

Ministerie van Defensie

Rijksbegroting 2017 x Defensie

Vergaderjaar 2016–2017

34 550 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2017

Nr. 1

VOORSTEL VAN WET

20 september 2016

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de Grondwet de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat in artikel 1 van de Comptabiliteitswet 2001 wordt bepaald welke begrotingen tot die van het Rijk behoren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2017 wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake agentschappen:

- Defensie Telematica Organisatie (DTO)
- Paresto

Van het Ministerie van Defensie voor het jaar 2017 wordt vastgesteld.

Artikel 3

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 4

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Defensie,

Vastgestelde departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2017 (Bedragen x € 1.000)

Bedragen x € 1.000

Art.no.	Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	TOTAAL	9.936.575	8.686.242	400.493
	Beleidsartikelen	8.202.330	6.951.997	359.438
1	Inzet	325.793	325.793	33.783
2	Taakuitvoering zeestrijdkrachten	721.477	721.477	16.201
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten	1.251.341	1.251.341	11.523
4	Taakuitvoering luchstrijdkrachten	681.678	681.678	12.259
5	Taakuitvoering marechaussee	338.752	338.752	4.590
6	Investerings krijgsmacht	2.890.871	1.640.538	161.783
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie			
	Materieel Organisatie	830.335	830.335	43.433
8	Ondersteuning krijgsmacht door Commando			
	DienstenCentra	1.162.083	1.162.083	75.866
	Niet-beleidsartikelen	1.734.245	1.734.245	41.055
9	Algemeen	95.717	95.717	
10	Centraal apparaat	1.580.732	1.580.732	41.055
11	Geheime uitgaven	5.389	5.389	
12	Nominaal en onvoorzien	52.407	52.407	

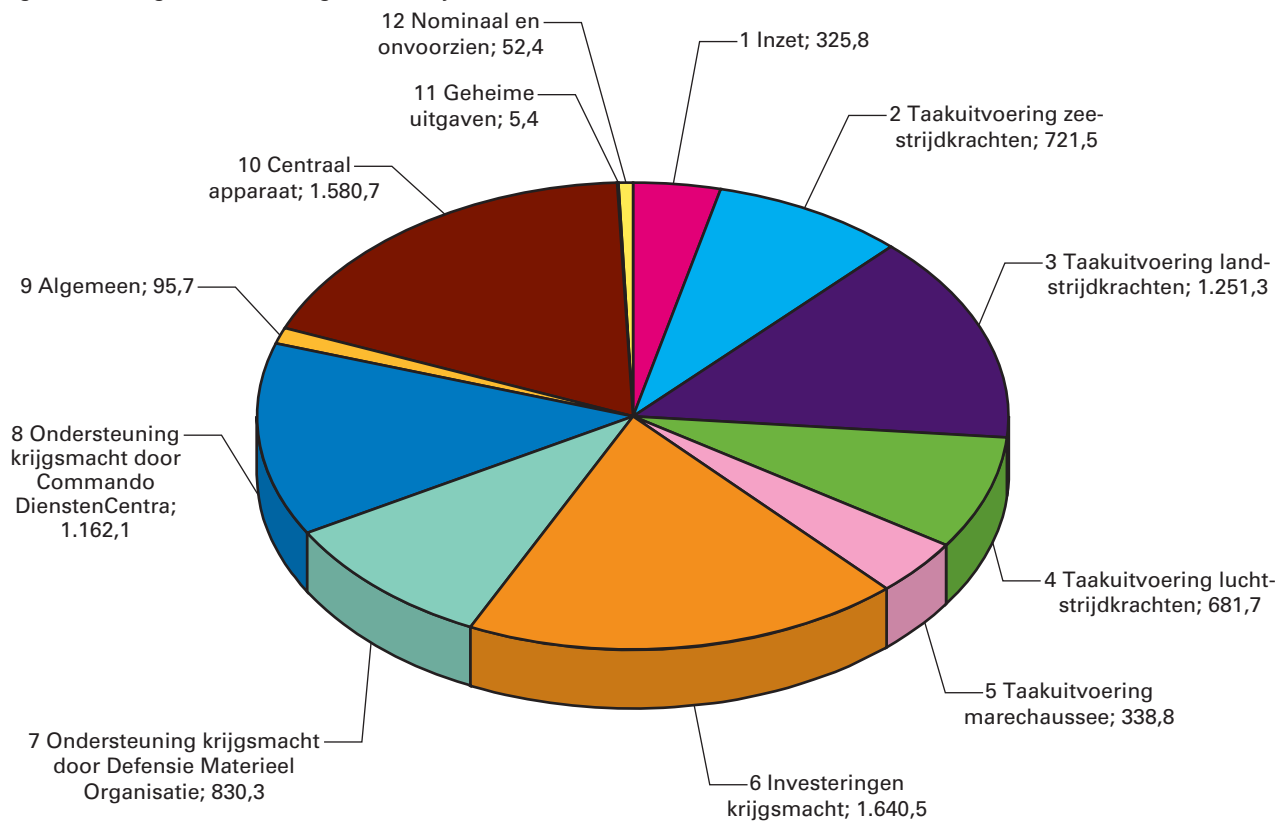
Vastgestelde Begrotingsstaat inzake de baten-lastenagenschappen van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2016 Bedragen x € 1.000

Bedragen x € 1.000

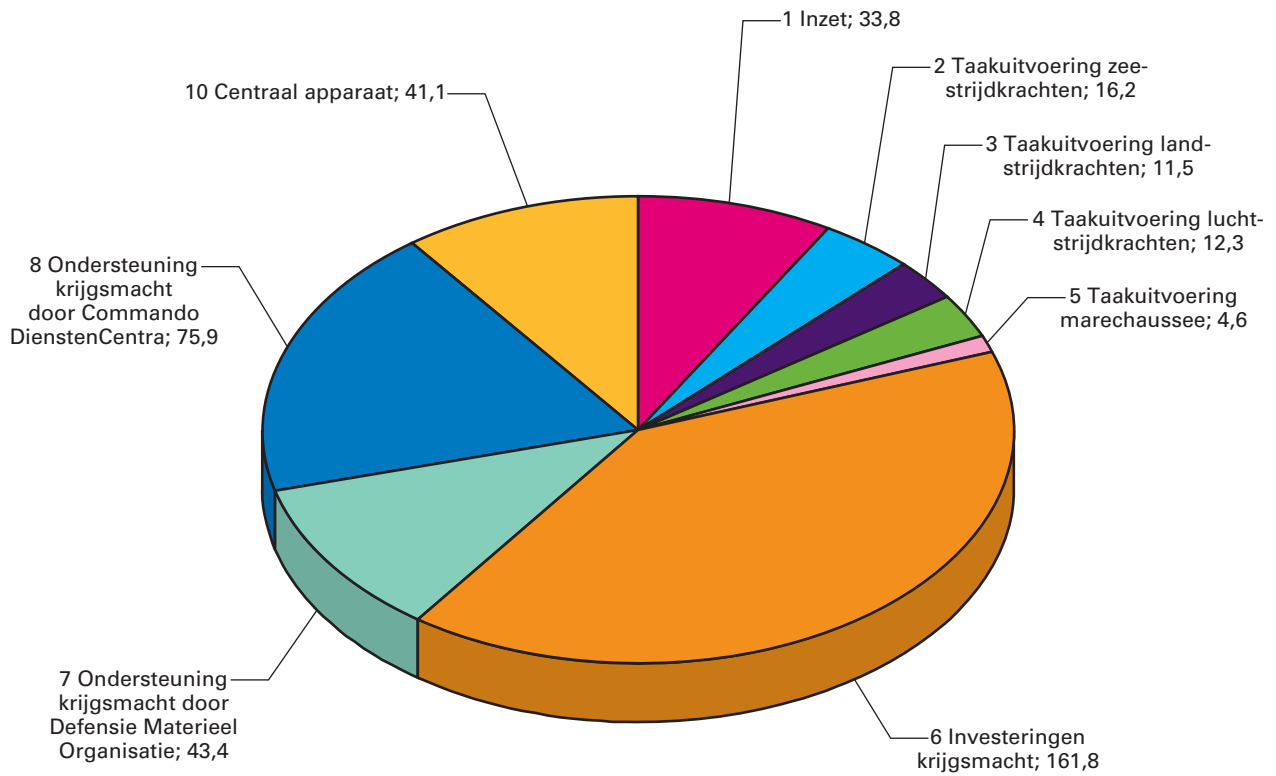
Naam baten-lastendienst	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
Defensie Telematica Organisatie	273.740	273.740	0
Paresto	59.900	59.900	0
Totaal	333.640	333.640	0

Naam baten-lastendienst	Totaal kapitaal- uitgaven	Totaal kapitaal- ontvangsten
Defensie Telematica Organisatie	40.900	26.000
Paresto	2.865	2.425
Totaal	0	28.425

Uitgavenverdeling Defensie (bedragen x € 1 miljoen)

Ontvangstenverdeling Defensie (bedragen x € 1 miljoen)

Vergaderjaar 2016–2017

34 550 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2017

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

A.	ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETSVOORSTEL	3
B.	BEGROTINGSTOELICHTING	4
1.	Leeswijzer	4
2.	De beleidsagenda 2017	6
3.	De beleidsartikelen	25
3.1.	Beleidsartikel 1 Inzet	25
3.2.	Beleidsartikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten	32
3.3.	Beleidsartikel 3 Taakuitvoering landstrijdkrachten	37
3.4.	Beleidsartikel 4 Taakuitvoering luchstrijdkrachten	41
3.5.	Beleidsartikel 5 Taakuitvoering marechaussee	44
3.6.	Beleidsartikel 6 Investerings krijgsmacht	49
3.7.	Beleidsartikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	66
3.8.	Beleidsartikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	68
4.	De niet-beleidsartikelen	70
4.1.	Niet-beleidsartikel 9 Algemeen	70
4.2.	Niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat	72
4.3.	Niet-beleidsartikel 11 Geheime uitgaven	78
4.4.	Niet-beleidsartikel 12 Nominaal en onvoorzien	79
5.	Baten-lastendiensten	80
5.1.	Defensie Telematica Organisatie	80
5.2.	Paresto	85
6.	Bijlagen	89
6.1.	Verdiepingshoofdstuk	89

6.2.	Financieel overzicht Wapensystemen	100
6.3.	Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	105
6.4	Overzicht uitgaven IT	110
6.5.	Overzicht Cyber	111
6.6.	Overzicht Subsidies	112
6.7.	Overzicht Evaluaties- en overig onderzoek	114
6.8.	Toezichtrelaties en ZBO/RWT's	115
6.9.	Moties en toezeggingen	116
6.10.	Lijst van afkortingen	135

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS- VOORSTEL

Wetsartikel 1 (begrotingsstaat Ministerie)

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat/ begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2 (begrotingsstaat baten-lastendiensten)

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de baten-lastendiensten vastgesteld.

De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de diensten die een baten-lastenstelsel voeren.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastendiensten Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de agentschappen.

De Minister van Defensie,

J.A. Hennis-Plasschaert

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht voor de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie en de Kustwachten. Tevens worden vanaf 2015 de middelen van de Ministeries van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BH&OS) en Buitenlandse Zaken (BZ) in het kader van het Budget Internationale Veiligheid (BIV) op dit artikel geraamd.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor zeestrijdkrachten (CZSK), landstrijdkrachten (CLAS), luchstrijdkrachten (CLSK), de marechaussee (KMar) en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1. In beleidsartikel 6 zijn de investeringen voor de krijgsmacht opgenomen, te weten investeringen voor materieel, infrastructuur, IT, wetenschappelijk onderzoek en bijdragen aan de NAVO-investeringen. Daarnaast zijn de verkoopopbrengsten voor afstoting van materieel en infrastructuur in dit beleidsartikel opgenomen.

In de beleidsartikelen 7 Ondersteuning door Defensie Materieel Organisatie (DMO) en 8 Ondersteuning door Commando DienstenCentra (CDC) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieorganisaties.

Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. In het niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de Bestuursstaf en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), alsmede de niet aan een specifiek artikel toe te wijzen apparaatsuitgaven voor pensioenen en wachtgelden. Ten slotte worden in de niet-beleidsartikelen 11 en 12 de Geheime uitgaven respectievelijk de ramingen voor Nominaal en onvoorzien opgenomen.

Overig

In de begroting worden ook de ramingen voor de baten-lastendiensten Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto weergegeven. Daarnaast is in de bijlagen informatie opgenomen over de mutaties, het financieel overzicht wapensystemen, de uitgaven voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg, cyber, subsidies, evaluaties, de toezichtrelaties en ZBO/RWT's alsmede moties en toezeggingen.

De begroting van het Ministerie van Defensie is ook digitaal beschikbaar op de website www.rijksbegroting.nl. Om de toegankelijkheid verder te vergroten zijn in de digitale versie, waar mogelijk, hyperlinks aangebracht naar de achterliggende documenten.

Defensie Materieelprojectenoverzicht

Zoals gebruikelijk ontvangt de Kamer op Prinsjesdag het Materieelprojectenoverzicht (MPO). Hierin wordt per project meer gedetailleerde informatie gegeven dan in de begroting. Zo wordt de samenhang met het defensiebeleid en met andere projecten duidelijk gemaakt. In het MPO zijn de lopende en de geplande strategische materieelprojecten opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen, evenals de politiek gevoelige projecten. Daarnaast wordt ingegaan op af te stoten materieel. In deze begroting worden daarom alleen de grotere projectwijzigingen verder toegelicht.

Groeiparaagraaf

In de begroting 2017 zijn ten opzichte van de begroting 2016 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

- Op verzoek van de Tweede Kamer wordt met ingang van de begroting 2017 inzicht gegeven in de niet-juridische verplichtingen. Het overzicht en de toelichting hierop is te vinden in de tabel «Overzicht niet-juridisch verplichte uitgaven» in de beleidsagenda.
- In de doelstellingenmatrices van de beleidsartikelen 2 tot en met 5 worden de doelstellingen op het terrein van de operationele gereedheid in 2017 afgezet tegen de norm operationele gereedheid die hiervoor zijn vastgesteld als afgeleide van de inzetbaarheidsdoelstellingen. Dit om een beter inzicht te geven in de operationele gereedheid van de verschillende operationele eenheden in 2017. Daarnaast is in de doelstellingsmatrix opgenomen wanneer de capaciteiten weer kunnen voldoen aan de norm operationele gereedheid.
- Op verzoek van de Kamer is in het niet-beleidsartikel 10 een grafiek opgenomen waarin de verdeling is opgenomen van de pensioenen en uitkeringen ten opzichte van de totale begroting.
- In het niet-beleidsartikel 12 is een overzicht opgenomen van de ontvangen loon- en prijsbijstelling op het artikel Nominaal en onvoorzien.
- In bijlage 6.4 (overzicht uitgaven IT) is een integraal overzicht opgenomen van de begrote uitgaven aan IT. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt op de begrotingsartikelen Investeringskrijgsmacht (investerings IT) en Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (exploitatie IT).

2. DE BELEIDSAGENDA 2017

Inleiding

De internationale veiligheidssituatie, zowel aan de zuid- als aan de oostgrenzen van Europa, baart zorgen. De gevolgen daarvan zijn tastbaar, ook voor de Nederlandse samenleving. Dreigingen en risico's zijn diffuus en komen snel op. De weerbaarheid van Nederland heeft dan ook onze volle aandacht. Defensie speelt daarin een cruciale rol. De komende jaren richt zij zich op drie strategische opgaven (Kamerstuk [33 763, nr. 98](#)):

1. Het waarborgen van de veiligheid van het eigen grondgebied en dat van de NAVO en de EU alsmede de veiligheid van onze samenleving;
2. Het bevorderen van internationale stabiliteit en het tegengaan van dreigingen in de ring rondom Europa en het Koninkrijk;
3. Het beschermen van de fysieke en digitale knooppuntfunctie van Nederland in de wereld, met inbegrip van de aan- en afvoerlijnen.

Voor het kabinet is de behoefte aan een krijgsmacht met een groot handelingsvermogen evident. Sinds 2014 heeft dit kabinet gefaseerd budget toegevoegd aan de defensiebegroting, oplopend tot structureel € 670 miljoen in 2021. In het kader van het meerjarig perspectief op de (verdere) versterking van de krijgsmacht worden in deze begroting opnieuw stappen voorwaarts gezet. Met een intensivering van € 300 miljoen brengt Defensie de basisgereedheid van de krijgsmacht op orde (voor € 197 miljoen) en wordt bijgedragen aan de Rijksbrede ruilvoetproblematiek (voor € 103 miljoen).

Met dit extra budget kunnen de komende jaren de resterende beperkingen in de basisgereedheid worden weggenomen. De materiële gereedheid, personele gereedheid en geoefendheid worden, met andere woorden, op peil gebracht. Hierbij geeft Defensie prioriteit aan eenheden die gereed moeten worden gesteld voor inzet, inclusief snelle reactiemachten. Wel zal het enige jaren duren voordat de effecten van het extra budget ook daadwerkelijk in volle omvang voelbaar zijn. Het spreekt voor zich dat het totale gereedstellingsproces mede afhankelijk is van inzet van eenheden, voldoende en adequate ondersteuning en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Voor de gereedheid op lange termijn is tevens van belang dat benodigde vervangingsinvesteringen gerealiseerd kunnen worden.

In de eerste jaren is een deel van de intensivering gereserveerd voor de dubbele beheerlasten van IT. De intensivering komt in 2021 in volle omvang beschikbaar voor de versterking van de basisgereedheid.

Ten behoeve van de implementatie van de nieuwe Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) maakt het kabinet de komende jaren structureel € 20 miljoen vrij.

Meerjarig perspectief

De structurele versterking van de krijgsmacht vergt een stapsgewijze en meerjarige aanpak. Zoals het kabinet reeds eerder heeft gesteld (Kamerstuk [28 676 nr. 242](#)) zijn – ook na het op orde brengen van de basisgereedheid – verdere vervolgstappen nodig, afhankelijk van de internationale veiligheidssituatie en de beschikbare financiële mogelijkheden.

Het gaat om de volgende stappen:

- *Instandhouding van de krijgsmacht op langere termijn*

Om ook in de toekomst snel, flexibel en toereikend te kunnen inspelen op veranderende veiligheidssituaties moet de krijgsmacht met het juiste materieel zijn uitgerust. De NAVO en de EU onderstrepen dat de vervanging, versterking en vernieuwing van wapensystemen cruciaal zijn. Op basis van de afspraken over financiële duurzaamheid, inclusief de levensduurbenadering, heeft Defensie het afgelopen jaar de (investerings-)kosten van de instandhouding en de noodzakelijke vervanging van de huidige wapensystemen in kaart gebracht. Zoals reeds in de begroting 2016 is vermeld, is de investeringsbehoefte voor de benodigde vernieuwingen, instandhoudingsprogramma's en vervangingen de komende vijftien jaar groter dan het beschikbare budget. Uiteraard is een goed functionerende «voorzien in»-keten van groot belang;

- *Verbetering van de operationele (gevechts-)ondersteuning van de krijgsmacht*

De inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht worden in hoge mate bepaald door ondersteunende operationele eenheden. Zoals bekend, kampt Defensie met tekorten in dezen. Het gaat dan bijvoorbeeld om inlichtingen- en waarnemingsmiddelen (inclusief MALE UAV), vuursteun, genie, geneeskundige ondersteuning, (maritieme) bevoorrading en transport, *Command&Control* (C2)-support en tactisch/strategisch transport. Een beroep op internationale partners is in de praktijk zeer problematisch gebleken, omdat deze capaciteiten ook bij hen schaars zijn. De NAVO en de EU beklemtonen dan ook dat Nederland zoveel mogelijk zelf in deze operationele ondersteuning moet kunnen voorzien. Dit is van wezenlijk belang om sneller en beter op crises te kunnen reageren en het draagt bovendien bij aan de verdieping van de internationale samenwerking;

- *Uitbreiding van de slagkracht*

De krijgsmacht moet gelijktijdig, voor langere duur en in voldoende omvang kunnen deelnemen aan uiteenlopende activiteiten en operaties ter verdediging van het eigen grondgebied en dat van de NAVO en ter bevordering van de internationale rechtsorde. Als gevolg van het samengestelde «hybride» karakter van tegenwoordige en toekomstige dreigingen, moet ook rekening worden gehouden met een verhoogde inzet in het kader van de nationale bijstandstaken. Bij de uitbreiding van slagkracht kan worden gedacht aan aanvullende gevechtscapaciteiten en nieuwe capaciteiten in bijvoorbeeld het cyber- en informatiedomein.

In de begroting voor 2016 zijn de zorgen tot uitdrukking gebracht over de financiële gevolgen van de ontwikkeling van materieel- en munitieprijsen in verhouding tot de uitgekeerde prijsbijstelling en zo ook van het effect van valutakoerswisselingen. Beide hebben invloed op de betaalbaarheid van de krijgsmacht en op de stabiliteit van de planningsprocessen. Zoals bekend, zijn deze vraagstukken onder de aandacht gebracht van de Studiegroep Begrotingsruimte. Inmiddels is het CBS gevraagd onderzoek te doen naar mogelijk boveninflatoire prijsstijging en een defensiespecifieke prijsindex. Het kabinet heeft in 2016 eenmalig € 40 miljoen vrijgemaakt om een reservering voor valutaschommelingen binnen de defensiebegroting aan te leggen. Defensie vult deze reservering verder zelf aan. Wisselkoerstegenvallers worden vanuit deze reservering gedekt, wisselkoersmeevallers komen ten gunste van deze reservering. De systematiek van deze reservering wordt aan de hand van voorge-noemde principes nader uitgewerkt.

Om knelpunten in de bedrijfsvoering te kunnen aanpakken, heeft Defensie verschillende initiatieven genomen. In 2017 wordt gericht gewerkt aan het verbeteren van de prestaties van de «voorzien-in»-keten, dat wil zeggen de keten die tijdig moet voorzien in de materieelbehoeften van Defensie en dus de realisatie van noodzakelijke investeringen. Ook de vernieuwing van de informatietechnologie (IT) wordt voortgezet. In 2017 wordt een belangrijke mijlpaal bereikt met het sluiten van een contract voor een nieuwe IT-infrastructuur, die de komende jaren stapsgewijs wordt verwezenlijkt. Het *Enterprise Resource Planning* (ERP) systeem, dat het materieellogistieke en financiële domein (ERP M&F) ondersteunt, wordt verder geoptimaliseerd. Voor de versterking van de materiële gereedheid zijn, en worden, belangrijke stappen gezet. Zo voert Defensie, in navolging op de reeds uitgevoerde analyses voor de PzH2000, het LCF en de Apache, ook in 2017 aanvullende instandhoudingsanalyses uit. Voorts werkt Defensie in 2017 gericht en voortvarend aan maatregelen om de ernstige onvolkomenheid, zoals geconstateerd door de Algemene Rekenkamer ten aanzien van de logistieke keten voor reserveonderdelen op te lossen. Daartoe zijn, als onderdeel van een plan van aanpak voor de verbetering van de materiële gereedheid, aanvullende maatregelen genomen. Er wordt versneld werk gemaakt van een verbeterde inrichting van een regie over de reserveonderdelenketen, de beschikbaarheid van reserveonderdelen die cruciaal zijn voor de inzetbaarheid wordt verbeterd en de leverbetrouwbaarheid van reserveonderdelen die vaak nodig zijn in het onderhoudsproces wordt verhoogd.

Prioriteiten 2017

Defensie stelt in 2017 de volgende vijf prioriteiten:

1. Versterken van de gereedheid van de krijgsmacht;
2. Vernieuwen van het operationele domein en de ondersteuning;
3. Verdiepen van de internationale samenwerking;
4. Verankeren van financiële duurzaamheid;
5. Investeren in goed werkgeverschap.

1. Versterken van de gereedheid van de krijgsmacht

Met de eerder genoemde intensivering brengt Defensie de basisgereedheid de komende jaren op orde. Zo kan binnen de budgettaire kaders de vulling van eenheden verder worden verbeterd en ontstaat er meer ruimte bij gevechtseenheden voor het uitvoeren van kerntaken. Door het verhogen van de materiële gereedheid kan de krijgsmacht voorts voldoen aan de aangescherpte eisen die de NAVO aan de bondgenoten stelt. De generieke geoefendheid wordt verder op peil gebracht, inclusief de geoefendheid voor grootschalig optreden op hogere geweldsniveaus. Om dit mogelijk te maken wordt er onder meer geïnvesteerd in brandstof, oefenmunitie, operationele IT, inlichtingencapaciteit en verbindingsmiddelen. Organieke eenheden worden ontlast door meer capaciteit aan te wenden voor initiële opleidingen, functieopleidingen en de opleiding «Veiligheid & Vakmanschap».

Om het gereedstellingsproces zo doelmatig en doeltreffend mogelijk in te richten wordt in 2016 een interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) uitgevoerd. Hierbij is uiteraard aandacht voor een optimale aansluiting van de gereedstellingsactiviteiten op de inzetbaarheidsdoelstellingen.

Zoals gezegd, duurt het enige tijd voordat de effecten van voorgaande en deze intensiveringen daadwerkelijk in volle omvang voelbaar zijn. Met (o.a.) de toenemende beschikbaarheid van reservedelen worden de knelpunten in de materiële gereedheid geleidelijk opgeheven. Daarbij is het natuurlijk van belang dat de logistieke keten naar behoren functioneert. Ook in 2017 wordt dus voortvarend verder gewerkt aan de verbetering van de leveringsbetrouwbaarheid. In overeenstemming met de aanbevelingen uit het IBO Wapensystemen worden instandhoudingsanalyses uitgevoerd. Dit is een belangrijke voorwaarde om een structurele verbetering van de materiële gereedheid te bewerkstelligen. In overeenstemming met de aanbeveling van de AR stelt Defensie prioriteiten per wapensystemen en eenheden, gekoppeld aan de gereedstellingsopdracht die voortvloeit uit de inzetbaarheidsdoelstellingen. Zo kan met voorrang worden gewerkt aan de beschikbaarheid van materieel voor eenheden die zullen worden ingezet, onder meer als onderdeel van snelle reactiemachten of ten behoeve van inzet in het kader van crisisbeheersingsoperaties.

2. Vernieuwing van het operationele domein en ondersteuning

De onvoorspelbaarheid en ook de toegenomen complexiteit van de dreigingen vragen om een technologisch geavanceerde krijgsmacht die zich aan een veranderende omgeving kan aanpassen en blijft innoveren. Technologische ontwikkelingen brengen ingrijpende veranderingen in de wereld teweeg. Zeker in het informatiedomein gaan de ontwikkelingen snel en exponentieel. Defensie opereert bovendien niet alleen, maar is onderdeel van een complex bestuurlijk, maatschappelijk en internationaal netwerk.

De vernieuwing van het operationele domein en de ondersteuning richten zich ook de komende jaren op:

1. Het vergroten van kennis en het innovatieve vermogen van de krijgsmacht;
2. Het verder versterken van het (operationele) informatiedomein;
3. Het versterken van onze positie in het defensie- en veiligheidsnetwerk.

Kennis en het innovatieve vermogen

Moderne krijgsmachten streven steeds nadrukkelijker naar dominantie op het slagveld op basis van een technologisch overwicht. In een tijd waarin technologie steeds breder en gemakkelijker toegankelijk wordt, is het moeilijker deze dominantie te bewerkstelligen en te behouden. De krijgsmacht moet daarom blijven innoveren, ook om militairen maximale bescherming te bieden en burgerslachtoffers zo veel mogelijk te voorkomen.

De speerpunten van de nieuwe Strategische Kennis- en Innovatieagenda (SKIA) worden in 2017 geïmplementeerd. Het gaat daarbij om de gerichte versterking van kennisgebieden die voor Defensie van toenemend belang zijn, de versterking van de internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en ontwikkeling en de versnelling van innovatie. Om innovatie hoog op de agenda te houden zal het in 2016 opgerichte innovatiecentrum FRONT (*Future Relevant Operations with Next-generation Technology*) een ondersteunende en aanjagende rol gaan spelen. In dat kader worden in 2017, samen met het bedrijfsleven, innovatieve proeftuinen opgezet. Innovaties buiten Defensie worden beoordeeld op hun toepasbaarheid

binnen de krijgsmacht en nieuwe *bottom-up* initiatieven van de defensie-onderdelen worden door FRONT ondersteund.

Informatiedomein

Het *internet of things*, kunstmatige intelligentie en (gebruik van) *big data* veranderen op drastische wijze de manier waarop wij werken en denken, ook bij Defensie. Militaire capaciteiten zijn bovendien in steeds hogere mate afhankelijk van computertechnologie en de aansluiting op internet, en daarmee kwetsbaar voor cyberaanvallen. Een voorwaarde voor effectief optreden is een ononderbroken en volledig beeld van de (operationele) situatie. Om dat te garanderen moet Defensie zowel defensief als offensief actief zijn in het cyberdomein en via deze weg ook inlichtingen kunnen vergaren.

In 2017 zullen verdere stappen worden gezet om de synergie te vergroten tussen de organisatieonderdelen die actief zijn in het informatiedomein. Het betreft onder meer het Defensie Cybercommando (DCC), het *Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance* Commando (JISTARC), de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en het Civiel Militair Interactiecommando ([CMI Co](#)). Tevens zal gewerkt worden aan het verbeteren van de informatie-uitwisseling binnen en tussen de domeinen land, zee en lucht.

Een genetwerkte organisatie betekent dat personen en entiteiten zoveel mogelijk met elkaar verbonden zijn. Een voorwaarde daarvoor is technologisch hoogwaardige IT als strategische *enabler* voor de krijgsmacht. De vernieuwing van de IT-infrastructuur van Defensie is een belangrijk en omvangrijk programma dat hierop is gericht.

In 2017 wordt de evaluatie van de Defensie cyberstrategie voltooid. De resultaten van deze evaluatie zullen de basis vormen de verdere opbouw van cybercapaciteiten en de inzet hiervan.

Defensie- en veiligheidsnetwerk

Defensie is onderdeel van een breed en gevarieerd bestuurlijk, maatschappelijk en internationaal netwerk. De kracht van Defensie wordt voor een deel bepaald door de vitaliteit van andere partijen in dit netwerk en door de kwaliteit van onze relatie met deze partijen. In reactie op de toegenomen samenhang tussen de interne en externe veiligheid, is de civiel-militaire samenwerking de afgelopen jaren in binnen- en buitenland op tal van manieren verdiept. Het belang hiervan blijft de komende jaren onveranderd groot. Defensie blijft zich dan ook inzetten voor de ondersteuning van civiele autoriteiten en voor de verdere verdieping van de samenwerking binnen het defensie- en veiligheidsnetwerk.

Begin 2017 zal Defensie weer een *Future Force Conference* organiseren die nadrukkelijk is gericht op de versterking van het defensie- en veiligheidsnetwerk. Verder wordt gewerkt aan cyber security, handelsbevordering en open innovatie. Defensie, TNO en het bedrijfsleven pakken dit gezamenlijk op. De samenwerking in dezen kan variëren van het leveren van diensten tot het optreden als klankbord en het uitwisselen van personeel. Daarnaast heeft Defensie de intentie om de samenwerking met de Ministeries van Buitenlandse Zaken en Veiligheid en Justitie (inclusief de Nationale Politie) verder te verdiepen. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan gezamenlijke activiteiten op het gebied van kennisopbouw en innovatie.

Investeringsplan

Om de krijgsmacht van het juiste materieel te voorzien, investeert Defensie in 2017 ruim anderhalf miljard euro.

Ten opzichte van de defensiebegroting 2016 zijn in het investeringsplan diverse projecten herschikt. De ramingen voor de projecten *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) en Defensie Operationeel KledingSysteem (DOKS) alsmede de studie vervanging onderzeeboten sluiten nu beter aan op de verwachte realisatie. Andere projecten, waaronder de vervanging van individuele Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleaire (CBRN-) bescherming, de *Multi Ship Multi Type* (MSMT-)helikoptersimulator en de studie ter voorbereiding op de vervanging van de maritieme mijnenbestrijdingscapaciteit, zijn vertraagd om binnen de beschikbare financiële kaders te blijven.

Een overzicht van de wijzigingen is opgenomen bij artikel 6 Investeringsplan krijgsmacht. Daarnaast is informatie opgenomen in het Materieel Projecten Overzicht 2017.

In 2017 zal Defensie onder meer aan de volgende projecten werken:

- Vervanging onderzeeboten. Voorbereiding (de B-fase) van vervanging van de onderzeebootcapaciteit, overeenkomstig de A-brief die de Tweede Kamer in juni 2016 heeft ontvangen (Kamerstuk [34 225, nr. 14](#)).
- LC-fregatten. Zoals gemeld in de tussentijdse brief over het project «Instandhoudingsprogramma LC-fregatten» van 21 juni jl. (Kamerstuk [27 830, nr. 174](#)) zullen eind 2016 en voorjaar 2017 deelcontracten voor dit project worden gesloten, waarna de technische voorbereiding en de productieactiviteiten zullen beginnen.
- Landing craft Utility (LCU). In 2017 zal het contract worden getekend voor het project *Midlife Upgrade Landing Craft Utility* (MLU LCU), waarna met het project wordt aangevangen.
- Munitie. In het kader van de versterking van de basisgereedheid worden in 2017 de voorraden conventionele munitie verder aangevuld. De eerder gemelde aanvulling van diverse kapitale munitiesoorten wordt vanzelfsprekend voortgezet.
- Multi Role Tanker Transport (MRTT). Op 28 juni jl. (Kamerstuk [27 830, nr. 183](#)) bent u geïnformeerd over dit Europese samenwerkingsproject en de aanschaf van twee toestellen die in de behoefte aan vliegreun van Nederland en Luxemburg zullen voorzien. België, Duitsland, Noorwegen en Polen hebben interesse om in een later stadium eveneens toe te treden.
- Defensie Operationeel KledingSysteem (DOKS). Een volledig assortiment van gevechtsskleding, inclusief helm, is essentieel voor de individuele bescherming van militairen. Het project Defensie Operationeel KledingSysteem (DOKS) start in 2017. De aanschaf en invoering van de nieuwe helmen gebeurt vanaf 2018. Daarna volgt de kleding (2019–2022).
- Operationele wielvoertuigen. Zoals gemeld in de brief van 3 juli 2015 (Kamerstuk [26 396, nr. 105](#)) zal de Kamer begin 2017 worden geïnformeerd over de resultaten van de D-fase. Er zullen twee D-brieven worden opgesteld: een voor de deelprojecten «Voertuig 50-100-150 kN» en «Containers» en een voor de deelprojecten «12 kN overig inclusief Voertuigwapenstation» en «12 kN Air Assault».
- Chinook. In september 2015 is de BCD-brief over het project «Chinook vervanging en modernisering» aan de Kamer aangeboden. In 2017 neemt Defensie een besluit over de standaardisatie van de huidige zes CH-47F (Kamerstuk [27 830, nr. 177](#)).

- Verwerving F-35. Het *F-35 Joint Program Office* werkt aan een mogelijke meerjarige bestelling om de stuksprijs van de F-35 te verlagen. Over de voortgang en stappen daarin ontvangt de Kamer afzonderlijk informatie.

3. Verdiepen van de internationale samenwerking

Defensie blijft zich in 2017 inzetten voor versterking van de internationale samenwerking. Samenwerking kent belangrijke voordelen, maar het schept ook verplichtingen. Partners moeten op Nederland kunnen rekenen.

Op 1 januari 2017 starten België en Nederland met de integratie van de bewaking van het Benelux-luchtruim. De drie landen hebben hierover op 4 maart 2015 een verdrag gesloten. Nu hebben België en Nederland allebei nog twee jachtvliegtuigen permanent paraat voor de *Quick Reaction Alert* (QRA), maar vanaf 1 januari 2017 zullen zij elkaar om de vier maanden afwisselen. België vervult deze taak als eerste. De Benelux-landen zullen met Frankrijk een aanvullende overeenkomst sluiten over grensoverschrijdende samenwerking bij de luchtruibewaking. Ook met Duitsland is een dergelijke overeenkomst in de maak.

De samenwerkingsovereenkomsten tussen Duitsland en Nederland worden verder geconcretiseerd. Het betreft de integratie van de Luchtmobiele Brigade in de *Duitse Division Schnelle Kräfte*, de integratie van de 43^e Gemechaniseerde Brigade in de Duitse Eerste Pantserdivisie, het medegebruik door Duitsland van het *Joint Support Ship* Zr. Ms. Karel Doorman en de integratie van het Duitse *Seebataillon* in het Commando Zeestrijdkrachten.

De 13^e Lichte Brigade in Oirschot zal intensief gaan samenwerken met vergelijkbare brigades in België en Frankrijk en het Korps Mariniers intensificeert de samenwerking met de Belgische Lichte Brigade.

NAVO

De NAVO past zich aan veranderende veiligheidssituatie aan. De *NATO Response Force* (NRF) is uitgebreid en de NAVO stelt hogere eisen aan de inzetbaarheid en de gereedheid van de bondgenootschappelijke strijdkrachten. Op de Top in Warschau is besloten dat voor een geloofwaardige afschrikking vanaf 2017 NAVO-strijdkrachten aanwezig zullen zijn in de Baltische staten en Polen. Ook Nederland draagt hieraan in 2017 bij. Tegelijkertijd blijft Nederland aandringen op een dialoog met Rusland.

Naast de collectieve verdedigingstaak hecht Nederland er belang aan dat de NAVO de andere kerntaken, te weten crisismanagement en coöperatieve veiligheid, kan blijven uitvoeren. Ook is versterking van ondersteuning van partnerlanden door de NAVO via het *Defence Capacity Building* (DCB) voor Nederland van belang. Voorts wil Nederland dat de NAVO met de inzet van de *Standing NATO Maritime Group 2* (SNMG-2) een waardevolle bijdrage blijft leveren aan het beheersbaar houden van migratiestromen.

Om de complexe dreigingen op de flanken van het verdragsgebied het hoofd te bieden, is versterking van de samenwerking tussen de EU en de NAVO van belang. De gezamenlijke EU-NAVO verklaring die en marge van de Top in Warschau is aangenomen, vormt hiervoor een goede basis.

Defensiesamenwerking in EU-verband

De internationale geopolitieke en veiligheidssituatie vraagt om een steviger Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid (GVDB). Een krachtiger GVDB is in het belang van de EU, de NAVO én de individuele lidstaten. De nieuwe *EU Global Strategy*, die in juni 2016 is gepresenteerd, onderstreept dit. Tijdens het EU-voorzitterschap heeft Nederland met succes gepleit voor het operationaliseren van die nieuwe strategie. De uitwerking moet het ambitieniveau, de taken en de civiele en militaire capaciteiten beschrijven die de EU nodig heeft om zich als sterke mondiale speler te kunnen manifesteren.

Nederland vindt het voorts van belang dat EU-lidstaten meer openheid betrachten over voorgenomen veranderingen in hun nationale defensiebegroting en plannen voor capaciteitsontwikkeling, onder meer door een jaarlijkse gezamenlijke discussie hierover. Lidstaten kunnen elkaar dan onderling op hun verantwoordelijkheden aanspreken. Deze politieke impuls moet resulteren in meer *ownership* van de lidstaten met betrekking tot nut en noodzaak van Europese defensiesamenwerking. Ook deze voorstellen zijn tijdens het Nederlands EU-voorzitterschap in de nieuwe *EU Global Strategy* opgenomen. Door onze verregaande defensiesamenwerking met Duitsland, België, Luxemburg en andere partners, vervult Nederland op dit gebied onveranderd een voorbeeld-functie.

Voor nauwe samenwerking op het gebied van capaciteitsontwikkeling zijn een goed functionerende defensiemarkt en -industrie uiteraard essentieel. Nederland dringt dan ook aan op de spoedige uitvoering van het Europees Defensieactieplan (voorzien voor eind 2016). Tevens stuurt Nederland aan op het voortvarend ter hand nemen van het EU-beleidskader voor de aanpak van hybride dreigingen. De EU zal hierover in de loop van 2017 een voortgangsrapportage publiceren. Voorts is Nederland van mening dat er op het gebied van *CBSD* (capaciteitsopbouw ter ondersteuning van veiligheid en ontwikkeling) en *Security Sector Reform* concrete stappen moeten worden gezet, in overeenstemming met het beleidskader dat in 2016 is gepresenteerd.

Migratie zal in 2017 onveranderd hoog op de politieke EU-agenda staan. Nederland blijft zich inzetten om de migratiestromen naar Europa met alle beschikbare instrumenten te controleren en te beheersen, inclusief eventuele GVDB-gerelateerde initiatieven. Ook blijft Nederland zich inzetten voor een intensieve samenwerking tussen de EU en de NAVO. Beide organisaties hebben elkaar hard nodig.

4. Verankeren van financiële duurzaamheid

Met financiële duurzaamheid streeft Defensie naar een realistisch evenwicht tussen doelstellingen, capaciteiten en middelen. In de afgelopen jaren zijn belangrijke stappen voorwaarts gezet op het terrein van financiële duurzaamheid:

- De ramingssystematiek en het risicomanagement van investeringen zijn gestandaardiseerd. Het komende jaar staat in het teken van het toepassen van deze nieuwe standaarden.
- Voor de eerste drie wapensystemen is een informatieanalysetraject afgerond waarmee inzichtelijk is gemaakt welke knelpunten moeten worden opgelost om structureel inzicht in de gerealiseerde kosten per wapensysteem in de administratie mogelijk te maken. Ook in 2017 wordt hieraan voortvarend verder gewerkt, waarmee inzicht ontstaat in

de totale uitgaven per wapensysteem gedurende de gehele levenscyclus («*life cycle costing*»).

- Aan het CBS is gevraagd de mogelijkheden voor een defensiespecifieke prijsindex te onderzoeken. Een vergelijkbare index in het Verenigd Koninkrijk kan daarbij als voorbeeld dienen. Als het onderzoek van het CBS voldoende aanknopingspunten biedt, zal in 2017, in samenspraak met het Ministerie van Financiën, de uitwerking van een defensiespecifieke prijsindex volgen.
Valutaschommelingen hebben invloed op de betaalbaarheid van de krijgsmacht en de stabiliteit van de planningsprocessen en daarmee op het behalen van de doelstellingen op het terrein van de financiële duurzaamheid. Het kabinet heeft in 2016 eenmalig € 40 miljoen vrijgemaakt om een reservering voor valutaschommelingen binnen de defensiebegroting aan te leggen. Defensie vult deze reservering verder zelf aan. Wisselkoerstegenvallers worden vanuit deze reservering gedekt, wisselkoersmeevallers komen ten gunste van deze reservering. De systematiek van deze reservering wordt aan de hand van voorge-noemde principes nader uitgewerkt.

Financiële duurzaamheid heeft de volledige aandacht van de Defensieorganisatie. Problemen zijn onderkend en verbeteringen zijn ingezet. Periodiek wordt de financiële duurzaamheid van Defensie besproken met de Algemene Rekenkamer, de Audit Dienst Rijk en het Ministerie van Financiën. Gezamenlijk leeft het besef dat het verankeren van financiële duurzaamheid een groeitraject is dat tijd vergt.

Financiële duurzaamheid richt zich niet alleen op de uitgaven, maar ook op het verkrijgen van inzicht in kosten. Daarbij vindt de komende jaren een ontwikkeling plaats naar:

- een toekomstbestendige sturing op de bedrijfsvoering, waarbij het realiseren van de inzetbaarheids- en gereedheidsdoelstellingen binnen de beschikbaar gestelde middelen voorop staat;
- een robuuste duurzame (meerjarige) begroting gebaseerd op de inzetbaarheids- en gereedheidsdoelstellingen. Daarbij dient sprake te zijn van solide ramingen en een optimale samenhang tussen investeringen en exploitatie.
- een ERP-systeem dat inzicht biedt in zowel instandhoudingsuitgaven als de daaraan ten grondslag liggende exploitatiekosten en genormeerde gebruiks- en verbruikscijfers per wapensysteem.

5. Investeren in goed werkgeverschap

De kerntaken van Defensie vergen veel van het personeel. Het is dan ook van belang dat Defensie een aantrekkelijke werkgever blijft door voldoende en geschikt personeel aan zich te binden en te motiveren en de verdere ontwikkeling van personeel te ondersteunen.

Defensie streeft naar een nieuwe arbeidsvoorwaardenovereenkomst. Afspraken over een aangepaste diensteinderegeling voor militair personeel en aanpassingen in het flexibel personeelssysteem, waaronder het versterken van *employability*, maken hier deel van uit. Ook spreken Defensie en de centrales verder over aanpassingen in het pensioenstelsel voor militairen.

Op basis van een plan van aanpak, dat naar verwachting eind 2016 naar de Kamer zal worden gestuurd, wordt het reservistenbeleid verder vormgegeven. Daarmee wordt de beoogde intensivering van het beleid,

en dus de verdere integratie van de reservist in de defensieorganisatie, voor de komende jaren concreet gemaakt.

Voorts wordt de mobiliteit van burgerpersoneel vergroot door het aanstellen van loopbaanbegeleiders, *re-employment* en het creëren van werkervaringsplaatsen.

Ook in 2017 zijn de inspanningen gericht op de werving van schaars, in het bijzonder technisch, personeel. Dit gebeurt met behulp van gerichte arbeidsmarktcampagnes. Verder worden specifieke wervingsactiviteiten ingezet, waaronder *Tech Talent events*, leerovereenkomsten en stages.

Behoud van welzijn en gezondheid is cruciaal om inzetbaar te zijn en te blijven. Daarom wordt het re-integratiebeleid geactualiseerd en worden er, met het programma Duurzaam Inzetbaar Defensie, concrete maatregelen genomen die toezien op de fysieke, mentale en sociale inzetbaarheid van het defensiepersoneel. Het stimuleren van gezonde voeding en het monitoren van vorming en ontwikkeling maken hier deel van uit.

Tevens neemt Defensie maatregelen om de duurzame geschiktheid van het defensiepersoneel voor functies binnen en buiten Defensie te verhogen. Het Sectorplan Politie en Defensie, dat voorziet in mobiliteitsopleidingen voor ongeveer 3.200 medewerkers en de civiele certificering van militaire vakopleidingen, is in 2017 gereed. Ook intensificeert Defensie de samenwerking met civiele onderwijsinstellingen (ROC, HBO). Naast opleidingen gericht op de instroom van nieuw personeel (de opleidingen Veiligheid en Vakmanschap) komen er opleidingen gericht op de door- en uitstroom van zittend personeel.

Defensie draagt een bijzondere verantwoordelijkheid voor veteranen en voor (voormalig) personeel met werkgerelateerde gezondheidsklachten. Eind 2016 wordt het veteranenbeleid geëvalueerd en eventuele hieruit volgende verbeterpunten worden in 2017 opgepakt.

Voorziene inzet van de Krijgsmacht in 2017

Op de NAVO-top in Warschau is besloten tot een vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in de Baltische Staten en Polen. Deze aanwezigheid geeft verder invulling aan de bondgenootschappelijke solidariteit. In dit kader treft Nederland voorbereidingen om in 2017 een eenheid van compagniesgrootte aan de door Duitsland geleide *battlegroup* in Litouwen te leveren.

In 2017 stelt Nederland ook eenheden beschikbaar aan de *NATO Response Force* (NRF). Nederland levert een *raiding* squadron mariniers met gevechtssteun en logistieke ondersteuning (een eenheid van compagniegrootte) aan de door het Verenigd Koninkrijk geleide *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF). Tevens levert Nederland een bijdrage aan de *Standing Naval Forces* (SNF). Twee mijnenjagers maken elk voor een periode van drie tot vier maanden deel uit van de staande mijnenjagersverbanden van de NAVO. Verder levert Nederland een fregat, voor twee perioden van drie maanden, waarvan de eerste periode met een NH-90 helikopter. In de tweede helft van het jaar is voorts een onderzeeboot op afroep beschikbaar voor de SNF. Daarnaast levert Nederland in 2017 vier F-16's voor *Baltic Air Policing*. Tot slot stelt Nederland samen met Duitsland het hoofdkwartier van het Eerste Duits-Nederlandse Legerkorps als *Joint Task Force Headquarters* beschikbaar aan de NAVO.

Dit hoofdkwartier zal van juli 2017 tot juli 2018 gereedstaan om deze rol te vervullen.

België heeft met ingang van juli 2016 en voor de duur van een jaar de inzet van F-16's in de Strijd tegen ISIS van Nederland overgenomen. Nederland verzorgt op zijn beurt de *force protection* van het Belgische detachement. Nederland zal blijven bijdragen aan de strijd tegen ISIS. Dat gebeurt onder andere door militaire steun en training aan de Iraakse strijdkrachten, inclusief de Peshmerga.

Over de verlenging van de Nederlandse trainingsmissie in Irak en over de deelname aan de EU maritieme operatie Sophia voor de kust van Libië, heeft de Kamer inmiddels een artikel 100-brief ontvangen. Voorts is het kabinet voornemens op korte termijn besluiten te nemen over de verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de VN-missie in Mali, MINUSMA, en de voorzetting van de bijdrage aan de NAVO-missie Resolute Support in Afghanistan..

Over een verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de EU-operatie Atalanta, tegen piraterij in de Hoorn van Afrika, moet nog worden besloten. Defensie blijft *Vessel Protection Detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij.

In 2017 wordt een aantal kleine bijdragen aan missies in Afrika en het Midden-Oosten voortgezet. Zo is de bijdrage aan de *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS) verlengd tot maart 2017. De Nederlandse bijdrage aan EUTM Mali is verlengd tot mei 2018. In artikel 1 (Inzet) is een overzicht van de (kleine) bijdragen aan missies opgenomen.

Ook in 2017 draagt Defensie vanzelfsprekend bij aan de nationale veiligheid onder civiel gezag. Zo voert de Marechaussee nationale politietaken uit en beveiligd de Luchtmacht het Nederlandse luchtruim met jachtvliegtuigen. Ook levert Defensie, in de vorm van militaire bijstand en steunverlening, ondersteuning aan de civiele autoriteiten, zowel in Nederland als in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Inzetbaarheidsdoelstellingen Defensie

Vanaf 2017 is de krijgsmacht inzetbaar voor:

1. De verdediging van het eigen en het bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief de Caribische delen van het Koninkrijk, zo nodig met alle beschikbare middelen. Deze taak wordt in bondgenootschappelijk verband uitgevoerd. In dat kader kan ook de NAVO een beroep doen op Nederland.
2. De deelname aan operaties wereldwijd ter bevordering van de internationale stabiliteit en rechtsorde, voor noodhulp bij rampen en humanitaire crises en voor de bescherming van de belangen van het Koninkrijk. Deze operaties worden meestal in internationaal verband uitgevoerd, waarbij bijdragen van verschillende partners in samengestelde eenheden worden geïntegreerd. In dat kader kan de krijgsmacht de volgende bijdragen leveren:
  - Op land: Eenmalig een samengestelde taakgroep van brigadeomvang of langdurig een samengestelde taakgroep van bataljonsomvang. Naast de langdurige inzet van een bataljonstaakgroep kunnen gedurende kortere tijd een

tweede bataljonstaakgroep en langere tijd kleinere bijdragen worden ingezet (inclusief de presentie in het Caribisch gebied).

- Op en vanaf zee: Eenmalig een maritieme taakgroep van vijf schepen of langdurig twee schepen afzonderlijk, waarbij vloot en mariniers geïntegreerd optreden.
- In de lucht: Tot de vervanging van de F-16 – voorzien in 2023 – eenmalig een groep van acht jachtvliegtuigen of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen. Na de vervanging van de F-16 – voorzien in 2023 – eenmalig of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen. Helikopters ondersteunen het optreden op land en zee.
- Speciale operaties: Langdurige deelname van compagnies-omvang aan een *joint* taakgroep *Special Forces*.
- Cyberoperaties: Defensieve en offensieve cybertaken evenals inlichtingenvergaring.
- Nichecapaciteiten (naast *Special Forces* en offensieve cybercapaciteit): Onderzeeboten, het Duits-Nederlandse Legerkorps hoofdkwartier, Luchttransport, *Air-to-Air Refuelling*, Patriots en het *Civil-Military Interaction* commando.

Al deze vormen van inzet zijn inclusief ondersteunende eenheden, zowel de gevechtsondersteuning (*combat support*) als de logistieke ondersteuning (*combat service support*). Vooral voor logistieke ondersteuning kan een beroep worden gedaan op internationale partners. Andersom is de ondersteuning van internationale partners door onze krijgsmacht eveneens mogelijk. De inzet van afzonderlijke modules van ondersteunende capaciteiten is ook een optie.

3. Het bijdragen aan de nationale veiligheid onder civiel gezag. In dat kader levert de krijgsmacht de in wettelijke en interdepartementale afspraken vastgelegde bijdragen. Het gaat hierbij om:
  - De uitvoering van structurele nationale taken zoals de politietaken van de Koninklijke Marechaussee, de beveiliging van het Nederlandse luchtruim met jachtvliegtuigen, de coördinatie van en de bijdrage aan de Kustwacht Nederland evenals de hydrografische taak;
  - Het samen met veiligheidspartners kunnen optreden tegen digitale bedreigingen en aanvallen (cybercapaciteit);
  - Militaire bijstand en steunverlening bij handhaving van de rechtsorde, de openbare orde en veiligheid, in het bijzonder met de in de catalogus Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking (ICMS) gegarandeerde capaciteiten;
  - Militaire bijstand bij de bestrijding van terrorisme, rampen en crises – zo nodig met alle op dat moment beschikbare eenheden.
4. Een permanente militaire presentie in het Caribisch gebied, zowel voor de verdedigingstaak (zie doelstelling 1) als voor de ondersteuning van lokale en regionale civiele autoriteiten (zie doelstelling 3, in het bijzonder de ondersteuning van de Kustwacht, de regionale drugsbestrijding, de politietaken van de Marechaussee en het beteugelen van woelingen). De permanente presentie bestaat uit een vaste compagnie van het CZSK en een roulerende compagnie van het CLAS, een bootpeloton, een groot bovenwaterschip, een ondersteuningsschip en een brigade Marechaussee. Als de situatie dit vereist, kan de militaire presentie in het Caribisch gebied worden vergroot. Dit zal dan wel ten koste gaan van de overige inzetmogelijkheden.

Financiële gevolgen

In onderstaande tabel staan de mutaties ten opzichte van de vastgestelde begroting 2016 (in bijlage 4.1 verdiepingshoofdstuk is dit nader uitgewerkt).

TOTAAL DEFENSIE (bedragen x € 1 miljoen)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Standen ontwerpbegroting 2016	7.815,8	8.233,9	8.415,9	8.433,6	8.449,3	8.394,9	8.326,5
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		57,8	4,3	143,3	212,0	368,5	221,8
Stand voorjaarsnota 2016	7.815,8	8.291,8	8.420,2	8.576,9	8.661,3	8.763,3	8.548,3
<i>Belangrijkste mutaties</i>							
1. Bijdrage ruilvoet HGIS		0,0	- 2,6	- 2,6	- 2,6	- 2,6	- 2,6
2. Interdepartementale Budgetoverhevelingen		6,7	4,5	13,7	13,3	5,5	3,7
3. Doorwerking Ontvangsten huur Nationaal Militair Museum		0,0	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3
4. Doorwerking verkoopopbrengsten		0,0	29,1	- 10,4	4,0	- 106,0	- 27,5
5. Doorwerking overige ontvangsten		- 4,7	3,4	1,1	- 0,8	- 1,0	- 1,0
6. Versterken basisgereedheid		0,0	197,0	197,0	197,0	197,0	197,0
<i>Waarvan personele gereedheid</i>		0,0	45,9	51,0	51,6	52,3	54,2
<i>Waarvan materiële gereedheid</i>		0,0	75,9	72,6	68,8	69,0	77,7
<i>Waarvan geoefendheid</i>		0,0	46,3	46,5	49,2	49,9	54,7
<i>Waarvan faciliteren operationele gereedheid</i>		0,0	7,9	8,0	10,4	10,9	10,4
<i>Waarvan dubbele beheerlasten IT</i>		0,0	21,0	19,0	17,0	15,0	0,0
7. Vervallen oude lening ABP		- 10,7	- 11,0	- 11,1	- 11,0	- 10,6	- 9,9
8. Raming nieuwe lening ABP		43,6	37,5	26,9	10,2	2,5	0,0
9. Reservering valutaschommelingen		40,0					
Standen ontwerpbegroting 2017	7.815,8	8.366,6	8.686,2	8.799,7	8.879,7	8.856,4	8.716,2

1. Bijdrage ruilvoet HGIS

Om te blijven voldoen aan de Europese begrotingsregels is het kabinet genoodzaakt een taakstelling door te voeren in verband met het ruilvoetverlies. De taakstelling is ook neergeslagen op de HGIS-uitgaven. Dit betreft voor Defensie voor de jaren 2017 en verder een taakstelling van structureel € 2,6 miljoen op de HGIS-uitgaven. Dit zal ten laste worden gebracht van de voorziening van het BIV-budget op artikel 1.

2. Interdepartementale budgetoverhevelingen

Dit betreft onder andere de bijdragen voor de kustwacht door de Ministeries van I&M en EZ (voor de periode 2016 tot en met 2018). De mutaties voor de kustwacht zijn verwerkt op artikel 6 Investerings in nieuw materieel (de bandbreedteprojecten van het CZSK). Verder is sprake van een bijdrage van het Ministerie van EZ voor de oprichting van het motorenonderhoudsfaciliteit F-135 op het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW), ook deze is verwerkt op artikel 6 Investerings. Vanuit artikel 9 wordt budget overgeheveld naar het Ministerie van OCW voor de bijdrage aan het sociale beleidskader voor de defensiescholen.

3. Doorwerking ontvangsten (huur Nationaal Militair Museum).

Met de oplevering van de nieuwe locatie te Soesterberg is Defensie eigenaar van het gebouw waarin het Nationaal Militair Museum is gehuisvest. Defensie verhuurt dit aan de Stichting Defensie Musea. Defensie betaalt een maandelijkse gebruiksvergoeding aan het consortium dat verantwoordelijk is voor de nieuwbouw en het beheer van de locatie. Sinds 2016 gebeurt dit door het CDC. Voor de begroting van

CDC betekent dit dat zowel de ontvangsten (huur) als de uitgaven (gebruiksvergoeding) stijgen.

4. Doorwerking verkoopopbrengsten

Met het harmoniseren van het investeringsplan zijn ook te verwachten verkoopopbrengsten van de roerende en onroerende goederen bijgesteld. Deze bijstelling in de ontvangsten werken ook door op het uitgavenkader.

5. Doorwerking overige ontvangsten

Dit betreft de ontvangsten van IT medische investeringen en de ontvangsten van de Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht als bijdrage voor de infrastructurele aanpassingen van het Centraal Militair hospitaal.

6. Versterken basisgereedheid

Met dit extra budget kunnen de komende jaren de resterende beperkingen in de basisgereedheid worden weggenomen. De materiële gereedheid, personele gereedheid en geoefendheid worden, met andere woorden, op peil gebracht. Defensie geeft prioriteit aan eenheden die gereed moeten worden gesteld voor inzet, inclusief snelle reactiemachten. In de eerste jaren is een deel van de intensivering gereserveerd voor modernisering IT. De intensivering komt in 2021 in volle omvang beschikbaar voor de versterking van de basisgereedheid.

Waarvan personele gereedheid

Er wordt toegewerkt aan herstel van balans tussen personeelsbudget en formatieplan. Binnen de budgettaire kaders kan de vulling van eenheden verder worden verbeterd. Hierdoor ontstaat er bij gevechtseenheden meer ruimte voor het uitvoeren van kerntaken.

Waarvan materiële gereedheid

Door het verhogen van de materiële gereedheid kan de krijgsmacht voldoen aan de aangescherpte eisen die de NAVO aan de bondgenootschappelijke strijdkrachten stelt.

Waarvan geoefendheid

De generieke geoefendheid wordt verder op peil gebracht, ook met betrekking tot grootschalig optreden op hogere geweldsniveaus. Om dit mogelijk te maken wordt er geïnvesteerd in onder meer brandstof, oefenmunitie, operationele IT en verbindingsmiddelen. Door meer capaciteit aan te wenden voor initiële opleidingen, functieopleidingen en de opleiding «Veiligheid & Vakmanschap», kunnen organieke eenheden worden ontlast.

Waarvan faciliteren operationele gereedheid

Ter ondersteuning van het op orde brengen van de basisgereedheid worden enkele diensten versterkt die ondersteunend zijn aan die basisgereedheid. Dit betreft met name de directe ondersteuning vanuit het CDC aan de operationeel commando's.

Waarvan dubbele beheerlasten IT

De voorziening is bedoeld voor de extra kosten gedurende de transitieperiode naar de nieuwe IT, zoals dubbele beheerlasten, transitie- en migratiekosten.

7. en 8. Lening ABP

Defensie is met het ABP een lening overeengekomen voor het op kapitaaldekking brengen van de militaire ouderdomspensioenen. De ramingen voor opname en aflossing van de lening zijn aangepast naar de actuele cijfers.

9. Reservering valutaschommelingen

Het kabinet heeft in 2016 eenmalig € 40 miljoen vrijgemaakt om een reservering voor valutaschommelingen binnen de defensiebegroting aan te leggen.

Overzicht niet-verplichte uitgaven en bestemmingen (bedragen x € 1.000) Ministerie van Defensie					
Art. Nr.	Naam artikel	Uitgaven Budget	Juridisch verplicht	Niet-juridisch verplichte uitgaven	Bestemming van de niet-juridisch verplichte uitgaven
1	Inzet	325.793	24.544	301.249	Waarvan € 11,6 mln. aan contributies, € 15,1 mln. voor overige operaties en kleine missies, € 20,3 voor inzet VPD's, € 40 mln. voor veiligheidssectorhervormingen en vredesopbouw (BZ/BH&OS), € 20 mln. voor beveiliging van ambassades en diplomaten (BZ/BH&OS), € 59,5 mln. voor ondersteunende activiteiten en training voor Defensie. Het overige betreft de voorziening HGIS voor het aangaan van nieuwe missies en verlengen van bestaande missies
			8%	92%	
2	Taakuitvoering zeestrijdkrachten	721.477	563.072	158.405	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefenen schietterreinen, de bijdrage door de Rijksrederij) instandhouding van de zeesystemen en overige personele en materiele exploitatie.
			78%	22%	
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten	1.251.341	974.209	277.132	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefenen schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de landsystemen en overige personele en materiele exploitatie
			78%	22%	
4	Taakuitvoering luchstrijdkrachten	681.678	585.409	96.269	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefenen schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de luchtsystemen en overige personele en materiele exploitatie.
			86%	14%	
5	Taakuitvoering marechaussee	338.752	312.037	26.715	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor de overige personele en materiele exploitatie voor alle districten van de KMar.
			92%	8%	
6	Investerings krijgsmacht	1.640.538	1.111.740	528.798	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor investeringen nieuw materieel (waaronder kleine (bandbreed)projecten), JSF, NH-90, brugleggende tank, instandhouding LCF, Chinook, reservedelen apache, mobiele energievoorziening, aanpassingen aan infrastructuur, ICT-projecten en wetenschappelijk onderzoek.
			68%	32%	
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	830.335	374.099	456.236	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor brandstof, munitie, communicatie verbindingen, Kleding en uitrusting en informatievoorziening.
			45%	55%	

Art. Nr.	Naam artikel	Uitgaven Budget	Juridisch verplicht	Niet-juridisch verplichte uitgaven	Bestemming van de niet-juridisch verplichte uitgaven
8	Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	1.162.083	516.242	645.841	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor transport (€ 55 mln); gebruik en onderhouden van infrastructuur (€ 252 mln), exploitatie PPS Kromhout (€ 53 mln) en de overige personele en materiele exploitatie (opleidingen, werving en selectie, schadevergoedingen, ondersteuning personeel op buitenlandse posten, sociaal beleidskader).
			44%	56%	
	Totaal niet verplichte uitgaven			2.490.645	

Overzicht beleidsdoorlichtingen

Op verzoek van de Tweede Kamer is de defensiebegroting ingericht naar organisatieonderdelen in plaats van beleidsartikelen. Beleidsartikelen zijn normaal gesproken het aanknopingspunt voor beleidsdoorlichtingen. Beleid heeft bij Defensie vaak betrekking op meer organisatieonderdelen. Een beleidsdoorlichting van een beleidsthema kan derhalve onderdelen van verschillende begrotingsartikelen bevatten. Zo worden per beleidsdoorlichting alle gerelateerde defensie-uitgaven verantwoord. De programmering van de beleidsdoorlichtingen is ondanks de afwijkende ordening van de begroting – conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek – dekkend. Dat wil zeggen dat beleidsdoorlichtingen voor alle beleidsthema's binnen de gestelde termijn van zeven jaar zijn gepland.

In elke beleidsdoorlichting wordt aandacht besteed aan de behaalde (maatschappelijke) effecten. De verantwoording over verrichte activiteiten en geleverde prestaties staat centraal. Indien hierbij de causale relatie tussen de defensie-inzet en de beoogde effecten niet kan worden aangetoond, wordt ingegaan op de plausibiliteit. Ten slotte wordt in de beleidsdoorlichting op meer jaren teruggekeken, waarbij periodieke en tussentijdse evaluaties als bouwstenen kunnen worden gebruikt.

Beleidsdoorlichtingen							
Planning	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Geheel artikel
Artikel / Operationele doelstelling							
Artikel 1; Inzet Budget Internationale Veiligheid	X						
Artikel 2; CZSK Wijziging samenstelling Koninklijke Marine (2005)	X						
Artikel 3; CLAS Nationale veiligheid: samenwerking met civiele partners Omvorming 13 gemechaniseerde brigade		X		X			
Artikel 4; CLSK Vorming joint Defensie Helikopter Commando			X				
Artikel 5; KMar Informatiegestuurd optreden (IGO)						x	
Artikel 6; Investerings krijgsmacht IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop					X		
Artikel 7; Ondersteuning krijgsmacht door DMO IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop					X		
Artikel 8; Ondersteuning krijgsmacht door CDC							

V = afgehandeld

X = in uitvoering of in planning

Ten opzichte van de begroting 2016 is de programmering op twee punten gewijzigd. De beleidsdoorlichting «Wijziging samenstelling Koninklijke Marine (2005)» wordt in 2016 voltooid. Daarnaast is de beleidsdoorlichting «Informatiegestuurd optreden (IGO)» in 2021 toegevoegd.

Garanties en achterborgstellingen

Defensie heeft sinds 2003 een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van defensiepersoneel in het bijzonder voor personeel dat deelneemt aan vredes- en humanitaire operaties. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging. Het doel hiervan is het wegnemen van belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden door uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen die zijn gekoppeld aan de financiering van een woning.

Bij het sluiten van levensverzekeringen en de vaststelling van de hoogte van de premie is geen rekening gehouden met het verhoogde risico op overlijden in geval van deelname aan militaire missies. Zodra defensiepersoneel met een dergelijke levensverzekering bij een bij de Vereniging aangesloten verzekeraar tijdens deelname aan vredes- en humanitaire missies komt te overlijden, zal binnen de kaders van de overeenkomst – ondanks een eventuele molestclausule – tot uitkering worden overgegaan. Dit is van toepassing als de aan de woningfinanciering gekoppelde

levensverzekering kleiner is dan € 400.000 per situatie. Defensie vergoedt de verzekeraar de helft, zodra die tot uitkering overgaat.

Er wordt een nulraming gehanteerd. De overeenkomst is potentieel van toepassing op een kleine groep, waarvan de omvang vooraf niet te bepalen is. Er wordt geen aanvullende premie gevraagd aan de uitgezonden defensieambtenaren, er bestaat geen begrotingsreserve. Mocht een beroep worden gedaan op de regeling, dan komt dit ten laste van de defensiebegroting.

De duur van de overeenkomst is vijf jaar met een stilzwijgende verlenging voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar. De regeling wordt periodiek geëvalueerd. De overeenkomst kent geen plafondwaarde.

Artikel (Bedragen x € 1.000)	Omschrijving	Uitstaande garantie 2016	Geraamd te verlenen 2017	Geraamd te vervallen 2017	Geraamd te vervallen 2018	Uitstaande garanties 2017	Garan- tieplafond 2017	Geraamd te verlenen 2018	Geraamd te vervallen 2018	Uitstaande garanties 2018	Garantie plafond 2018	Totaal plafond
Artikel 8 – Onder- steuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	Garantie overeen- komst vredes- en humanitaire operaties	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	n.v.t.

3. DE BELEIDSARTIKELLEN

3.1. Beleidsartikel 1: Inzet

Algemene doelstelling

De krijgsmacht is er voor de verdediging en bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede voor de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde.

Tevens ondersteunt de krijgsmacht civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de gehele inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht voor de structurele inzet voor nationale en koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) en de Kustwachten. In Beleidsartikel 1 is ook de begroting opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering begroot voor zeestrijdkrachten, landstrijdkrachten, luchstrijdkrachten, de marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

Beleidswijzigingen

In het begrotingsjaar 2016 zijn Nederlandse bijdragen aan de volgende missies en ontplooiingen aangevangen dan wel verlengd:

- UNMISS (*United Nations Mission in the republic of South Sudan*, verlenging);
- Nederlandse bijdrage aan de internationale strijd tegen ISIS (verlenging);
- Deelname aan de EU maritieme operatie Sophia voor de kust van Libië;
- Deelname aan vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in de Baltische Staten en Polen.

Er worden nog besluiten voorzien over de verlenging van de lopende missies of de aanvang van nieuwe missies. Dit betreft de verlenging van de Nederlandse bijdragen aan de missie MINUSMA in Mali en *Resolute Support* in Afghanistan. Over een verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de EU-operaties Atalanta en EUTM-Somalië moet nog worden besloten. Defensie blijft *vessel protection detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij.

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 1 Inzet (Bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	268.240	289.601	325.793	315.793	315.792	315.792	315.791
Uitgaven <i>waarvan juridisch verplicht</i>	272.617	289.601	325.793 8%	315.793	315.792	315.792	315.791
Programma uitgaven	272.617	289.601	325.793	315.793	315.792	315.792	315.791
Opdracht Inzet							
– Crisisbeheersingsoperaties / Verdeelartikel BIV (HGIS)	267.491	286.290	322.682	312.682	312.682	312.682	312.682
– Financiering nationale inzet krijgsmacht	2.109	3.111	3.111	3.111	3.110	3.110	3.109
– Overige inzet	3.017	200	0	0	0	0	0
* bijdrage door SSO's binnen de opdracht Inzet	3.488	996					
Programma ontvangsten	35.300	16.774	33.783	6.707	6.707	6.707	6.707
– Crisisbeheersingsoperaties (HGIS)	35.212	16.774	33.783	6.707	6.707	6.707	6.707
– Overige inzet	88						

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op overeenkomsten voor lopende missies en inzet. Voor 2017 gaat het om 8 procent.

Toelichting op de instrumenten

Binnen artikel 1 worden de defensie-uitgaven voor inzet voor internationale veiligheid verantwoord en de uitgaven voor nationale inzet begroot.

De inzet van Defensie voor internationale veiligheid is met ingang van 2014 gefinancierd vanuit het Budget Internationale Veiligheid. Uit dit budget kunnen zowel activiteiten in het kader van officiële ontwikkelingshulp (*Official Development Assistance*; ODA) als non-ODA activiteiten, militair of civiel, worden gefinancierd. Het BIV maakt deel uit van de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS). Het BIV is vanaf 2015 structureel overgeheveld naar de begroting van Defensie. Het totale budget van € 325,8 miljoen voor 2017 en € 315,8 miljoen voor 2018 en verdere jaren wordt in eerste instantie aangehouden op beleidsartikel 1 Inzet.

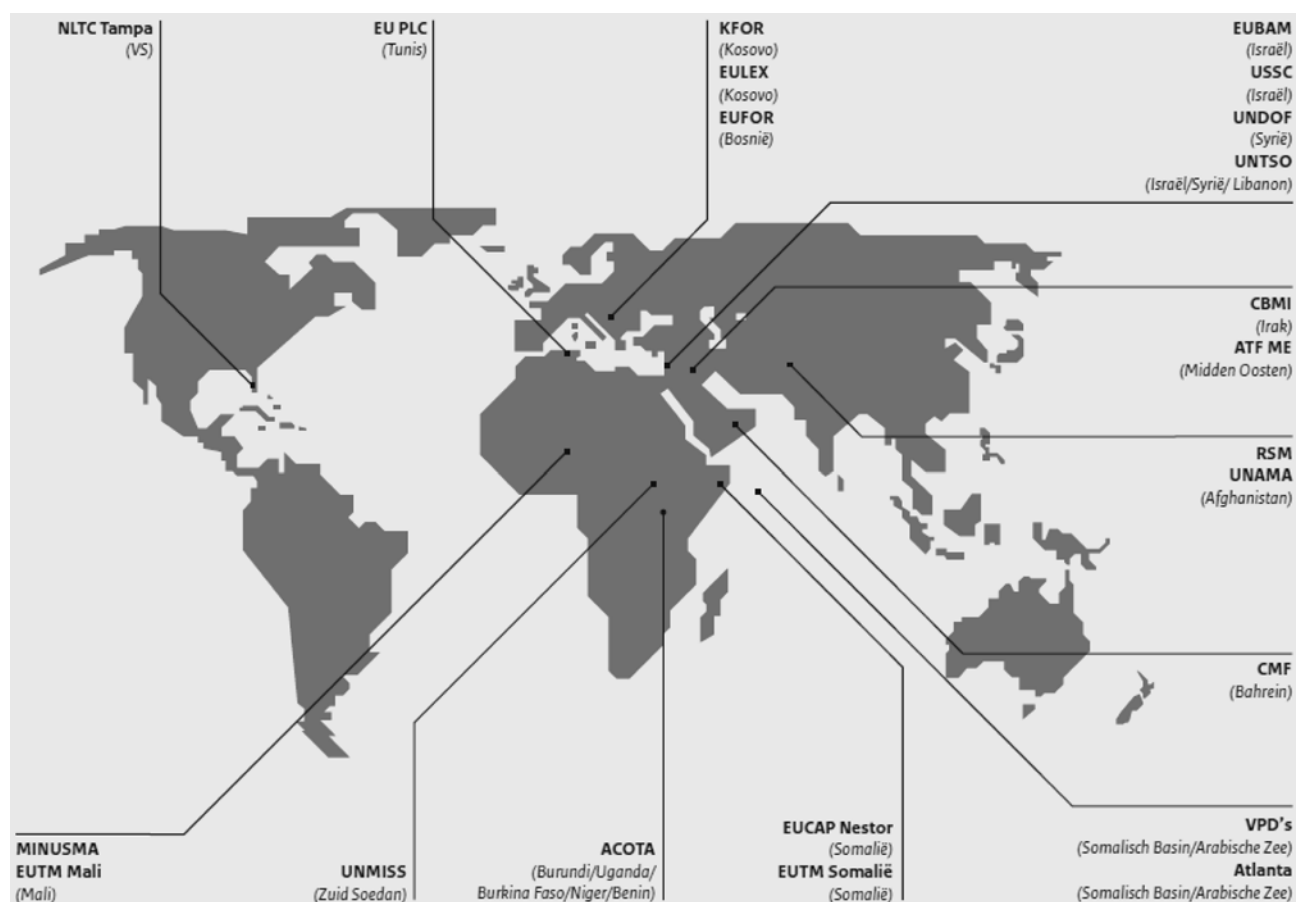
Een gecoördineerde inzet van diplomatieke, militaire en ontwikkelingsinstrumenten is het uitgangspunt voor de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde. Om het geïntegreerde karakter te borgen wordt besluitvorming over het BIV interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd. Hiermee is het geïntegreerde karakter van de inzet van diplomatieke, civiele en/of militaire activiteiten uit het BIV geborgd. Na de jaarlijkse interdepartementale besluitvorming worden de middelen gefaseerd toegekend aan andere begrotingsartikelen binnen de HGIS. Middelen voor hervorming van de veiligheidssector, vredesopbouw, rechtsstaatontwikkeling, capaciteitsopbouw en de beveiliging van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, worden jaarlijks bij de 1e suppletoire begroting overgeheveld naar de begrotingen van BH&OS en BZ. In het kabinet is afgesproken dat jaarlijks een bedrag van € 60 miljoen beschikbaar blijft voor activiteiten van BZ en BH&OS. Voor Defensie blijft € 59,5 miljoen beschikbaar voor (onder andere) ondersteunende capaciteiten en training.

Onderstaand overzicht geeft een indicatief overzicht van de inzet van deze middelen in 2017, gebaseerd op een extrapolatie van de besteding in 2016. De € 59,5 miljoen wordt met de 1^e suppletoire begroting in 2017 toegevoegd aan de budgetten van de genoemde artikelen binnen deze begroting.

Budget internationale veiligheid (bedragen x € 1.000)	
	2017
Budget Crisisbeheersingsoperaties (Artikel 1)	203.200
Veiligheidssectorhervormingen en vredesopbouw (BZ/BH&OS)	40.000
Beveiliging van diplomaten en ambassades waar dat noodzakelijk is (BZ/BH&OS)	20.000
Budget voor ondersteunende activiteiten en training beschikbaar voor Defensie	59.500
Waarvan inzet VPD's (Artikel 1)	8.000
Waarvan training en capaciteitsopbouw (Artikel 2 & 3)	8.900
Waarvan civiel-militaire capaciteiten (Artikel 3)	6.000
Waarvan luchttransport (Artikel 4)	22.000
Waarvan KMar pool (Artikel 5)	4.600
Waarvan nazorg (Artikel 8)	10.000
Totaal	322.700

(De bedragen in deze tabel zijn afgerond op € 0,1 mln)

Overzicht missies

Toelichting uitgaven per missie (crisisbeheersingsoperaties)

Overzicht crisisbeheersingsoperaties					
(bedragen x € 1.000)	2017	2018	2019	2020	2021
Resolute support mssion Afghanistan (RSM)	7.369				
Strijd tegen ISIS in Irak (ATF-ME en CBMI)	23.000				
United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	16.000	10.000			
Missies Algemeen	5.500	5.500	5.500	5.500	5.500
EU NAVFOR Atalanta/Ocean Shield	1.000				
EU NAVFORMED Sophia	1.000				
Vessel Protection Detachments (VPD's)	5.300	5.300	5.300	5.300	5.300
Contributies	33.000	33.000	33.000	33.000	33.000
kleine bijdragen aan missies (< € 2,5 mln per jaar)	1.325	1.025	850	850	850
Totaal	93.494	54.825	44.650	44.650	44.650

Toelichting per missie

Resolute Support (Afghanistan)

De Nederlandse inzet bedraagt maximaal honderd militairen in Kabul en in de noordelijke provincie Balkh, in de omgeving van de stad *Mazar-e-Sharif*, waar Duitsland de leiding heeft. De Nederlandse inzet is gericht op de advisering van de *Afghan National Defence and Security Forces* (ANDSF), het leveren van medische capaciteit en transport en beveiliging in *Mazar-e-Sharif*. Ook zijn in *Mazar-e-Sharif* ongeveer vijftig personen werkzaam in de nationale ondersteuning en op het missie-hoofdkwartier in Kabul. Het budget van ongeveer € 7 miljoen in 2017 is nodig voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missies. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan *Resolute Support* loopt tot 31 december 2016.

Strijd tegen ISIS

Op 1 juli 2016 heeft de Belgische luchtmacht de Nederlandse F-16's afgelost. Nederland heeft op zijn beurt de *Force Protection* van de Belgische toestellen op zich genomen. In het kader van de *Capability Building Mission Iraq* (CBMI) heeft Nederland ongeveer 155 trainers in Bagdad en Erbil om Iraakse en Koerdische strijdkrachten in staat te stellen *ISIS* op de grond te bestrijden. Het budget van € 23 miljoen is nodig voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missies.

United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)

In 2015 heeft Nederland zijn deelname aan de VN-missie in Mali, MINUSMA, verlengd tot eind 2016. De Nederlandse militaire inzet bedroeg tot 1 juni 2016 ongeveer 450 militairen, aangevuld met nationale eenheden ter ondersteuning. Nadat Duitsland per 1 juni de verkenningseenheid (ISR-compagnie) van Nederland heeft overgenomen, zijn er in totaal nog ongeveer 375 Nederlandse militairen in Mali. Het belangrijkste doel van de Nederlandse militaire bijdrage aan MINUSMA is het bijdragen aan een goede en overdraagbare inlichtingenketen. De Nederlandse militaire bijdrage heeft in 2016 bestaan uit analisten en inlichtingenpersoneel voor de hoofdkwartieren in Bamako en Gao. Ook heeft Nederland speciale eenheden geleverd. Op het vliegveld nabij Gao is voorts een helikopterdetachement met vier Apache-gevechtshelikopters en drie Chinook-transporthelikopters gestationeerd. In 2015 is gestart met de

overdracht van de Nederlandse deelname aan internationale partners. Naast Duitsland hebben ook Denemarken, Estland en Tsjechië taken van Nederland overgenomen, al dan niet tijdelijk.

EUNAVFOR Atalanta

Nederland zal in 2016 met één marineschip met helikopter deelnemen in de internationale maritieme operatie van de EU (Atalanta) in de wateren rond Somalië (Kamerstuk [29 521, nr 307](#)). Het budget van € 1 miljoen is benodigd voor de overloop van uitgaven van de inzet eind 2016.

EUNAFORMED Sophia

Over de deelname aan deze maritieme trainingsmissie van de Libische kustwacht en Marine voor de kust van Libië, heeft de Kamer inmiddels een artikel 100-brief ontvangen. Nederland zal in de periode van medio oktober tot medio december 2016 het amfibisch transportschip Zr. Ms. Rotterdam inzetten als platform voor training van de Libische kustwacht en marine.

Vessel Protection Detachments (VPD's)

In overleg met reders is de maximaal beschikbare VPD-capaciteit in 2012 uitgebreid tot 175 inzetten. In de begroting is dekking zeker gesteld voor dit volume. De veiligheidssituatie in het operatiegebied waar de VPD's worden ingezet bepaalt mede wat de definitieve vraag van de reders wordt. Op basis van de huidige veiligheidssituatie en de daaraan gekoppelde vraag wordt verwacht dat in 2017 tussen de 50 en 75 VPD's worden ingezet. De additionele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit toelagen, reis- en verblijfskosten en de kosten van de opslag van materieelpakketten in de regio. De bijdrage van de Nederlandse reders aan de additionele uitgaven voor de VPD's is in de uitgavenraming verwerkt.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Onderdeel van de contributies is de jaarlijkse bijdrage aan de *Strategic Airlift Capability* (SAC) C-17, gehuisvest op *Papa Air Base* te Hongarije. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van tien NAVO-lidstaten.

Kleinschalige NL-bijdragen

In onderstaand overzicht staan de *kleinschalige Nederlandse bijdragen* met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar.

Overzicht kleine missies	Max personele omvang
Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)	4
Combined Maritime Forces (CMF)	3
United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)	12
United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)	22

NB De personele omvang varieert in de tijd gedurende de missie van 0 tot de maximale omvang

Opbouw regionale vredeshandhavingscapaciteit

Onderstaande programma's worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd en daarom hieronder toegelicht.

Africa Contingency Operations Training and Assistance (ACOTA)

Het ACOTA-samenwerkingsprogramma draagt bij aan de versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden zodat zij kunnen deelnemen aan multinationale operaties onder leiding van de VN of Afrikaanse Unie (AU). Nederland zet enkele tientallen militairen in voor verschillende trainingen.

Toelichting op nationale inzet

De Ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Veiligheid en Justitie en Defensie hebben afspraken gemaakt over de gegarandeerde beschikbaarheid van militaire (specialistische) capaciteiten voor nationale veiligheid, crisisbeheersing en de operationele aansturing daarvan onder civiel gezag (bestuursafspraken over intensivering civiel-militaire samenwerking).

Defensie levert de volgende vormen van ondersteuning aan de civiele autoriteiten, zowel in Nederland als in het Caribisch deel van het Koninkrijk:

- Structurele nationale taken:
  - Inzet van de Koninklijke Marechaussee voor politietaken zoals beschreven in artikel 4 van de Politiewet 2012:
    - Beveiliging Koninklijk Huis;
    - Politietaken voor Defensie;
    - Politietaken op Schiphol en andere aangewezen luchthavens;
    - Beveiliging burgerluchtvaart;
    - Verlening van bijstand aan en samenwerking met de politie alsmede assistentieverlening bij grensoverschrijdende criminaliteit;
    - Politietaken op plaatsen onder beheer van de Minister van Defensie, op aangewezen verboden plaatsen en de ambtswoning van de Minister-President;
    - Uitvoering van vreemdelingentaken op basis van de [Vreemdelingenwet 2000](#);
    - Bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
    - Beveiligingswerkzaamheden voor De Nederlandsche Bank N.V.
  - Materieel, personeel en coördinatie voor Kustwacht Nederland;
  - Beheer en inzet defensiemiddelen voor Kustwacht Caribisch gebied;
  - Explosievenopruiming;
  - Luchtruimbewaking/bestrijding van terroristische aanvallen tegen de (burger)luchtvaart, waaronder de *Quick Reaction Alert* (QRA) van twee bewapende F-16's;
  - Bijzondere bijstandseenheden, waaronder de Unit Interventie Mariniers (UIM), een Aanhoudings- en Ondersteuningseenheid van de Koninklijke Marechaussee en een personele bijdrage aan de Dienst Speciale Interventies (DSI) van de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie;
  - Calamiteitenhospitaal in het Centraal Militair Hospitaal;
  - Hydrografische opneming van de zeebodem en de verwerking daarvan tot zeekaarten.
- Militaire bijstand op grond van de Politiewet 2012:
  - Ondersteuning van de handhaving van de openbare orde;

- Ondersteuning van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde.

- Militaire bijstand op grond van de Wet Veiligheidsregio's;
- Militaire steunverlening in het openbaar belang.

Naast de gegarandeerde militaire capaciteiten worden verscheidene incidentele inzetten verwacht die niet vallen onder structurele en reguliere militaire bijstand of militaire steunverlening.

De tabel indicatieve inzet voor 2017 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer.

Indicatieve inzet in 2017	Betreft	Aantal	Artikel
Explosieven opruiming	Aantal ruimingen	1.900	CLAS/FNIK
Explosieven opruiming Noordzee	Aantal ruimingen	40	CZSK
Duikassistentie	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	30	CZSK/FNIK
Onderscheppingen luchtruim	Aantal onderscheppingen	5	CLSK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	100	KMAR/CLAS/FNIK
Handhaving openbare orde en veiligheid	Aantal aanvragen	30	KMAR/FNIK
Wet veiligheidsregio	Aantal aanvragen	10	KMAR/CLAS/FNIK
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Aantal aanvragen	40	Alle krijgsmachtdelen/FNIK
Bijstand Caribisch gebied	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK

Toelichting op overige inzet

Enhanced Forward Presence Litouwen

Op de NAVO-top in Warschau is besloten tot een vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in de Baltische Staten en Polen. In dit kader zal Nederland in 2017 een eenheid van compagniesgrootte aan de door Duitsland geleide *battlegroup* in Litouwen leveren. Hierbij wordt nauw samengewerkt met de andere Benelux-landen. Hiervoor is een budget benodigd van € 10 miljoen, dat wordt betaald uit artikel 1.

Toelichting op ontvangsten

Crisisbeheersingsoperaties

De ontvangsten hebben voornamelijk betrekking op de vergoedingen van de EU-, NAVO en VN-partners voor de door Nederland in het verleden geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Daarnaast ontvangt Nederland een tegemoetkoming van de VN voor deelname aan MINUSMA. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

3.2. Beleidsartikel 2: Taakuitvoering zeestrijdkrachten

Algemene doelstelling

De zeestrijdkrachten leveren operationeel gereede maritieme expeditie-naire capaciteit, zowel vloot als mariniers, voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de zeestrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van maritieme eenheden. Het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De zeestrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

In de onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CZSK voor de periode 2017 tot en met 2021. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed» (OG). In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2017» bevat de actuele verwachting voor 2017. Tevens is in de begroting 2017 opgenomen wanneer de norm OG volgens verwachting wordt bereikt. Afwijkingen ten opzichte van de «Norm OG» kunnen planmatig zijn, maar ook als gevolg van knelpunten in de bedrijfsvoering optreden.

DOELSTELLINGENMATRIX CZSK 2017–2021					
Capaciteit	Bouwsteen/ module voor SE	Totaal aantal	Norm- OG	OG 2017	Verwachting behalen Norm-OG
<i>Maritime Battle Staff (MBS)</i>	NLMARFOR/MBS	1	1	1	2019
Mariniers- eenheden	Marines Combat Group	2	1	1	2019
	Surface Assault & Training Group	1	0,5	0,5	2018
	Sea-based Support Group	1	1	1	2018
	NLMARSOFF/ SOF squadrons	2	1,5	1,5	2018
<i>Capital ships</i>	Landing Platform Docks	2	1	1	2019
	Joint Support Ship	1	0,5	0	2018
Fregatten	LC-Fregat	4	2	2	2020
	M-Fregat	2	1	1	2020
Patrouille- schepen	Ocean Patrolling Vessel	4	2	2	2019
Onderzeedienst	Onderzeeboot	4	2	1*	2021
	Torpedowerkschip	1	0,2	0,2	2018
Mijnenbe- strijding	AMBV	6	3	3	2019
Duik- en searchcapaciteit	Defensie Duikgroep	1	1	1	2017
Hydrografie	HOV	2	1	1	2018
CZMCARIB	Compagnie (CIDW/CUR)	1	1	1	2017
	Raiding Squadron CARIB	1	1	1	2018
	Raiding Troop SXM	1	1	1	2017
	FRISC Sqaudron CARIB	1	1	1	2018
	Ondersteunings- schip	1	0,7	0,7	2017

1. De capaciteiten vermeld in kolom «OG 2017», waarbij in de laatste kolom het jaartal 2017 is vermeld, zijn naar verwachting in 2017 zonder beperkingen inzetbaar.
2. De bouwstenen/modules gemarkeerd met * kennen naast een kwantitatieve ook een kwalitatieve beperking t.o.v. Norm OG in 2017. Voor de capaciteiten waarbij een ander jaartal in de laatste kolom wordt vermeld, geldt dat deze naar verwachting in 2017 inzetbaar zijn maar dat er daarbij beperkingen gelden.
3. De voorlopige prognose is dat de beperkingen van deze capaciteiten zijn opgelost in het jaar dat in de laatste kolom wordt vermeld. Dit is mede afhankelijk van inzet van eenheden, voldoende en adequate ondersteuning (CS/CSS) en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

Beleidswijzigingen

Joint Support Ship (JSS)

Het logistiek ondersteunings- en bevoorradingschip Zr. Ms. Karel Doorman wordt ingezet voor de maritieme bevoorradingsfunctie. Dit is één van de drie taken die het JSS kan uitvoeren. Voor de overige twee taken (strategisch transport en *seabasing*) wordt gezocht naar mogelijkheden van medegebruik in internationaal verband (Kamerstuk [33 763, nr. 104](#)). Op 4 februari 2016 is mede hiervoor met Duitsland een Letter of Intent getekend, waardoor inzetvermogen, het delen van kennis en daarmee het vergroten van de slagkracht mogelijk wordt. Ook zijn er gesprekken gaande met België en het Verenigd Koninkrijk. Het feitelijk medegebruiken wordt mogelijk als het schip weer inzetbaar is na het verhelpen van de problemen aan de hoofdelektromotoren (Kamerstuk [33 763, nr. 108](#)). De verwachting is dat het schip in het vierde kwartaal 2017 weer inzetbaar is. Tevens is een nauwere samenwerking overeengekomen tussen het Duitse Seebataljon en het Korps Mariniers.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	790.537	728.322	721.477	716.665	727.634	733.868	736.910
Uitgaven	744.365	728.322	721.477	716.665	727.634	733.868	736.910
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			78%				
Programma uitgaven	135.172	133.491	132.218	125.320	133.257	134.633	137.052
Opdracht Gereedstelling en instandhouding							
Commando ZSK	135.172	133.491	132.218	125.320	133.257	134.633	137.052
Gereedstelling	36.346	36.848	28.401	23.687	23.677	24.268	24.268
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.645						
– waarvan bijdrage aan Agentschap RWS	16.199	15.519	12.891	12.891	12.891	12.891	12.891
Instandhouding	98.826	96.643	103.817	101.633	109.580	110.365	112.784
Apparaatsuitgaven	609.193	594.831	589.259	591.345	594.377	599.235	599.858
Personele uitgaven	543.656	530.943	531.133	532.811	536.420	540.272	537.879
– waarvan eigen personeel	538.651	525.443	531.133	532.811	536.420	540.272	537.879
– waarvan externe inhuur	5.005	5.500					
Materiële uitgaven	65.537	63.888	58.126	58.534	57.957	58.963	61.979
– waarvan ICT	2.488	2.836	2.680	2.679	2.679	2.678	2.678
– waarvan huisvesting en infra			3.727	3.727	3.726	3.725	3.725
– waarvan overige exploitatie	60.876	56.368	50.960	51.369	50.793	51.801	54.817
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.173	4.684	759	759	759	759	759
Apparaatsontvangsten	14.387	15.638	16.201	16.201	16.201	16.201	16.201

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2017 gaat het om 78 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaats-uitgaven, de instandhouding van de zeewapensystemen en de verplichtingen voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling worden gedaan voor opwerken en oefenactiviteiten. Een deel van de uitgaven voor gereedstelling zijn gerelateerd aan de vliegreizen en de vaardagen van de kustwacht in Nederland en de kustwacht in het Caribisch gebied. De jaarplannen en jaarverslagen van de kustwachten bevatten nadere informatie over hun activiteiten en middelen.

Bijdrage aan agentschap (onder programma-uitgaven)

Binnen de programma-uitgaven maakt de post «Bijdrage aan agentschap» een onderdeel uit van het instrument Opdracht Gereedstelling en Instandhouding Commando ZSK. Het betreft hier de uitgaven aan de Rijksrederij (€ 12,9 miljoen voor 2017). De Rijksrederij is onderdeel van Rijkswaterstaat (RWS). RWS is een agentschap van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Over de precieze bijdrage in 2017 en verder vindt nog nader overleg plaats. De activiteiten die zij verrichten voor het CZSK hebben betrekking op gereedstelling.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek), walinstallaties en procesgebonden installaties, en de herbevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden (ketenlogistiek).

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Waarvan bijdragen van SSO's

Om de uitgaven baten-lastendiensten beter zichtbaar te maken in de begroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten opgenomen in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie CZSK					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
9.834	9.872	9.890	9.928	9.982	9.977

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschenken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De uitgaven voor het onderhoud aan de Groene Draeck betreffen met name personele uitgaven en worden daarom onder dit instrument begroot. Naar aanleiding van het second opinion onderzoek (Kamerstukken II,

2015–2016, [34 300 X, nr. 110](#)) en de motie Van der Burg (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300-I, nr. 6](#)) is besloten het jaarlijkse onderhoudsbudget bij te stellen naar € 87.000,— en de uitvoering van het onderhoud bij het Ministerie van Defensie te laten zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck. Meerjarig wordt daarom een totaalbedrag van € 87.000 geraamd voor het onderhoud aan de Groene Draeck. Dit betreft het hieronder gepresenteerde begrote budget.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)					
	2017	2018	2019	2020	2021
Onderhoud Groene Draeck	87	87	87	87	87

3.3. Beleidsartikel 3: Taakuitvoering landstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De landstrijdkrachten leveren operationeel gereede grondgebonden expeditiecapaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landstrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de eenheden. De landstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

In de onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CLAS voor de periode 2017 tot en met 2021. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed» (OG). In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2017» bevat de actuele verwachting voor 2017. Tevens is in de begroting 2017 opgenomen wanneer de norm OG volgens verwachting wordt bereikt. Afwijkingen ten opzichte van de «Norm OG» kunnen planmatig zijn, maar ook als gevolg van knelpunten in de bedrijfsvoering optreden.

DOELSTELLINGENMATRIX CLAS 2017–2021					
Capaciteit	Bouwsteen/ module voor SE	Totaal aantal	Norm-OG	OG 2017	Verwachting behalen Norm-OG
HRF (L) HQ	NLD deel staf	1	1	1	2017
	1 (DEU/NLD) Corps	1	1	1	2020
	NLD deel CIS BN	1	1	1	2020
	NLD deel StSpt BN	1	1	1	2020
BRIG HQ	Staf	3	1	1	2020
	Verkenningsseskadron	3	1	1	2017
	ISTAR Module	5	2	1	NBP
	Cimic Support Element	4	2	2	2017
	Psyops Support Element	4	2	1	2018
(R) DTF HQ	Hoofdkwartier OOCL	1	1	1*	NBP
BMD, ABT en CRAM (sensor only)	C2 PATRIOT	1	1	0	2021
	C2 AGBADS	1	1	1	2018
	Patriot Fire Unit	3	3	0	2021
	AMRAAM-Peloton	2	2	1	2018
	STINGER-Peloton	3	3	2	2018
SOF	SOF-Compagnie	4	2	2	2018
BTG	Manoeuvre Bataljon	7	2	1→2	2020
	Pantserhouwitser / Mortier				
	Batterij	3	2	2	2019
	Pantsergeniecompagnie	4	1	1	2020
	Luchtmobiel Geniepeloton	3	1	1	2020
	CIS Compagnie	3	1	0	2019
	Geneeskundig Peloton	7	2	2	2020
DEFENSIE CYBER COMMANDO	CYBER module	3	1	1	2017
CS ELEMENT	AFD Staf Vuursteuncommando	1	1	1	2017
	Staf Geniebataljon	3	1	1	2018
	Constructiecompagnie	2	1	1	2017
	Brugmodule	2	1	1	2017
	CBRN Compagnie	2	1	1	2017
	EODD Ploeg	48	20	20	2017
CSS ELEMENT	Bataljonsstaf National Support				
	Element	1	1	1	2017
	MEDCELL	4	1	1	2018
	B&T module	7	2	2	2020
	Bevoorradingspeloton	3	1	1	2020
	Herstelpeloton	11	4	4	2017
	ROLE 2 Medical Treatment				
	Facility	4	2	1	2021
	CBRN A&A team	8	1	1	2017
	CBRN DIM team	8	1	1	2017
NATRES	Bataljon	3	3	3	2018

1. De capaciteiten vermeld in kolom «OG 2017», waarbij in de laatste kolom het jaartal 2017 is vermeld, zijn naar verwachting in 2017 zonder beperkingen inzetbaar.

2. De bouwstenen/modules gemarkeerd met * kennen naast een kwantitatieve ook een kwalitatieve beperking t.o.v. Norm OG in 2017. Voor de capaciteiten waarbij een ander jaartal in de laatste kolom wordt vermeld, geldt dat deze naar verwachting in 2017 inzetbaar zijn maar dat er daarbij beperkingen gelden.

3. De voorlopige prognose is dat de beperkingen van deze capaciteiten zijn opgelost in het jaar dat in de laatste kolom wordt vermeld. Dit is mede afhankelijk van inzet van eenheden, voldoende en adequate ondersteuning (CS/CSS) en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

4. De afkorting NBP in de kolom «Verwachting behalen Norm-OG» staat voor «na begrotingsperiode».

Beleidswijzigingen

De integratie van de 43e Gemechaniseerde Brigade in de Duitse Eerste Pantserdivisie. Onderdeel hiervan is de integratie van de personele component voor een Nederlands tankeskadron in een Duits Tankbataljon.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	1.146.024	1.214.273	1.251.341	1.263.710	1.273.873	1.288.117	1.299.872
Uitgaven	1.221.224	1.214.273	1.251.341	1.263.710	1.273.873	1.288.117	1.299.872
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			78%				
Programma uitgaven	158.682	158.899	207.984	212.357	217.495	229.134	240.070
Opdracht Gereedstelling en instandhouding							
Commando LAS	158.682	158.899	207.984	212.357	217.495	229.134	240.070
– Gereedstelling	50.989	51.696	54.498	57.674	66.074	66.107	65.110
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	13.944						
– instandhouding	107.693	107.203	153.486	154.683	151.421	163.027	174.960
Apparaatsuitgaven	1.062.542	1.055.374	1.043.357	1.051.353	1.056.378	1.058.983	1.059.802
Personele uitgaven	971.074	945.373	961.016	960.710	965.077	968.169	960.909
– waarvan eigen personeel	966.462	939.875	959.449	958.843	962.310	964.702	957.442
– waarvan externe inhuur	4.612	5.498	1.567	1.867	2.767	3.467	3.467
Materiële uitgaven	91.468	110.001	82.341	90.643	91.301	90.814	98.893
– waarvan overige exploitatie	89.020	98.750	79.550	87.852	88.510	88.023	96.102
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.448	11.251	2.791	2.791	2.791	2.791	2.791
Apparaatsontvangsten	13.672	19.546	11.523	11.523	11.523	11.523	11.523

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2017 gaat het om 78 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaats-uitgaven, de instandhouding van de landwapensystemen en voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling zijn voor oefenactiviteiten.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek) en de bevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden door het Materieellogistiek Commando (matlogco).

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven van baten-lastendiensten beter zichtbaar te maken in de begroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten opgenomen in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie CLAS					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
19.298	19.338	19.377	19.361	19.347	19.291

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

3.4. Beleidsartikel 4: Taakuitvoering luchtstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De luchtstrijdkrachten leveren lucht- en grondgebonden capaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtstrijdkrachten en van de mate van gereedheid van de luchtstrijdkrachten.

Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel expeditieaire taken als nationale taken.

In de onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CLSK voor de periode 2017 tot en met 2021. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed». In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2017» bevat de actuele verwachting voor 2017. Tevens is in de begroting 2017 opgenomen wanneer de norm OG volgens verwachting wordt bereikt. Afwijkingen ten opzichte van de «Norm OG» kunnen planmatig zijn, maar ook als gevolg van knelpunten in de bedrijfsvoering optreden.

DOELSTELLINGENMATRIX CLSK 2017 – 2021					
Capaciteit	Bouwsteen / module voor SE	Totaal aantal	Norm- OG	OG 2017	Verwachting behalen Norm-OG
Jachtvliegtuigen	F-16	61	11	6→11*	2018
Helikopters	AH-64 Apache	28	10	4*	2019
	CH-47 Chinook	17→20	6→8	3*	2019
	AS-532 Cougar	8→12	3→5	3*	2019
	NH-90	20	2→8	2*	NBP
Transportvliegtuigen	KDC-10	2	1	1	2017
	C-130 Hercules	4	2	2	2017
Kustwacht NLD	Dornier DO-228	2	1	1	2017
Force Protection	OGRV eenheden	4	2	2	2017
Air C4ISR	Luchtverkeersleiding	1	1	1	2017
	Luchtgevechtsleiding	1	1	1	2017
	NDMC	1	1	1	2017

1. De capaciteiten vermeld in kolom «OG 2017», waarbij in de laatste kolom het jaartal 2017 is vermeld, zijn naar verwachting in 2017 zonder beperkingen inzetbaar.

2. De bouwstenen/modules gemarkeerd met * kennen naast een kwantitatieve ook een kwalitatieve beperking t.o.v. Norm OG in 2017. Voor de capaciteiten waarbij een ander jaartal in de laatste kolom wordt vermeld, geldt dat deze naar verwachting in 2017 inzetbaar zijn maar dat er daarbij beperkingen gelden.

3. De voorlopige prognose is dat de beperkingen van deze capaciteiten zijn opgelost in het jaar dat in de laatste kolom wordt vermeld. Dit is mede afhankelijk van inzet van eenheden, voldoende en adequate ondersteuning (CS/CSS) en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

4. De afkorting NBP in de kolom «Verwachting behalen Norm-OG» staat voor «na begrotingsperiode».

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtmacht (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	801.969	672.898	681.678	695.296	688.359	692.774	695.362
Uitgaven	711.856	672.898	681.678	695.296	688.359	692.774	695.362
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			86%				
Programma uitgaven	167.717	167.911	181.345	196.054	188.288	192.093	196.410
Opdracht Gereedstelling en instandhouding							
Commando LSK	167.717	167.911	181.345	196.054	188.288	192.093	196.410
– Gereedstelling	7.727	12.744	13.071	13.060	13.102	13.102	13.102
– waarvan bijdrage aan SSO Pareto	217						
– Instandhouding	159.990	155.167	168.274	182.994	175.186	178.991	183.308
Apparaatsuitgaven	544.139	504.987	500.333	499.242	500.071	500.681	498.952
Personele uitgaven	415.536	404.408	402.311	406.371	406.228	408.280	405.837
– waarvan eigen personeel	409.168	400.708	401.311	406.371	406.228	408.280	405.837
– waarvan externe inhuur	6.368	3.700	1.000				
Materiële uitgaven	128.603	100.579	98.022	92.871	93.843	92.401	93.115
– waarvan overige exploitatie	2.701	98.314	94.763	89.612	90.584	89.142	89.856
– waarvan bijdrage aan SSO Pareto	125.902	2.265	3.259	3.259	3.259	3.259	3.259
Apparaatsontvangsten	14.037	13.166	12.259	12.259	12.259	12.259	12.259

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2017 gaat het om 86 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de instandhouding van de luchtwapensystemen en voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling zijn voor oefenactiviteiten.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van de wapensystemen. De instandhoudingsuitgaven van het Logistiek Centrum Woensdrecht zijn hierin opgenomen. Naast uitgaven voor de diverse ondersteunende installaties gaat het om uitgaven voor de instandhouding van de wapensystemen die in de doelstellingen matrix zijn genoemd.

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven van baten-lastendiensten zichtbaar te maken in de begroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten opgenomen in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Pareto.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie CLSK					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
7.432	7.452	7.468	7.474	7.449	7.378

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

3.5. Beleidsartikel 5: Taakuitvoering Marechaussee

Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) voert politietaken uit op grond van de Politiewet 2012 (PW). Deze taak wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies uitgevoerd. Daarnaast levert de KMar capaciteit aan de CDS voor deelname aan (militaire) missies waarbij de KMar andere taken uitvoert dan die in de Politiewet (PW) zijn opgedragen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere Ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de Ministeries van Veiligheid en Justitie, Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet (2012) wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen;

- Bewaken en beveiligen van koninklijke paleizen, ambassades in risicogebieden¹, de Nederlandsche Bank en militaire objecten en personen. De KMar kan ook worden ingezet voor de bewaking en beveiliging van hoog risico objecten;
- Handhaving van de Vreemdelingenwetgeving waaronder bestrijding van identiteit- en documentfraude, mensensmokkel en grenstoezicht, bijvoorbeeld in Frontex-verband de ondersteuning van de grensbewaking van EU-lidstaten;
- Politietaken ten behoeve van Defensie;
- Bijdrage aan de opbouw van veiligheidssector in missiegebieden;
- Politietaken op en beveiliging van burgerluchtvaartterreinen;
- Samenwerking met en bijstand aan de Nationale Politie.

Naast het reguliere takenpakket fungeert de KMar als strategische reserve voor de Nationale Politie. Hiermee levert de KMar continue een bijdrage aan de veiligheid van de Staat door optreden in binnen- en buitenland.

In onderstaande tabel staan de operationele eenheden van de KMar voor de periode 2017 tot en met 2021. De gereedstelling voor onderstaande taken wordt onder beheersverantwoordelijkheid van de Minister van Defensie uitgevoerd. De tabel bevat het aantal eenheden en de operationele gereedheid ervan. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationele gereedheid en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed». In de kolom «Norm OG» staat het aantal eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. De kolom «OG 2017» bevat de actuele verwachting voor 2017. Afwijkingen ten opzichte van de «Norm OG» kunnen planmatig zijn, maar ook als gevolg van knelpunten in de bedrijfsvoering optreden. Indien de «Norm OG» in 2017 naar verwachting niet haalbaar is, wordt de reden kort toegelicht in een voetnoot. Tevens is in de begroting 2017 opgenomen wanneer de norm OG volgens verwachting wordt bereikt. Afwijkingen ten opzichte van de «Norm OG» kunnen planmatig zijn, maar ook als gevolg van knelpunten in de bedrijfsvoering optreden.

¹ Budgettaire compensatie van deze taak wordt jaarlijks bij de eerste suppletoire begroting toegekend en is nog niet in de begroting opgenomen.

Doelstellingenmatrix KMar 2017–2021					
Groep	Organieke eenheden	Totaal aantal	Norm- OG	OG 2017	Verwachting Behalen Norm-OG
LTC/BBM en districten	VTEen voor expeditionaire inzet	306	153	153	2020
LTC/BE	Peloton voor CRC expeditionair	1	1	1	2018
LTC/BSB	VTEen voor CPTs	26	13	13	2017

1. De capaciteiten vermeld in kolom «OG 2017», waarbij in de laatste kolom het jaartal 2017 is vermeld, zijn naar verwachting in 2017 zonder beperkingen inzetbaar.

2. De bouwstenen/modules gemarkeerd met * kennen naast een kwantitatieve ook een kwalitatieve beperking t.o.v. Norm OG in 2017. Voor de capaciteiten waarbij een ander jaartal in de laatste kolom wordt vermeld, geldt dat deze naar verwachting in 2017 inzetbaar zijn maar dat er daarbij beperkingen gelden.

3. De voorlopige prognose is dat de beperkingen van deze capaciteiten zijn opgelost in het jaar dat in de laatste kolom wordt vermeld. Dit is mede afhankelijk van inzet van eenheden, voldoende en adequate ondersteuning (CS/CSS) en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie operationele speerpunten: bewaken en beveiligen, de grenspolitietak en internationale en militaire politietaken.

Bewaken en Beveiligen

Vanuit het speerpunt bewaking en beveiliging draagt de KMar zorg voor de bewaking en beveiliging van bepaalde vitale objecten en personen. De KMar doet dit in samenwerking met (keten-)partners op nationaal en internationaal, publiek en privaat vlak.

Kengetallen	Prognose 2017
Het percentage uitvoering Toezichtprogramma Beveiliging burger-luchtvaart	100%
Het aantal permanent te bewaken objecten	7
Het aantal inzetbare Hoog Risico Beveiligingspelotons voor non-permanente bewaking van te bewaken objecten	6
Het servicepercentage beveiligde waardetransporten voor De Nederlandsche Bank	100%
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor expeditionaire beveiligingsopdrachten	(zie indicatoren algemene doelstelling)

Grenspolitietak

Vanuit het speerpunt grenspolitietak richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Deze taak wordt doelmatig en flexibel, en zo mogelijk informatie- en risicogestuurd uitgevoerd.

Kengetallen	Prognose 2017
Aantal luchthavens waar grensbewaking wordt uitgevoerd	8
waarvan permanent	6
Aantal prioriteitsmeldingen (op luchthavens waar politietaken worden uitgevoerd)	24.000
Aantal verwijderingen (directe verwijderingen zonder tussenkomst Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) en verwijderingen na aanlevering van DT&V)	3.500
Waarvan begeleid	500

Internationale en militaire politietaken

Vanuit het speerpunt internationale en militaire politietaken is de KMar als één van de vier operationele commando's van Defensie medeverantwoordelijk voor de uitvoering van het buitenland- en veiligheidsbeleid van Nederland. De KMar voert op grond van de PW politietaken uit in Nederland (inclusief Caribisch Nederland op grond van de Rijkswet Politie van Aruba, Curaçao, van Sint Maarten en van Bonaire, St. Eustatius en Saba). Bij inzet van Nederlandse militairen in het binnen- en buitenland wordt aan hen politiezorg verleend door de KMar, onder meer door strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Daarnaast zorgt de KMar voor de bewaking van de integriteit van de krijgsmacht. Vanwege de specifieke organisatiekenmerken en expertise kan de KMar zowel met de andere krijgsmachtsonderdelen als zelfstandige (politie)organisatie in binnen- en buitenland optreden. Daarbij kan capaciteit ook worden ingezet in instabiele landen, bijvoorbeeld door deelname aan opbouwoperaties.

Kengetallen	Prognose 2017
Aantal misdrijfdossiers (aangeleverd aan OM Arnhem)	725
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor internationale crisis- en humanitaire operaties	(zie indicatoren algemene doelstelling)

Beleidswijzigingen

Door de veranderende veiligheidssituatie – bestrijden van terrorisme en het beheersen en controleren van de migratiestromen en bestrijden van grensoverschrijdende criminaliteit – is de vraag naar KMar inzet toegenomen. In 2017 resulteert dit in een intensivering op in ieder geval de volgende onderwerpen.

- Intensivering op de Frontex-verplichtingen. De nieuwe EU grens en kustwacht-verordening (de nieuwe Frontex-verordening) verplicht lidstaten om materieel en personeel ter beschikking te stellen in tijden van buitengewone druk op de EU-buitengrenzen. Voor Nederland betreft dit ongeveer 50 grenswachters die stand-by moeten staan, het merendeel zal KMar-personeel zijn.
- Intensiveren grenscapaciteit maritiem en luchthavens. De toegenomen passagiersaantallen op de luchthavens die gepaard gaan met een veranderende veiligheidssituatie zorgen ervoor dat de grensbewakingscapaciteit en grenspolitie op de luchthavens onder druk staat. Er is een berekening van de personele en materiële consequenties voor de periode 2018–2022 opgesteld, die breed draagvlak heeft en momenteel voorligt ter validatie.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	336.732	352.554	338.752	335.195	337.018	336.907	337.255
Uitgaven	337.157	352.554	338.752	335.195	337.018	336.907	337.255
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			92%				
Programma uitgaven	1.747	6.414	6.364	6.364	6.364	6.364	6.364
Opdracht Inzet KMAR	1.747	6.414	6.364	6.364	6.364	6.364	6.364
Gereedstelling	1.747	6.414	6.364	6.364	6.364	6.364	6.364
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	642						
Apparaatsuitgaven	335.410	346.140	332.388	328.831	330.654	330.543	330.891
Personele uitgaven	301.665	312.352	307.674	304.331	306.029	305.949	304.471
– waarvan eigen personeel	301.478	311.452	307.674	304.331	306.029	305.949	304.471
– waarvan externe inhuur	187	900					
Materiële uitgaven	33.745	33.788	24.714	24.500	24.625	24.594	26.420
– waarvan overige exploitatie	32.867	32.682	22.895	22.681	22.806	22.775	24.601
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	878	1.106	1.819	1.819	1.819	1.819	1.819
Apparaatsontvangsten	5.540	4.408	4.590	4.590	4.590	4.590	4.590

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2017 gaat het om 92 procent. De 92 procent juridisch verplichte uitgaven bestaan volledig uit apparaatsuitgaven.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

Sinds de begroting 2016 zijn uitgaven (€ 4 miljoen) voor diensten die tolken en vertalers levert aan de KMar, overgeboekt van apparaat (materieel) naar programma.

De overige uitgaven voor gereedstelling betreffen vooral de uitgaven voor meerdaagse (oefen) activiteiten.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie KMar					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
6.459	6.430	6.407	6.402	6.402	6.402

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

3.6. Beleidsartikel 6: Investeringskrijgsmacht

Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en zij verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoeften met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden ook bijdragen gerekend aan de materiële instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

Beleidswijziging

Investeringsquote

Defensie streeft ernaar om op termijn gemiddeld ten minste twintig procent van haar uitgavenbudget te besteden aan investeringen. Dit streven komt voort uit het besef dat een moderne krijgsmacht voldoende investeringsruimte moet hebben om haar instandhouding op langere termijn te garanderen en te kunnen moderniseren. Het kengetal hiervoor heet de investeringsquote. Ook de NAVO hanteert dit percentage als richtlijn.

Zoals gemeld in de begroting 2016 en toegezegd tijdens het WGO materieel van 2 november 2015, heeft Defensie in 2016 onderzoek gedaan naar de toekomstige waarde van de investeringsquote. Op basis van dit onderzoek is geconcludeerd dat het behalen van de jaarlijkse investeringsquote slechts in beperkte mate iets zegt over de duurzaamheid van de defensieorganisatie. De jaarlijkse investeringsquote geeft voornamelijk inzicht in de mate waarin Defensie in enig jaar in staat is de geplande investeringen te realiseren.

De conclusies van het onderzoek onderstrepen de in 2016 ingeslagen weg. Defensie richt zich, overeenkomstig de aanbevelingen van het IBO Wapensystemen, op het behalen van een meerjarig gemiddelde investeringsquote van twintig procent over vijf jaar. Zo is de investeringsquote in 2017 berekend over de jaren 2013 tot 2017. Op basis van de huidige inzichten wordt het doel van twintig procent in 2020 bereikt. De jaarlijkse investeringsquote wordt behouden als indicator voor het behalen van de jaarlijks geplande investeringen en ter vergelijking van de investeringen met NAVO-bondgenoten.

Verplichtingenraming

In deze begroting zijn voor het eerst de geraamde verplichtingen «voorzien in nieuw materieel» voor de periode 2017–2021 gedetailleerd opgebouwd, op basis van het investeringsplan. Hiermee wordt een duidelijk beeld gegeven van de nu verwachte jaarlijks aan te gane verplichtingen. Het resultaat van de gedetailleerde opbouw is dat de geraamde aan te gane verplichtingen in enkele jaren naar boven en in andere jaren neerwaarts is bijgesteld. De raming is gebaseerd op het geraamde moment dat er voor een project een contract getekend wordt. Het moment waarop een contract daadwerkelijk wordt getekend, als eindfase van de verwerving, is afhankelijk van diverse factoren. Defini-

tieve politieke besluitvorming over een project en de scope en fasering van het project, samenwerking met derden en onderhandeling met een leverancier, kunnen leiden tot een ander moment van het aangaan van de verplichting dan op dit moment is voorzien. Deze raming is dus nadrukkelijk een momentopname: hoewel de raming van de verplichtingen een betrouwbare weergave is van het actuele beeld, zullen de realisatie en de raming van de aan te gane verplichtingen bij iedere begroting wijzigen.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	2.162.332	1.785.172	2.890.871	1.507.828	1.374.035	920.528	3.680.627
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	1.716.112	1.469.653	2.402.069	1.095.304	979.496	612.828	3.481.265
Opdracht Voorzien in infrastructuur	182.395	104.099	212.602	141.432	123.562	136.784	55.379
Opdracht Voorzien in IT	176.527	82.380	185.382	180.270	180.154	80.093	50.160
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	62.386	61.415	62.468	62.471	62.472	62.472	62.472
Bijdrage aan de NAVO	24.912	27.625	28.350	28.351	28.351	28.351	31.351
Reserve valutaschommelingen		40.000					
Uitgaven	1.101.504	1.372.824	1.640.538	1.792.471	1.956.679	1.846.163	1.681.342
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			68%				
Programma uitgaven	1.101.504	1.372.824	1.640.538	1.792.471	1.956.679	1.846.163	1.681.342
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	689.851	880.929	1.151.736	1.379.947	1.562.140	1.538.463	1.484.980
Opdracht Voorzien in infrastructuur	197.960	217.110	212.602	141.432	123.562	136.784	55.379
Opdracht Voorzien in IT	120.722	135.252	185.382	180.270	180.154	80.093	50.160
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	61.612	60.690	62.468	62.471	62.472	62.472	62.472
Bijdrage aan de NAVO	31.359	38.843	28.350	28.351	28.351	28.351	28.351
Reserve valutaschommelingen		40.000					
<i>waarvan agentschap RVB</i>		137.200	191.342	127.289	111.206	123.106	49.841
<i>waarvan SSO DMO/OPS</i>	79.157	58.721	60.638	40.000	40.000	40.000	40.000
Programma ontvangsten	222.796	77.931	161.783	173.603	116.703	76.975	69.175
– Verkoopopbrengsten groot materieel (strategisch)	190.116	58.586	113.186	115.986	76.086	37.158	34.558
– Overige ontvangsten materieel	3.298		25.800	40.200	23.700	23.700	23.700
– Verkoopopbrengsten infrastructuur (strategisch)	8.828	16.100	8.950	6.050	5.550	4.750	0
– Overige ontvangsten infrastructuur	2.839	1.080	11.977	9.497	9.497	9.497	9.047
– Overige ontvangsten IT, WOO en NAVO	17.715	2.165	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2017 betreft het juridisch verplichte deel 68 procent.

Bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan het Rijksvastgoedbedrijf en aan DMO/DTO.

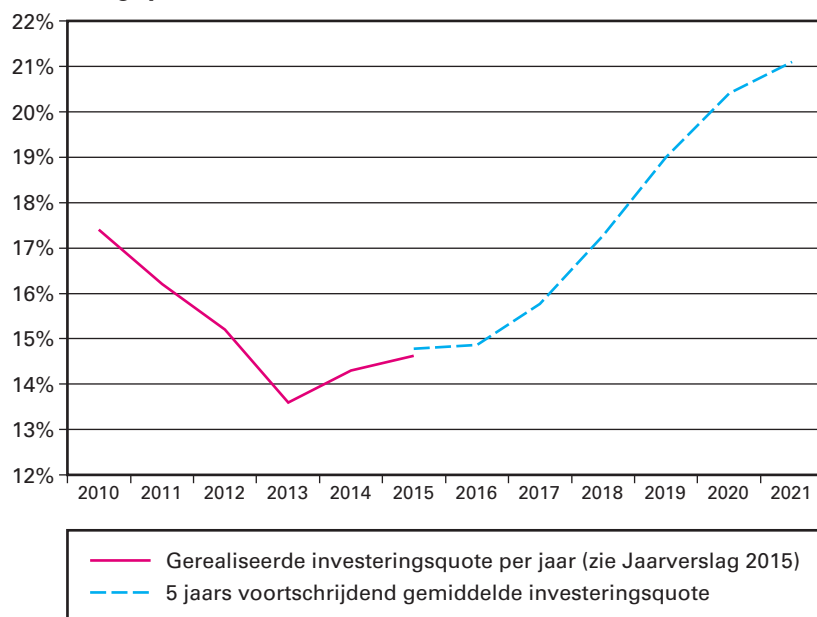
Investeringsquote

Het meerjarig voortschrijdend gemiddelde (periode 2013 – 2017) is naar verwachting 16 procent. De volgende bedragen liggen aan de berekening ten grondslag:

Begrotingsjaar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Teller (totaal Investerings) x € 1.000	1.331.345	1.193.516	1.019.656	1.073.788	1.101.504	1.372.824	1.640.538	1.792.471	1.956.679	1.846.163	1.681.342
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	908.594	829.577	739.145	612.302	689.851	880.929	1.151.736	1.379.947	1.562.140	1.538.463	1.484.980
– Zee (zie tabel Projecten Zeestrijd-krachten)											
– Land (zie tabel Projecten Landstrijd-krachten)											
– Lucht (zie tabel Projecten Luchtstrijd-krachten)											
– Projecten Defensiebreed (zie tabel Projecten Defensiebreed)											
– Projecten < € 25 miljoen	240.239	255.481	142.451	309.820	197.960	217.110	212.602	141.432	123.562	136.784	55.379
Opdracht Voorzien in infrastructuur	78.518	62.042	47.460	64.938	120.722	135.252	185.382	180.270	180.154	80.093	50.160
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	69.447	70.663	59.166	59.403	61.612	60.690	62.468	62.471	62.472	62.472	62.472
Bijdrage aan de NAVO	34.547	16.852	31.434	27.305	31.359	38.843	28.350	28.351	28.351	28.351	28.351
Noemer (totaal defensiebudget minus HGIS en attachés)	7.949.870	7.861.154	7.511.951	7.531.416	7.528.454	8.022.471	8.346.997	8.470.457	8.550.408	8.527.129	8.386.959
Gerealiseerde investeringsquote per jaar (t/m 2015)	16%	15%	14%	14%	15%	17%	20%	21%	23%	22%	20%
Raming van investeringsquote 2016 en verdere jaren											
5 jaars voortschrijdend gemiddelde investeringsquote					15%	15%	16%	17%	19%	20%	21%

De tabel maakt onderscheid in de realisatie van 2010 tot en met 2015 en het vijf jaarlijks voortschrijdend gemiddelde vanaf 2016.

Grafiek 6.1 realisatie investeringsquote en het voortschrijdend gemiddelde investeringsquote

Aan te gane verplichtingen

Gedurende 2017 worden de volgende verplichtingen aangegaan. Projecten waarvoor een verplichting groter dan € 25 miljoen wordt aangegaan en die geen commercieel vertrouwelijke informatie bevatten zijn separaat weergegeven. Niet alle nu voorziene aan te gane verplichtingen zullen daadwerkelijk in 2017 worden aangegaan. Zo is het mogelijk dat contracten later worden ondertekend. Daarom wordt rekening gehouden met overlopende verplichtingen van € 721 miljoen.

Verplichtingen voorzien in nieuw materieel	Aan te gaan in 2017
* NH-90	49,5
* Verwerving F-35	827,7
* AH-64 Zelfbescherming (ASE)	80,0
* Instandhouding LC-fregatten (LCF)	98,0
* Defensie Bewaking en Beveiligingssysteem	59,7
* Dienstpersoneelauto's	41,6
* Diverse projecten	1.496,9
* Bandbreedte projecten (investerings door operationele commando's)	95,1
* Projecten met aan te gane verplichting ≥ 25 miljoen	75,2
* Projecten met aan te gane verplichting < 25 miljoen	299,0
Totaal	3.122,7
–/– overlopende verplichtingen	720,6
Totaal aan te gane verplichtingen	2.402,1

Toelichting op de instrumenten

In dit beleidsartikel wordt inzicht gegeven in de uitgaven en verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn geraamd en die van invloed zijn op de investeringsquote. Tevens wordt aangegeven wat de verwachte risico's zijn voor de realisatie van de uitgaven.

In de tabellen van Voorzien in nieuw materiaal, Voorzien in infrastructuur, Voorzien in IT en Bekostiging Wetenschappelijk Onderzoek zijn alle projecten in realisatie opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen. De projecten in realisatie waarvan de financiële omvang van meer dan € 10 miljoen is gewijzigd, alsmede de projecten waarvan de planning met meer dan een jaar is gewijzigd, worden onderaan de tabellen nader toegelicht. Tevens worden de projecten in planning met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen opgesomd waarvan wordt verwacht dat deze in 2017 tot uitgaven leiden. Wezenlijke veranderingen ten opzichte van de begroting 2016 worden hierbij toegelicht.

Voorzien in nieuw materieel

In het Materieelprojectenoverzicht (MPO) worden alle strategische materieelprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen uitgebreid toegelicht. Voor de projecten in planning wordt bovendien de verwachte fasering in het Defensie Materieel Proces (DMP) vermeld.

Het onderzoek naar andere mogelijkheden om in de behoefte aan een MALE UAV te voorzien is nog gaande. Daarom kan daar in deze begroting nog niet op worden ingegaan.

Risico's bij Voorzien in nieuw materieel

Aan de uitvoering van projecten zijn diverse risico's verbonden. Hierdoor kan de realisatie afwijken van de initiële planning. Naast risico's van meer algemene aard, zoals juridische procedures, vertraagde leveringen of het leveren van onvoldoende kwaliteit, kan bij de uitvoering van projecten sprake zijn van omstandigheden die kunnen leiden tot een verhoogd risicoprofiel. Deze zijn:

Internationale samenwerking/co-financiering

Sommige projecten worden in samenwerking met andere landen gepland en uitgevoerd. Het NH-90 project en het project MRTT zijn hier voorbeelden van. Internationale samenwerking brengt extra risico's met zich mee. De doorlooptijd van de nationale en internationale besluitvorming kan bijvoorbeeld niet altijd worden beïnvloed en duurt mogelijk langer dan initieel voorzien. Vertraging in het sluiten van (gezamenlijke) contracten kan leiden tot latere levering waardoor later in de behoeften van de deelnemende landen wordt voorzien. Bij projecten met cofinanciering bestaat bovendien een risico op het niet tijdig – door alle partners – zekerstellen van de financiering. Vertraging hierin kan leiden tot vertraging in de realisatie.

Wijziging project / scope

Wanneer tijdens de plannings- of realisatiefase de scope van een project wijzigt, bijvoorbeeld als gevolg van ervaringen tijdens missies, kan dit leiden tot vertragingen of kostenstijging. Herprioriteren of harmoniseren van het investeringsbudget kan nodig zijn om uitvoering mogelijk te blijven maken. Hierdoor kunnen kasuitgaven vertraagd tot realisatie komen.

Vertraging in levering

Het risico bestaat dat zich vertragingen voordoen ten opzichte van het beoogde of overeengekomen leverschema, waardoor budget moet worden doorgeschoven.

Kwaliteit

Als bij een levering blijkt dat niet is voldaan aan de kwaliteitseisen worden betalingen opgeschort. In dit geval zullen geplande budgetten pas tot betaling komen nadat aan de kwaliteitseisen is voldaan.

Projecten Zeestrijdkrachten

Projecten in realisatie zeestrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Instandhouding Goalkeeper	34,5	30,4	3,5	0,6				2018
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	88,8	51,3	6,4	8,0	5,2	5,2	4,3	2022
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	128,5	99,1	14,5	4,1	5,6	2,8	2,4	2021
Midlife upgrade BV206D (MLU BV206D)	32,3	9,8	10,8	7,9	3,8			2019
Verbetering MK48 torpedo	150,4	45,6	17,8	24,1	34,0	18,6	10,4	2021

Bij het project Verbetering MK48 torpedo zijn zowel het projectbudget als de looptijd gewijzigd als gevolg van de contractsluiting voor de modificatie van een tweede serie torpedo's. Hiermee komt het aantal gemodificeerde torpedo's op het niveau van de operationele behoefte, zoals aangekondigd in de Kamerbrief [27 830 nr. 145](#) van 30 januari 2015.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2017

Als gevolg van het duurder uitvallen van een aantal deelprojecten in de B/C-fase van het project is de scope van het project Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LCF) aangepast. De Kamerbrief (kamerstuk [27 830, nr.174](#)) bevat de inhoudelijke aanpassing van het project en informatie over de voortgang. Bij het project *Midlife Upgrade Landing Craft Utility* is de planning voor uitvoering van dit project bijgesteld omdat uitgevoerde studies langer hebben geduurd. Naar verwachting is de verwervingsvoorbereiding van dit project in 2017 gereed.

Projecten Landstrijdkrachten

Projecten in realisatie landstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Aanvulling Bushmasters	32,8	24,9	7,9					2017
Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	133,3	126,2	6,0					2023
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	805,9	682,7	105,1	10,4	7,7			2019
PATRIOT vervanging COMPATRIOT	38,9	20,5	14,2	4,1				2018
Precision Guided Munition	56,6	26,8	8,8	21,0				2018

Nieuw in realisatie is het project Precision Guided Munition.

Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)

Bij het project *Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)* is de fasering gewijzigd naar 2023 als gevolg van een verwachte FMS case closure.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2017

C-RAM en Class 1 UAV detectiecapaciteit

Er wordt een haalbaarheidsstudie verricht naar de vereiste technische specificaties van het systeem. Oorspronkelijk was het de bedoeling om vanaf 2017–2018 met de resultaten van die studie de realisatiefase in te gaan, maar door prioriteitsstelling in het investeringsplan is de realisatie verschoven naar 2020 en verder.

Bij de volgende projecten zijn geen wezenlijke wijzigingen opgetreden:

- Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig.
- Patriot verlenging levensduur;
- Vervanging brugleggende tank.

Projecten Luchtstrijdkrachten

Projecten in realisatie luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	
AH-64D Block II <i>upgrade</i>	120,7	54,6	15,0	29,5	11,5			2023
AH-64D verbetering bewapening	38,9	20,8	4,9	4,7	8,5			2019
AH-64D zelfbescherming (ASE)	98,5	7,3	1,0	12,9		16,2	16,2	2025
F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket	50,5	17,6	5,1	5,8	9,1	12,9		2020
F-16 M6.5 onderhoudstape	26,1	15,4	7,2	3,5				2018
F16 mode 5 IFF	42,5	37,4	5,1					2017
F-16 zelfbescherming (ASE)	97,5	61,1	23,3	13,1				2018
Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding	83,0	31,9	15,7	16,9	9,5	0,1	0,2	2022
Langer doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging	94,2	57,0	22,9	14,3				2018
Langer Doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid & Luchtwaardigheid	44,3	10,8	7,0	7,6	6,6	5,4	6,9	2021
Obsolescence Prevention Program PC-7	38,3	3,4	16,0	18,9				2018
Vervanging Medium Power Radars Wier en Nieuw-Milligen	63,2	25,6	11,4	12,6	11,2	2,4		2020
Verwerving F-35 (budgetreeks)	4.700,0	619,8	324,3	537,2	673,2	601,6	596,7	2023
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250 – 1.000							2023

Nieuw in realisatie zijn de projecten Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding en Langer Doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging en Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT). Hoewel het MRTT een project in voorbereiding betreft, bevat het opties voor andere landen, waardoor de prijzen commercieel vertrouwelijk behandeld moeten worden.

AH-64D Block II upgrade

Bij het project AH-64D Block II upgrade is de fasering aangepast naar 2023 omdat de apparatuur voor het deelproject «video down-/uplink» later ter beschikking komt.

AH-64D Zelfbescherming (ASE)

Bij het project AH-64D Zelfbescherming (ASE) is de fasering gewijzigd. Dit is het gevolg van de, in de begroting voor 2016 gemelde, verdere uitwerking van de keuze voor het Amerikaanse zelfbeschermingssysteem voor de Apache AH-64D. Deze keuze is een logisch gevolg van het streven naar standaardisatie bij de helikoptervloot van de Luchtmacht omdat ook de nieuwe Chinooks worden uitgerust met dit zelfbeschermingssysteem. Een nieuw verwervingstraject voor dit deelproject moet worden opgestart waardoor dit project langer doorloopt.

F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket

Bij het project F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket is de fasering twee jaar verlengd. Dit komt doordat de behoeftestelling is uitgebreid met extra raketten. Deze raketten zijn opgenomen in een contract met 2019–2020 als levertijd.

Verwerving F-35

Raming uitgaven (bedragen x 1 miljoen)									
Project omschrijving	Project volume	Raming uitgaven							Fasering tot
		t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 en verder	2023
Budget VF-35	4.700	619,8	324,3	537,2	673,2	601,6	596,7	1.347,2	2023
Raming VF-35	5.286,5	630,0	254,9	598,3	856,8	990,5	828,8	1.127,2	2023
Waarvan 2 testtoestellen (incl. bijkomende middelen)	281,8	280,2	1,6	0	0	0	0	0	2013
Waarvan verwerving toestellen (inclusief bijkomende middelen)	4.484,7	349,8	253,3	298,3	856,8	895,4	759,9	1.071,2	2023
Waarvan PSFD MOU	205,4	157,3	11,1	9,6	6,7	5,5	5,5	9,5	2023
Waarvan deelname IOT&E (inclusief exploitatie testtoestellen t/m 2019)	91,1	61,4	17,3	12,4	0	0	0	0	2019
Waarvan voorziening risicoreservering investeringen	487,0	0	0	0	0	111,3	111,3	264,4	2023

In voorgaande tabel is weergegeven hoe het investeringsbudget en de kosten van het project F-35 zich ontwikkelen. De prijsbijstelling van € 8,4 miljoen is aan het projectbudget toegevoegd. Het tekort voor de prijsbijstelling van de F-35, bestaande uit het verschil tussen benodigde indexatie en toegekende indexatie, bedraagt € 33,1 miljoen.

Dit jaar is het investeringsbudget door prijsbijstelling toegenomen tot € 4.700 miljoen (prijsspeil 2016). Per saldo is sprake van een negatief verschil tussen budget en raming van € 586,5 miljoen. Het verschil tussen raming en beschikbaar budget wordt veroorzaakt door de hoge dollar-

koers ten opzichte van de koers gebruikt bij het vaststellen van het budget in 2013.

In navolgende tabel is de ontwikkeling van het beschikbare budget voor de verwerving F-35 weergegeven.

Aanpassing taakstellend budget investeringen (bedragen x € 1 miljoen)	
	Bedrag
Budget verwerving F-35 in prijspeil 2015	4691,6
Bijstelling budget	8,4
Budget verwerving F-35 in prijspeil 2016	4.700

Project in planning met verwachte uitgaven in 2017

Chinook Vervanging en Modernisering

Dit project bestaat uit twee delen. In 2015 is besloten tot de aanschaf van 14 Chinook CH-47D toestellen. Daarnaast wordt voor de overgebleven 6 CH-47F een plan gemaakt voor de modernisering van deze toestellen.

Projecten Koninklijke Marechaussee

De investeringsprojecten (voor zover niet in infrastructuur en informatievoorziening) voor de Koninklijke Marechaussee hebben een investeringsbudget van minder dan € 25 miljoen.

Projecten Defensiebreed

Projecten in realisatie Defensiebreed (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering Tot
		t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED) Blok 3	54,6	14,6	11,1	15,1	10,4	1,6	0,9	2023
Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens	60,2	21,5	27,5	11,0	0,2			2019
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn Defensiebreed (MILSATCOM)	132,3	123,9	7,5	0,9				2018
Modernisering navigatiesystemen	38,9	24,2	4,9	3,6	3,0	1,2	2,0	2021
Munitie t.b.v. aanvulling inzetvoorraden	109,1	2,9	38,1	44,6	23,4	0,1		2020
NH-90	1.191,3	1.038,5	38,0	50,0	29,1	10,7	8,0	2023
Uitbreiding Chemische Biologische Radiologische en Nucleaire (CBRN)-capaciteit in het kader van de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS), materieel	62,1	38,4	13,6	3,2	4,3	2,5		2020
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	215,5	47,7	61,6	50,6	41,1	14,5		2020
Vervanging ETS (Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem) (DBBS)	216,2	17,5	59,7	76,4	36,9	25,8		2020

Nieuw in realisatie is het project vervanging ETS (Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) en Munitie ten behoeve van aanvulling inzetvoorraden.

Modernisering navigatiesystemen

De fasering van het project Modernisering navigatiesystemen is met twee jaar gewijzigd. Dit wordt veroorzaakt doordat dit project gerelateerd is aan het Instandhoudings-programma Walrus dat een uitloop kent. De leveringen vanuit Modernisering navigatiesystemen hebben een doorlooptijd t/m 2021.

NH-90

Alle twintig NH-90 toestellen zijn aan Defensie geleverd. De financiële fasering is gewijzigd. Dit is het gevolg van het later contracteren van deelbehoeften en de verschuiving van de risicoreservering. Zo zijn bijvoorbeeld de aanpassingen voor transporttaken verschoven naar latere jaren. De verschuivingen maken het mogelijk aan te sluiten bij reeds onder contract gebrachte behoeften en te profiteren van internationale – technologische – ontwikkelingen. De herfasering heeft geen gevolgen voor de levering en de voorziene maritieme inzet van de toestellen.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2017

Samenvoegen LVNL en LVL op Schiphol

Het betreft het samenvoegen van de militaire luchtverkeersleiding van AOCS Nieuw-Milligen met de luchtverkeersleiding op Schiphol. Dit project bestaat uit drie componenten (voorzien in nieuw materieel, voorzien in infrastructuur en voorzien in IT). Het gezamenlijke volume is meer dan € 25 miljoen.

Verwerving HV brillen

In 2016 is een deelcontract ondertekend. De productie van de uitrustingsstukken verloopt voorspoedig, zodat deze in 2017 aan de gebruiker kunnen worden uitgeleverd. Een tweede deelcontract wordt naar verwachting in 2017 ondertekend en deze uitrustingsstukken worden in 2018 aan de gebruiker verstrekt.

Bij de volgende projecten zijn geen wezenlijke veranderingen opgetreden:

- Defensiebrede vervanging handgedragen warmtebeeldkijkers;
- Defensiebrede vervanging operationele wielvoertuigen (DVOW);
- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS);
- Joint Fires;
- Nieuwe generatie identificatie systemen (IFF mode 5/mode S);
- Vervanging 60/81mm mortieren;
- Vervanging grondterminals MILSATCOM.

Voorzien in infrastructuur

Grote infrastructuurprojecten in realisatie (bedragen x € 1 miljoen)									
Project-omschrijving	Defensie-onderdeel	Project volume	t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021e.v.	Fasering t/m
Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving	Algemeen	142,2	10,3	18,2	25,0	22,6	21,6	44,5	2024
Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid	Algemeen	126,7	17,7	33,0	55,0	21,0			2019
Deelproject 1.3.7.1. HVD: Schuifplan Ermelo (GSK, JPK, PMK en VHK)	CLAS	65,7	57,3	0,3	0,0	5,0	3,1		2020
Deelproject 1.3.7.5. HVD: Herbeleggen RVS Oirschot	CLAS	40,1	27,4	10,7	2,0				2018
Deelproject 2a.6. HVD: Belegging Breda (KvB, TvZ, Seelig)	CDC	36,3	22,5	8,3	0	0	0	5,5	2021
EPA Maatregelen Hoger Onderhoud	Algemeen	65,3	47,7	8,8	8,8				2018
Woensdrecht	CLSK	67,7	42,4	10,0	15,3				2018
Nieuwbouw OTCKMar	KMar	84,5	63,1	18,0	3,4				2018

Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving

Wijzigingen in wet- en regelgeving, aanscherping van milieu- en veiligheidseisen en ontwikkelingen in het omgevingsrecht hebben geleid tot nieuwe eisen aan het vastgoed en de infrastructuur van Defensie. Het aanpassingsproject vastgoed als gevolg van gewijzigde regelgeving omvat een pakket aan maatregelen dat tot en met 2024 uitgevoerd moet worden. De verschillende maatregelen zijn onder andere:

- Vervanging en/of aanpassing van installaties die werken op koelmiddelen met hydrochloorfluorkoolwaterstof (HCFK);
- Op norm brengen van drinkwaterinstallaties;
- Verbetering brandveiligheid van gebouwen;
- Verwijderen asbest;
- Het op norm brengen en houden van monumentale panden en terreinen.

Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid

Met de uitvoering van verbetermaatregelen brengt Defensie de brandveiligheid van de meest risicovolle gebouwen op orde en biedt ze haar personeel een veilige woon- (legering) en werkomgeving. De planning is in lijn met de nalevingsafspraken die is overeengekomen met de Inspectie Leefomgeving en Transport van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Deelproject 1.3.7.1. Herbeleggingsplan Vastgoed Defensie (HVD)

Schuifplan Ermelo

Het schuifplan Ermelo zorgt ervoor dat de verhuizing en sluiting van de Koninklijke Militaire School (KMS) in Weert mogelijk wordt. Daarvoor moet eerst ruimte worden gemaakt door eenheden na elkaar te verhuizen van Havelte naar Wezep, van Ermelo naar Havelte en tot slot van Weert naar Ermelo. De KMS is reeds naar Ermelo verhuisd. Een aantal deelprojecten wordt nog voltooid.

Deelproject 1.3.7.5. HVD Herbeleggen Ruyter van Steveninckkazerne Oirschot

Door gebruik te maken van vrijgevallede infrastructuur (tankbataljons) is een schuifplan opgesteld om oude gebouwen leeg te maken en te slopen en vooral goede infrastructuur aan te houden en te gebruiken voor het huisvesten van de nieuwe organisatie. Aanvullende nieuwbouw wordt gerealiseerd voor de nieuw opgerichte (Chemische, Biologische, Radiologische, en Nucleaire (CBRN)-eenheid. Het project is in uitvoering.

Deelproject 2.a.6. HVD Belegging Breda

Met dit project wordt de verhuizing mogelijk van het Instituut Defensie Leergangen van Rijswijk naar Breda, onder meer door aanvullende nieuwbouw van legering en aanpassing van lesaccommodaties en kantoren op de Trip van Zoutlandkazerne (TvZ). Een verdere concentratie op de Trip van Zoutlandkazerne, het Kasteel van Breda en de Luchtmacht-toren maakt het mogelijk elders in de stad locaties af te stoten. Het project is in uitvoering.

Energie Prestatie Adviezen (EPA) Maatregelen

Dit project betreft een verzameling van energiebesparende maatregelen voor de bestaande infrastructuur.

Hoger onderhoud Woensdrecht

Het project betreft de totale behoefte aan infrastructuur om het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW) op Vliegbasis Woensdrecht te kunnen huisvesten. Hiermee kunnen de defensielocaties LCW Rhenen en LCW Dongen worden afgestoten. De nieuwbouw legering is opgeleverd, evenals het werkcentrum Avionica en het Logistiek Complex. Nieuwbouw voor het squadron Technologie en Missieondersteuning is in ontwikkeling. Het LCW Rhenen is reeds voor afstoting overgedragen aan het Rijksvast-goedbedrijf.

Nieuwbouw OTCKMar (Opleidings- en Trainings Centrum KMar)

Het OTCKMar wordt ondergebracht op het complex Koning Willem III/Frank van Bijnenkazerne in Apeldoorn. Het project is in uitvoering en wordt naar verwachting in 2018 voltooid.

Risico's bij Voorzien in infrastructuur

De volgende drie projecten hebben op basis van de huidige inzichten een risico in het in 2017 realiseren van het geplande budget. In het algemeen geldt dat projecten in uitvoering en dus aanbesteed, een beperkt risico hebben. Alle benodigde vergunningen zijn verleend. Er is immers sprake van een «fixed price» behoudens onvoorzien werk. Als gevolg van een gebrek aan capaciteit zijn er risico's in de realisatie van nieuwbouwprojecten en het verkopen van infrastructuur.

Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving

Dit project wordt momenteel ontwikkeld en moet nog worden aanbesteed. Het project kent een onzekerheid voor tijd en budget ten opzichte van de planning.

Deelproject HVD 1.3.6.2. MARKAZ Zeeland

Dit project bevindt zich momenteel in de voorbereidingsfase. Het project kent een onzekerheid voor tijd en budget ten opzichte van de planning.

F-35 Motoronderhoud

Dit project wordt momenteel ontwikkeld en kent een onzekerheid in het tijdig verkrijgen van de benodigde vergunningen en tijd die beschikbaar is voor de realisatie van de faciliteit. Dit kan gevolgen hebben voor de planning. Ook is een gedeelte van het project qua geld gevoelig voor valutaschommelingen.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2017

Deelproject HVD 1.3.6.2. MARKAZ Zeeland

Met de bouw van een geheel nieuwe kazerne te Vlissingen wordt de verhuizing mogelijk gemaakt van het Mariniers Trainingscommando vanuit de Van Braam Houckgeestkazerne te Doorn en het Logistiek Centrum Maartensdijk. Het project wordt gerealiseerd met een geïntegreerd contract. Vooruitlopend op de uitvoering zal worden geïnvesteerd in diverse omgevingsonderzoeken en is bouwgrond aangekocht.

Deelproject 2.a.5. HVD Realisatie 20 Gezondheidscentra (GZHC) en 7 tandheelkundige centra

Dit project betreft de aanpassing van de huisvesting aan de nieuwe organisatie van de bedrijfsgroep Gezondheidszorg, door aanpassing van bestaande infrastructuur en door nieuwbouw op verschillende locaties. De locaties Ermelo en Stroe zijn in voorbereiding en de overige locaties volgen op korte termijn.

F-35 Motoronderhoud

Nederland is als één van de Europese landen aangewezen om in de toekomst het F-35 motoronderhoud te gaan uitvoeren. Hiervoor moeten faciliteiten worden gebouwd op Vliegbasis Woensdrecht. De motoronderhoudsfaciliteit inclusief de inrichting van de faciliteit vergt een investering. Naast Defensie nemen het Ministerie van EZ en de provincie Noord-Brabant daarvan een deel voor hun rekening.

Huisvesting Operations Center JIVC DMO/OPS

Dit project voorziet op Camp New Amsterdam met renovatie van bestaande huisvesting en nieuwbouw in het onderbrengen van het Operations Center JIVC DMO/OPS. Hierdoor kunnen verschillende (beheer)activiteiten op één locatie worden geconcentreerd.

KMar en Informatie Gestuurd Optreden

In de nota «In Het Belang Van Nederland» is vastgelegd dat het optreden van de KMar transformeert van een gebiedsgebonden aansturing naar een centraal landelijk en meer flexibel optreden. De hierbij behorende centrale aansturing zal plaatsvinden op basis van het sturingsmechanisme informatie gestuurd optreden. Om de KMar informatie gestuurd te laten optreden zullen de districtsstaven bij de brigades komen te vervallen en gereduceerd opgaan in het centraal Landelijk Tactisch Commando (LTC), waarvoor huisvesting gerealiseerd zal worden op het Camp New Amsterdam. Door het vervallen van de districtsstaven kunnen de huidige locaties in Baarn, Fort de Bilt Utrecht en Kamp Nieuw Milligen worden afgestoten.

Nieuwbouw/renovatie NCIA

Nabij de Waalsdorpervlakte in Den Haag bevindt zich één van de vestigingen van het *NATO Communications and Information Agency* (NCIA). Momenteel heeft het agentschap een drietal hoofdvestigingen in Brussel, Mons (beiden België) en Den Haag. Met het oog op een

doelmatige bedrijfsvoering is besloten een groter aantal activiteiten te concentreren op de NCIA-hoofdvestiging in Den Haag. Om dit mogelijk te maken heeft Nederland zich als *Host Nation* bereid verklaard om in de jaren 2015–2018 een grootschalig nieuwbouw- en renovatieproject uit te voeren en te financieren, met bijdragen uit het HGIS-budget, het defensie-budget en een bijdrage van de gemeente Den Haag.

Voorzien in IT

Projecten in realisatie IT (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering t/m
		t/m 2016	2017	2018	2019	2020	2021	
ERP M/F/P Fase 2	120,0	33,1	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	2025
IT-KMAR IGO	51,1	6,9	16,5	12,2	7,7	7,8		2020

Bij het project ERP /M/F/P Fase 2 is de fasering vervroegd om het jaarlijks benodigde budget aan te laten sluiten bij de behoefte, binnen het projectbudget. Nieuw in realisatie is het project IT-KMAR Informatiege-stuurd Optreden (IGO).

Risico's bij Voorzien in IT

Het project «IT-KMar IGO» heeft een hoog risico qua impact op het proces. Een succesvolle invoering van het IGO bij de KMar is essentieel voor de toekomstige bedrijfsvoering van de KMar.

Het programma IT-problematiek, dat nog in planning is, kent risico's op het gebied van projectresultaat, architectuur en doorlooptijd. Om deze risico's te mitigeren, wordt het project stringent gefaseerd.

Project in planning met verwachte uitgaven in 2017

IT-problematiek

Een belangrijk element in de oplossing van de IT problematiek is de vernieuwing van de IT-infrastructuur in samenwerking met de markt. De aanbesteding hiervan loopt vertraging op. Dat komt door aanpassing van de aanbestedingsstrategie waarin een fase van publicatie is toegevoegd. Deze is nodig om het marktpotentieel optimaal te benutten en de risico op juridische procedures te verkleinen. De gevolgen van de vertraging zijn beheersbaar.

Vernieuwing TITAAN

Door een wijziging in de scope van het project zal het project vernieuwing Theatre Independent Tactical Army Airforce Network (TITAAN) opnieuw worden aanbesteed.

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek (bedragen x € 1.000)							
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Programmafinanciering TNO	33.543	37.028	36.807	36.808	36.808	36.808	36.808
Programmafinanciering NLR	517	517	517	517	517	517	517
Contractonderzoek technologieontwikkeling	22.853	18.050	18.049	18.051	18.051	18.052	18.052
Contractonderzoek kennistoepassing	4.699	5.095	5.095	5.095	5.095	5.095	5.095
Overig Wetenschappelijk Onderzoek	0	0	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Totaal	61.612	60.690	62.468	62.471	62.471	62.472	62.472

Het centrale kennis- en technologiebudget voor wetenschappelijk onderzoek wordt gebruikt om een defensiespecifieke kennisbasis op te bouwen en in stand te houden. Hiermee kan Defensie wetenschappelijk worden ondersteund in haar taakuitvoering. Het budget wordt ook ingezet om innovatieve operationele capaciteiten, werkwijzen of concepten in de defensieorganisatie mogelijk te maken waarmee het operationeel handelingsvermogen wordt vergroot, verbeterd of tegen lagere (levensduur)kosten beschikbaar komt. Met de uitvoering van onderzoekprogramma's en -projecten wordt tevens invulling gegeven aan de prioriteiten uit de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2016 – 2020.

Programmafinanciering TNO (inclusief MARIN) en het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR)

De uit te voeren onderzoeksprogramma's bouwen een defensiespecifieke kennisbasis op bij TNO (inclusief kennisinstituut MARIN) en het NLR en houden deze in stand conform de Herijking Kennisportfolio Defensie (HKD, Kamerstuk [27 830, nr. 71](#) van 28 januari 2010). Om praktische redenen wordt het budget voor MARIN toegevoegd aan dat van TNO. Voor 2017 betreft het € 1 miljoen. Naar verwachting zal er ook de komende jaren budget worden besteed voor een defensiespecifieke kennisbasis bij MARIN. Programmatisch onderzoek betreft investeringen in een kennisbasis die niet binnen Defensie aanwezig is en die zonder een gerichte financiële inspanning van Defensie niet beschikbaar komt of toegankelijk is. Met de opgebouwde kennis laat Defensie zich vervolgens adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. De advisering richt zich onder meer op noodzakelijke verbeteringen en innovatieve vernieuwingen op deze gebieden. De programmafinanciering bedraagt in 2017 ongeveer € 37 miljoen.

Contractonderzoek technologieontwikkeling

Voor technologieontwikkeling is in 2017 € 18 miljoen beschikbaar. Deze projectmatige uitgaven worden ingezet waar technologie een oplossing kan bieden voor (operationele) tekortkomingen, de (operationele) output van Defensie kan verbeteren of tot besparingen kan leiden. De uitvoering gebeurt vaak binnen de gouden driehoek van overheid, industrie en kennisinstututen. Dit instrument draagt bij aan de versterking van het innovatief vermogen van de Nederlandse defensie-gerelateerde industrie en daarmee aan de doelstelling van de Defensie Industrie Strategie (DIS, Kamerstuk [31 125, nr. 20](#) van 13 december 2013) en het Rijksbrede topsectorenbeleid. In de begrotingsafspraken van oktober 2013 is een bezuiniging doorgevoerd op subsidies in het kader van het bedrijfslevenbeleid. De defensiebijdrage hieraan in 2017 bedraagt € 1 miljoen en is in deze reeks verwerkt. De technologieprojecten worden, indien van

toepassing, interdepartementaal (topsectorenbeleid) en internationaal (NAVO en *European Defence Agency*, EDA) afgestemd en ingebed.

Bijdragen en contractonderzoek kennistoepassing

De toepassing van (met centrale middelen) opgebouwde kennis, wordt primair gefinancierd uit de decentrale budgetten van de behoeftestellende defensieonderdelen. Op centraal niveau is nog een beperkt budget beschikbaar voor acute, onvoorziene kennisondersteuning. Vooral de interdepartementaal afgesproken bijdragen aan de instandhouding van grote experimentele onderzoeksfaciliteiten bij TNO en het NLR worden uit de centrale middelen betaald. In 2017 is hiervoor € 5 miljoen beschikbaar.

Overig wetenschappelijk onderzoek

Onder Overig Wetenschappelijk Onderzoek vallen de uitgaven die niet direct toe te schrijven zijn aan technologieontwikkeling en kennistoepassing. Het betreft hier onder andere zaken als sociale innovatie en het investeren in en onderhouden van innovatie- en kennisnetwerken.

CODEMO

De CODEMO-regeling (Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling) is een aansprekend instrument dat vooral wordt ingezet voor innovatieve productontwikkeling met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB). Defensie neemt, van goedgekeurde projectvoorstellen, 50 procent van de ontwikkelingskosten voor haar rekening. Eventuele opbrengsten voor Defensie in de vorm van *royalties* over de verkoop van de ontwikkelde producten zijn beschikbaar voor nieuwe ontwikkelingsvoorstellen. Defensie heeft € 10 miljoen beschikbaar gesteld voor de CODEMO-regeling. In totaal is voor een bedrag van € 8,5 miljoen aan projectvoorstellen goedgekeurd. In 2014 en 2015 hebben ontvangsten plaatsgevonden van *royalties* die met behulp van CODEMA-gelden (de voorloper van de huidige regeling) zijn ontstaan. Deze ontvangsten van € 3,3 miljoen komen ten goede aan het fonds en vergroten de ruimte voor nieuwe projectvoorstellen

Als antwoord op de motie Günal-Gezer/Eijsink (Kamerstuk [33 750-X, nr. 24](#)) is onderstaande tabel weergegeven.

CODEMO	
Ingediende voorstellen	73
Gehonoreerde voorstellen	19
Afgewezen voorstellen	53
Afgeronde voorstellen	7

De gehonoreerde voorstellen betreffen zestien Midden- en Klein Bedrijven (MKB) en drie grootbedrijven. Eén projectvoorstel is nog in behandeling.

Bijdragen aan de NAVO

De uitgaven hebben betrekking op de Nederlandse bijdrage in gemeenschappelijk gefinancierde NAVO-investeringsprogramma's. Ook de investeringsuitgaven voor de AWACS-vliegtuigen zijn hierin opgenomen.

Verkoopopbrengsten Groot Materieel

Het uitgavenkader wordt aangepast vanwege bijgestelde ontvangsten. De wijzigingen in de ontvangsten betreffen de neerwaartse bijstelling van de verkoopopbrengsten van groot materieel onder meer door het overdragen van de Leopard 2 tank aan Duitsland (– € 18 miljoen), daarnaast is de

raming van de PzH2000 op basis van actuele marktinformatie neerwaarts bijgesteld met € 16 miljoen.

Afstotingen

Het volgende materieel is nog beschikbaar om verkocht te worden:

- De Pantserhouwitser 2000 (PzH2000) en mijnenbestrijdingvaartuigen: dit betreft afname van deze capaciteit conform eerder genomen maatregelen;
- Rupsvoertuigen YPR en voorraad wielvoertuigen: dit betreft de reguliere vervanging en invoering van nieuwe wielvoertuigen conform het project DVOW;
- Overtollige voorraden, onderdelen, etc.: dit betreft het doelmatig afstoten van voorraden die de Nederlandse krijgsmacht niet meer nodig heeft, maar die voor andere landen wel bruikbaar zijn.

Verkoopopbrengsten Infrastructuur

De verkoopopbrengsten Infrastructuur hebben betrekking op opbrengsten van af te stoten objecten. In 2014 is besloten dat departementen en diensten het vastgoed dat zij niet langer nodig hebben voor hun bedrijfsvoering over moeten dragen aan het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Het RVB zal op basis van het Kader Overname Rijksvastgoed (KORV) het overtollige vastgoed van de departementen en rijksdiensten overnemen tegen een inkoopprijs die wordt vastgesteld door gecertificeerde (onafhankelijke) vastgoedtaxateurs van het RVB. De opbrengsten van alle objecten die voor ingangsdatum van het KORV zijn aangeboden aan het RVB worden geëffectueerd na daadwerkelijke verkoop aan een marktpartij. Op dit moment zijn meerdere objecten zowel onder het oude regime als binnen het KORV in afstoting. De grootste overtolligheid van het Defensie-vastgoed loopt door tot 2019. Vanaf 2019 nemen de verkoopopbrengsten van overtolligheid af.

3.7. Beleidsartikel 7: Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie

Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	830.487	781.912	830.335	832.397	834.819	863.071	869.810
Uitgaven	758.507	781.912	830.335	832.397	834.819	863.071	869.810
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			45%				
Programma uitgaven	304.662	324.773	365.671	370.629	364.766	387.086	384.933
Opdracht Logistieke ondersteuning	304.662	324.773	365.671	370.629	364.766	387.086	384.933
– Gereedstelling	222.537	227.817	266.784	269.515	265.444	277.122	271.841
– Instandhouding	82.125	96.956	98.887	101.114	99.322	109.964	113.092
Apparaatsuitgaven	453.845	457.139	464.664	461.768	470.053	475.985	484.877
Personele uitgaven	189.754	191.086	185.732	184.878	185.950	187.718	191.647
– waarvan eigen personeel	167.815	174.386	176.032	176.078	181.447	183.218	182.331
– waarvan externe inhuur	21.939	16.700	9.700	8.800	4.500	4.500	9.313
Materiële uitgaven	264.091	266.053	278.932	276.890	284.103	288.267	293.230
– waarvan IT; bijdrage aan SSO DMO/OPS	172.048	182.925	181.442	182.112	189.323	189.432	188.816
– waarvan IT; Overig	25.706	26.702	43.137	43.135	40.164	40.982	40.982
– waarvan overige exploitatie	65.923	55.326	52.534	49.824	52.797	56.034	61.613
– waarvan overige exploitatie; bijdrage aan SSO Paresto	414	1.100	1.819	1.819	1.819	1.819	1.819
Apparaatsontvangsten	44.077	42.909	43.433	43.433	43.433	43.433	43.433

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2017 gaat het om 45 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de aanschaf van munitie, brandstof en instandhoudingsuitgaven.

Toelichting op de instrumenten

Gereedstelling

De uitgaven voor gereedstelling bestaan vooral uit brandstof voor varend, rijdend en vliegend materieel en munitie. Dit betreft uitgaven voor Defensiebrede contracten.

Instandhouding

De uitgaven voor instandhouding betreffen vooral grote wapensystemen en eenheden van de operationele commando's. In de doelstellingenmatrices bij de beleidsartikelen van de operationele commando's staan de wapensystemen vermeld waarvoor uitgaven worden geraamd.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie DMO					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
2.559	2.560	2.586	2.597	2.623	2.623

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

IT-uitgaven

De uitgaven voor de exploitatie IT zijn met ingang van 2013 voor alle defensieonderdelen verantwoord op dit artikel. Dit betreffen uitgaven voor de werkplekdiensten en het onderhoud van IT-systemen.

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)

Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's (*shared service organisation*)». Het betreft voor 2017 uitgaven aan de Defensie Telematica Organisatie (DTO) (€ 181,4 miljoen) en Paresto (€ 1,8 miljoen).

De overige exploitatie is voor het grootste deel persoonsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit opleidingen, werving, dienstreizen, kleding en uitrusting en overige materiële uitgaven.

3.8. Beleidsartikel 8: Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra

Algemene doelstelling

Het Commando DienstenCentra (CDC) voorziet in een doelmatige en doeltreffende ondersteuning van de krijgsmacht. Het CDC draagt zorg voor de levering van ondersteunende diensten aan de krijgsmacht. Een groot deel van de ondersteuning levert het CDC zelf, een deel van de ondersteuning wordt geleverd door organisaties buiten het Ministerie van Defensie. Het CDC is daarbij de verbindende schakel tussen vraag en aanbod.

De ondersteuning van het CDC is ingedeeld in drie categorieën, te weten normgestuurd (vast, zoals vastgoed, gezondheidszorg), capaciteitgestuurd (semi-flexibel, zoals opleidingen) en budgetgestuurd (flexibel, zoals transport en media). De drie categorieën zijn nader onderverdeeld in achttien dienstenclusters.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige dienstverlening binnen Defensie waaraan het CDC een bijdrage levert.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	1.078.400	1.160.849	1.162.083	1.136.757	1.118.407	1.130.527	1.118.770
Uitgaven	1.051.112	1.169.649	1.162.083	1.136.757	1.118.407	1.130.527	1.118.770
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			44%				
Programma uitgaven							
Opdracht Dienstverlenende eenheden	204						
– Gereedstelling	198						
– Instandhouding	6						
Apparaatsuitgaven	1.050.908	1.169.649	1.162.083	1.136.757	1.118.407	1.130.527	1.118.770
Personele uitgaven	465.998	524.565	513.566	508.237	509.231	512.106	507.183
– waarvan eigen personeel	436.045	510.109	504.007	498.678	499.672	502.547	497.624
– waarvan externe inhuur	18.157	4.378	118	118	118	118	118
– waarvan overig; attachés	11.796	10.078	9.441	9.441	9.441	9.441	9.441
Materiële uitgaven	584.910	645.084	648.517	628.520	609.176	618.421	611.587
– waarvan bijdrage agentschap RVB (huisvesting en infrastructuur)	220.607	246.114	236.781	236.716	224.269	222.990	229.416
– waarvan huisvesting en infrastructuur overig	134.615	100.630	110.993	107.645	105.039	115.253	115.253
– waarvan overige exploitatie	189.660	261.234	264.824	249.440	246.149	247.059	233.999
– waarvan overige exploitatie; attachés	8.102	7.739	7.122	7.122	7.122	7.122	7.122
– waarvan bijdrage door SSO Paresto (catering)	31.706	29.367	28.797	27.597	26.597	25.997	25.797
– waarvan bijdrage SSO DTO (DMO/OPS)	220						
Apparaatsontvangsten	56.903	58.347	75.866	73.772	69.672	69.472	69.472

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de apparaatsuitgaven die merendeel uit materiële en personele uitgaven bestaan. Voor 2017 gaat het om 44 procent.

Toelichting op apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie CDC					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
7.586	7.551	7.487	7.460	7.460	7.445

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)

De materiële uitgaven betreffen uitgaven voor Huisvesting & Infrastructuur, overige exploitatie, bijdragen aan SSO, attachés en departementsbrede uitgaven.

De ondersteuning die het CDC levert is voornamelijk voor de defensieonderdelen en haar personeel in Nederland en het buitenland. De ondersteuning bestaat uit de volgende activiteiten:

- Verzorgen van catering en voeding;
- Verzorgen van facilitaire diensten zoals centraal wagenparkbeheer en audiovisuele diensten;
- Verzorgen van P&O diensten voor circa 53.000 defensiemedewerkers;
- Verzorgen van gezondheidsdiensten voor circa 41.000 militairen;
- Verzorgen van wereldwijd vervoer van personen en goederen;
- Leveren van producten op het gebied van kennis, opleiding en ontwikkeling.

Het CDC levert daarnaast, in samenwerking met het RVB, alle ondersteuning op het gebied van het vastgoed van Defensie. Defensie beschikt momenteel over circa 34.503 hectare terreinoppervlak en 5.096.000 m² bruto vloeroppervlak gebouwen. De ondersteuning bestaat uit de volgende activiteiten:

- Het onderhoud van alle vastgoedobjecten;
- Beheer van alle huurobjecten en PPS-constructies alsmede het leveren van rijkshuisvesting in het buitenland;
- Facilitaire ondersteuning voor het vastgoed zoals beveiliging en schoonmaak;
- Zorg voor nutscontracten.

De bijdrage aan het agentschap RVB (€ 236,8 miljoen) respectievelijk de SSO Pareto (€ 28,8 miljoen) zijn onderdeel van de bovengenoemde uitgaven Huisvesting & Infrastructuur en Overige Exploitatie.

Voor een nadere toelichting op de apparaatsuitgaven wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat.

4. DE NIET-BELEIDSARTIKELLEN

4.1. Niet-beleidsartikel 9: Algemeen

Algemene doelstelling

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies en bijdragen, bijdragen aan de NAVO-exploitatie uitgaven en internationale militaire samenwerking en overige (departementsbrede) uitgaven.

Budgettaire gevolgen

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	103.254	105.955	95.717	96.559	96.256	95.994	96.488
Uitgaven	84.447	106.855	95.717	96.559	96.256	95.994	96.488
Programma uitgaven	84.447	106.855	95.717	96.559	96.256	95.994	96.488
Subsidies en bijdragen	31.495	31.669	30.086	30.058	30.116	29.501	29.597
Bijdrage NAVO en internationale samenwerking	22.085	57.461	52.588	52.608	52.477	52.546	52.545
– waarvan voorziening Very High readiness Joint Taskforce			10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Overige uitgaven	30.867	17.725	13.043	13.893	13.663	13.947	14.346

Toelichting op de instrumenten

Subsidies en bijdragen

De subsidies en bijdragen worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben en die defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hiertoe beter geëquipeerd zijn. De defensiesubsidies zijn er op gericht de exploitatie van stichtingen, en daarmee de uitvoering van hun doelen, in stand te houden. De subsidies zijn te verdelen in subsidies voor veteranenzorg, bijzondere vormen van personeelszorg en doelgroepenbeleid. Daarnaast worden er subsidies verstrekt in het kader van het cultureel erfgoed en tradities en op het gebied van onderwijs, kennis en technologie. Een overzicht van de subsidies is opgenomen in bijlage 6.6.

Bijdragen aan de NAVO en Internationale samenwerking

De bijdragen aan de NAVO hebben betrekking op NAVO-exploitatie uitgaven, waaronder uitgaven voor AWACS-vliegtuigen en voor de NAVO-commandostructuur en programma's (NCSEP: *NATO Command Structure Entities and Programmes*). De Internationale Militaire Samenwerking omvat militaire samenwerkingsactiviteiten die Defensie in internationaal verband uitvoert. Het betreft onder meer militair-operationele samenwerking, defensiematerieelsamenwerking, militaire inlichtingsamenwerking en juridische samenwerking. Daarnaast staat er op nader te verdelen € 10 miljoen voor de Very High Readiness Joint Task Force (VJTF).

Overige uitgaven

Deze Defensiebrede uitgaven hebben onder meer betrekking op voorlichtings- en communicatieactiviteiten. Overige uitgaven hebben

tevens betrekking op de behandeling en uitvoering van schadevergoedingen en de uitvoering van energie- en milieuwetgeving van de Defensie organisatie.

4.2. Niet-beleidsartikel 10: Centraal Apparaat

Algemene doelstelling

Defensie is een operationele en uitvoerende organisatie bedoeld om de belangen van het Koninkrijk te verdedigen en de internationale rechtsorde te bevorderen. Ten behoeve van de drie hoofdtaken van de krijgsmacht stelt zij militaire eenheden gereed en zet deze in nationaal en internationaal verband in. Die inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan en het opstellen van kaders voor de Defensiebrede bedrijfsvoering.

Budgettaire gevolgen

Artikel 10 Centraal apparaat (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	1.529.741	1.584.959	1.580.732	1.542.042	1.498.860	1.491.017	1.507.878
Uitgaven	1.527.669	1.621.659	1.580.732	1.542.042	1.498.860	1.491.017	1.507.878
Apparaatsuitgaven	1.527.669	1.621.659	1.580.732	1.542.042	1.498.860	1.491.017	1.507.878
Personele uitgaven	1.513.893	1.605.620	1.562.644	1.524.210	1.480.497	1.472.657	1.488.612
– waarvan eigen personeel	121.123	136.082	144.687	145.253	146.533	149.168	148.962
– waarvan externe inhuur	3.128	4.418	3.564	2.564	2.564	2.564	2.564
– waarvan pensioenen	1.219.738	1.292.592	1.262.391	1.237.751	1.209.646	1.210.165	1.236.577
– waarvan wachtgelden en SBK-gelden	169.904	172.528	152.002	138.642	121.754	110.760	100.509
Materiele uitgaven	13.776	16.039	18.088	17.832	18.363	18.360	19.266
– waarvan overig	13.193	15.658	17.364	17.108	17.639	17.636	18.542
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	583	381	724	724	724	724	724
Totaal ontvangsten	28.255	35.195	41.055	37.399	24.973	26.520	35.345

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Bestuursstaf

De Bestuursstaf (bestaande uit (hoofd)directies en bijzondere organisatie eenheden) draagt zorg voor een beheerste uitvoering van het beleidsproces en de bedrijfsvoering van het Ministerie van Defensie. De Bestuursstaf geeft namens de Minister sturing aan de defensieorganisatie. Dit gebeurt door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan de defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan en het opstellen van kaders voor de Defensiebrede bedrijfsvoering. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overig materieel. De Bijzondere Organisatie Eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), het Militair Huis van de Koning en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD).

Militaire inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Als grootste Bijzondere Organisatie Eenheid (BOE) ressorterend onder de Bestuursstaf is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardig inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de Nederlandse

krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. De uitgaven die daarmee binnen dit artikel gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en niet gecentraliseerde materiële uitgaven.

Personele uitgaven

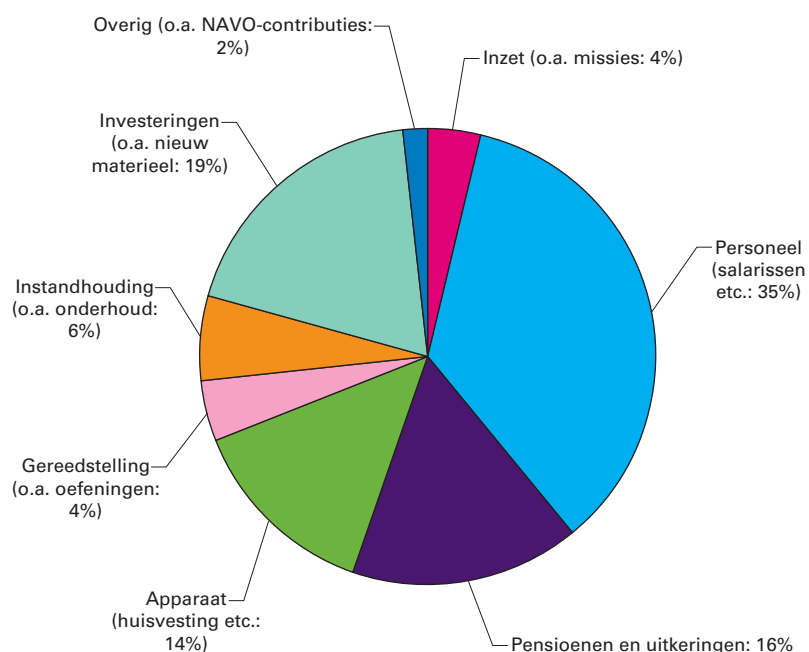
De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

Formatie BS						
2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1.728	1.812	1.827	1.834	1.857	1.857	

Pensioenen en uitkeringen

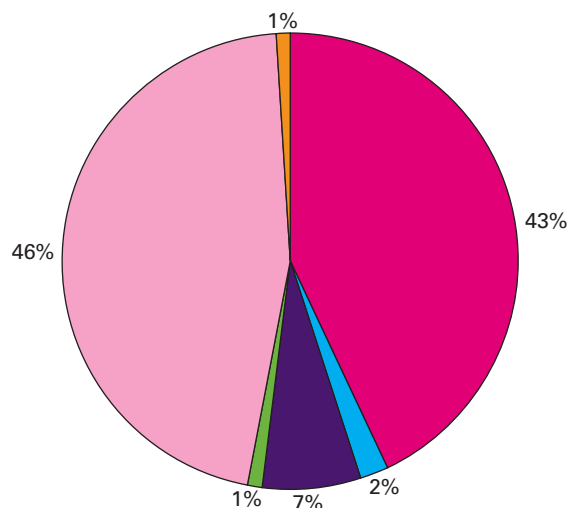
Deze uitgaven betreffen de betaling van ouderdomspensioen en overige uitkeringen aan voormalig militair defensiepersoneel.

Op verzoek van de Kamer is in onderstaande grafiek te zien wat de verdeling is van de pensioenen en uitkering ten opzichte van de totale begroting:

De pensioenen en uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

Ouderdomspensioen	Uitvoeringskosten ABP	Bijzonder Militair InvaliditeitsPensioen en Bijzonder Militair NabestaandenPensioen
Veteranenzorg	UKW	

Wachtgelden, inactiviteitswedden en SBK-gelden

Deze post betreft de verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, krachtens het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

De overige exploitatie bestaat voornamelijk uit opleidingen, dienstreizen en overige uitgaven.

Bijdragen aan SSO's

Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting, onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (Shared Service Organisations). Het betreft hier de uitgaven voor Paresto (€ 0,7 miljoen voor 2017).

Voor verder inzicht in de personele uitgaven wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten Ministerie van Defensie							
Bedragen x € 1.000	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	5.544.554	5.746.814	5.673.187	5.617.710	5.581.172	5.609.343	5.640.399
Kerndepartement	1.527.669	1.621.659	1.580.732	1.542.265	1.499.308	1.491.829	1.509.389
Uitvoeringsorganisaties	4.016.885	4.125.155	4.092.455	4.075.445	4.081.864	4.117.514	4.131.010
Taakuitvoering Zeestrijdkrachten	609.193	594.831	589.259	592.393	596.237	602.519	605.039
Taakuitvoering Landstrijdkrachten	1.062.542	1.055.374	1.043.357	1.053.712	1.061.182	1.067.811	1.076.063
Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten	504.987	504.987	500.333	500.109	501.308	503.075	503.917
Taakuitvoering Koninklijke marechaussee	335.410	346.140	332.388	329.343	331.874	332.669	334.669
Ondersteuning krijgsmacht door Defensie							
Materieel Organisatie	453.845	457.139	464.664	462.119	470.746	477.239	487.018
Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	1.050.908	1.169.649	1.162.083	1.136.757	1.118.407	1.130.527	1.118.770
Totaal apparaatsuitgaven	5.544.554	5.749.779	5.672.816	5.611.338	5.568.800	5.586.971	5.601.028

De uitgaven voor salarissen en sociale lasten worden besteed aan de volgende aantallen personeel van het Ministerie van Defensie in totaal (gemiddelde jaarsterktes):

Formatie Defensie totaal					
2016	2017	2018	2019	2020	2021
54.896	55.015	55.042	55.056	55.120	54.975

Overzicht formatie defensiepersoneel				
	formatie voor reorganisatie	Personeel 1 juli 2016	formatie 2017	formatie 2021
burgerpersoneel				
Schaal 16 t/m 18	35	25	27	27
schaal 15	46	42	36	36
schaal 14	107	85	89	90
schaal 13	275	294	273	273
schaal 12	743	799	783	803
schaal 11	1.109	1.057	1.107	1.139
schaal 10	1.389	1.215	1.268	1.318
schaal 9	1.046	851	860	872
schaal 8	969	830	788	804
schaal 7	1.442	1.222	1.191	1.196
schaal 6	1.480	1.282	1.245	1.255
schaal 5	2.141	1.904	1.955	1.902
schaal 1 t/m 4	3.224	2.520	3.053	2.794
Totaal burgerpersoneel	14.006	12.126	12.675	12.509
militair personeel				
GEN	95	72	68	67
KOL	365	321	322	330
LKOL	1.562	1.350	1.320	1.359
MAJ	2.813	2.236	2.260	2.307
KAP	3.106	2.699	2.841	2.920
LNT	2.490	1.986	2.264	2.316
AOO	3.551	2.740	2.847	2.893
SM	5.587	4.348	4.553	4.667
SGT (1)	12.598	10.469	10.939	11.002
SLD/KPL	14.391	10.558	11.928	11.607
totaal op functie	46.558	36.779	39.342	39.468
Initiële opleidingen (NBOF)	4.841	3.202	2.998	2.998
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	51.399	39.981	42.340	42.466
totaal burger en militair personeel	65.405	52.107	55.015	54.975

Taakstelling Rijksdienst

In het huidige regeerakkoord is vanaf 2017 een apparaatstaakstelling voor Defensie opgenomen die oploopt tot € 48 miljoen. Binnen Defensie is de taakstelling belegd bij de apparaatsbudgetten van Defensie, de DMO en het CDC

Extracomptabele tabel invulling taakstelling			
(Bedragen x € 1 miljoen)	2017	2018	Struc- tureel
Departementale taakstelling (totaal)	39	48	48
Kerndepartement	26	31	31
Agentschappen			
DTO	8,8	8,8	8,8
DVD	4,2	7,2	7,2
Paresto		1	1
Totaal agentschappen	13	17	17

Bedrijfsvoering bij Defensie

Samenhangende bedrijfsvoering

Om voldoende samenhang in de bedrijfsvoering van Defensie te borgen, wil Defensie een bedrijfsvoering die de gereedstelling, inzet en dus de militair adequaat ondersteunt (primair proces centraal). Hiervoor moeten de processen goed op elkaar aansluiten en moeten mensen elkaar versterken (integraal). Daarbij wordt complexiteit zoveel mogelijk teruggedrongen (eenvoud) om het aanpassingsvermogen van de organisatie en het werkplezier voor haar medewerkers te vergroten. Samenhangende bedrijfsvoering betekent daarnaast ook het bewaken van de samenhang met de Rijksbrede bedrijfsvoering en overige militaire en civiele partners. Defensie werkt continu aan het verbeteren van haar bedrijfsvoering, onder andere in projecten en thematische samenwerkingsverbanden.

4.3. Niet-beleidsartikel 11: Geheime uitgaven

Artikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	5.385	5.390	5.389	5.391	5.388	5.387	5.387
Geheime uitgaven	5.385	5.390	5.389	5.391	5.388	5.387	5.387
Totaal uitgaven	5.385	5.390	5.389	5.391	5.388	5.387	5.387

4.4. Niet-beleidsartikel 12: Nominaal en onvoorzien

Artikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen en uitgaven	0	50.641	52.407	67.427	26.568	56.757	51.339
Loonbijstelling Prijsbijstelling Nader te verdelen Onvoorzien	0	50.641	52.407	67.427	26.568	56.757	51.339
Totaal uitgaven	0	50.641	52.407	67.427	26.568	56.757	51.339

Toelichting

In 2016 is de onderstaande loon- en prijsbijstelling ontvangen op het artikel Nominaal en onvoorzien. Met de 1^e suppletoire begroting 2016 is de loon- en prijsbijstelling uitgekeerd aan de defensieonderdelen.

Omschrijving	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Prijsbijstelling tranche 2016	16.083	16.602	16.765	16.835	17.081	16.882
– waarvan investeringen	2.900	3.484	3.562	3.750	3.483	3.365
– waarvan exploitatie	13.183	13.118	13.203	13.085	13.598	13.517
– Loonbijstelling tranche 2016	90.206	79.599	79.010	77.847	78.028	78.045

Naar aanleiding van de motie-Knops (Kamerstuk [34 200, nr. 9](#)) en de motie-Knops/Teeven (Kamerstuk [27 830, nr. 154](#)) onderzoekt het kabinet de ontwikkeling van materieel- en munitieprijsen in relatie tot de te ontvangen prijsbijstelling. In het rapport van de SBR (Kamerstuk [34 300, nr. 74](#)) is de Kamer geïnformeerd dat de voorgestelde loon- en prijs-indexatie voor Defensie ruimte biedt voor een oplossing. Defensie heeft op basis hiervan het CBS gevraagd om de mogelijkheid van een specifieke Defensie prijsindex te onderzoeken. Als het CBS onderzoek voldoende aanknopingspunten biedt, zal in 2017, in samenspraak met het Ministerie van Financiën, bekeken worden hoe verder met deze specifieke index omgegaan wordt in het begrotingsproces.

Nader te verdelen

Op de post «Nader te verdelen» is de risicovoorziening voor het toekomstige AOW-gat, de bijstelling van de VUT equivalent en een voorziening voor de flexibele schil ondergebracht.

Aanvullende middelen personele gereedheid (PG)

De middelen voor de personele gereedheid in het kader van het versterken van de basisgereedheid worden voor een deel op het artikel Nominaal en onvoorzien op Nader te verdelen geparafeerd. Bij de voorjaarsnota 2017 wordt de definitieve inzet van deze middelen gezien. Defensie onderzoekt met het Ministerie van Financiën de nu berekende personele kosten en beziet welke mogelijkheden er zijn om deze omlaag te brengen. Als dit niet mogelijk is zonder de basisgereedheid te raken, dan zullen de middelen alsnog worden overgemaakt ten behoeve van de personele gereedheid. Als dit wel mogelijk is, kan het geld op het artikel Nominaal en onvoorzien beschikbaar komen voor stappen op het terrein van investeringen of CS/CSS.

5. BATEN-LASTENDIENSTEN

5.1. Defensie Telematica Organisatie

Algemeen

De Defensie Telematica Organisatie (DTO) maakt als agentschap deel uit van de DMO. DTO levert geïntegreerde hoogwaardige IT-diensten aan Defensie en ketenpartners binnen de rijksoverheid op het gebied van de openbare orde en veiligheid. Tevens ondersteunt DTO de operationele informatievoorziening van de operationele commando's bij internationale en nationale inzet.

Begroting van baten en lasten

(Bedragen x € 1.000)	2014	2015	Begroting 2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
Baten								
Omzet moederdepartement	296.897	265.237	220.929	256.580	236.612	243.823	243.932	243.316
– waarvan betaald uit IT-E	–	–	157.208	181.442	182.112	189.323	189.432	188.816
– waarvan betaald uit IT-I	–	–	58.721	60.638	40.000	40.000	40.000	40.000
– waarvan betaald uit niet IT-budgetten en door BLD-en	–	–	5.000	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
Omzet overige departementen	36.019	36.258	30.160	30.160	30.160	30.160	30.160	30.160
Omzet derden	120	31	–	–	–	–	–	–
Rentebaten	–	–	–	–	–	–	–	–
Vrijval voorzieningen	27	95	–	–	–	–	–	–
Bijzondere baten via Eigen Vermogen	–	–	7.000	–	–	–	–	–
Totaal baten	333.063	301.621	258.089	273.740	253.772	260.983	261.092	260.476
Lasten								
Apparaatskosten								
Personele kosten	164.390	158.790	140.729	150.300	150.300	150.300	150.300	150.300
– waarvan eigen personeel	118.251	115.559	113.908	112.850	112.850	112.850	112.850	112.850
– waarvan externe inhuur tbv apparaat	46.139	13.666	6.400	17.500	17.500	17.500	17.500	17.500
– waarvan externe inhuur tbv IT-projecten	–	29.565	20.421	19.950	19.950	19.950	19.950	19.950
Materiële kosten	132.309	117.096	91.460	96.840	76.872	84.083	84.192	83.576
– directe kosten	61.340	43.992	–	–	–	–	–	–
– huisvestingskosten	515	52	–	–	–	–	–	–
– kantoorkosten	7.671	72	–	–	–	–	–	–
– algemene kosten	36	1.394	–	–	–	–	–	–
– kosten hard- en software	62.747	71.586	–	–	–	–	–	–
Rentelasten	610	507	900	600	600	600	600	600
Afschrijvingskosten	24.433	23.691	25.000	26.000	26.000	26.000	26.000	26.000
– licenties	4.060	4.471	–	–	–	–	–	–
– gebouwen	3.643	2.339	–	–	–	–	–	–
– inventaris/installaties	1.448	1.003	–	–	–	–	–	–
– computerhardware en -software	15.263	15.871	–	–	–	–	–	–
– overige materiele vaste activa	19	7	–	–	–	–	–	–
Overige kosten	2.612	6.330	–	–	–	–	–	–
– dotaties voorzieningen	54	–	–	–	–	–	–	–
– bijzondere lasten	2.558	6.330	–	–	–	–	–	–
Totaal lasten	324.354	306.414	258.089	273.740	253.772	260.983	261.092	260.476
Saldo van baten en lasten	8.709	– 4.793	–	–	–	–	–	–

Toelichting op de begroting baten en lasten

Baten

Het agentschap wordt bekostigd uit het IT-Exploitatiebudget (IT-E), het IT-Investeringsbudget (IT-I), uit niet IT-budgetten en budgetten van de agentschappen en uit budgetten van externe (niet Defensie) opdrachtgevers.

Omzet moederdepartement

De staat van baten en lasten is opgesteld op basis van going concern. Naar aanleiding van de realisatie van de exploitatie van de IT gedurende 2016, is dit jaar in de staat van baten en lasten rekening gehouden met een stijging ten opzichte van begroting 2016. Als gevolg daarvan is de omzet vanuit het moederdepartement in de staat van baten en lasten voor de IT-E hoger dan in 2016

Omzet overige departementen

De omzet van de overige departementen betreft de IT-ondersteuning van ketenpartners van Defensie. Dit zijn onder andere de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Veiligheid en Justitie waarmee contractuele dienstverleningsafspraken, de zogenaamde *Service Level Agreements* (SLA's), zijn vastgelegd.

Lasten

Apparaatskosten

In de kosten voor eigen personeel is nog geen rekening gehouden met de gevolgen van de implementatie van de *High Performance Organisation* en de vernieuwde IT-omgeving. De daling ten opzichte van realisatie 2015 en begroting 2016 betreft alleen natuurlijk verloop.

De materiële kosten betreffen voor het overgrote deel vaste lasten voor afgesloten onderhouds- en licentiecontracten. Deze zijn noodzakelijk om de IT- en IV-voorzieningen in stand te houden (*Life Cycle Management, Security, Compliance, etc.*).

Kasstroomoverzicht

KASSTROOMOVERZICHT DEFENSIE TELEMATICA ORGANISATIE								
(Bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
1. Rekening Courant RHB 1 januari incl. deposito	2.722	922	7.736	736	736	736	736	736
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	2.622	36.817	16.581	14.900	17.800	19.100	19.300	20.600
Totaal uitgaven operationele kasstroom (–/–)	9.167	– 8.619						
2. Operationele kasstromen	11.789	28.198	16.581	14.900	17.800	19.100	19.300	20.600
Totaal investeringen (–/–)	– 30.572	– 36.714	– 25.000	– 26.000	– 26.000	– 26.000	– 26.000	– 26.000
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	1.388	6.958						
3. Totaal investeringskasstroom	– 29.184	– 29.756	– 25.000	– 26.000	– 26.000	– 26.000	– 26.000	– 26.000
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (–/–)	– 971	– 9.716	– 7.000					
Eenmalige storting door het moederdepartement (+)								
Aflossingen op leningen (–/–)	– 8.594	– 12.107	– 16.581	– 14.900	– 17.800	– 19.100	– 19.300	– 20.600
Beroep op leenfaciliteit (+)	25.160	30.195	25.000	26.000	26.000	26.000	26.000	26.000
4. Totaal financieringskasstroom	15.595	8.372	1.419	11.100	8.200	6.900	6.700	5.400
5. Rekening Courant RHB 31 december incl. deposito	922	7.736	736	736	736	736	736	736

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Operationele kasstroom

De kasstroom wordt voornamelijk bepaald door de mutaties in het werkkapitaal, het bedrijfsresultaat en de afschrijvingslasten.

Investeringskasstroom

In 2017 en de jaren daarna wordt de omvang van de investeringen geraamd op € 26 miljoen. Het grootste deel van de investeringen betreft computerapparatuur, gebouwen (voornamelijk datacentra) en kleinere investeringen in software, machines en installaties. Desinvesteringen worden niet verwacht.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom geeft het (vreemd) vermogen weer dat aangetrokken wordt voor de financiering van de investeringen via de leenfaciliteit.

Doelmatigheidsparagraaf

Doelmatigheid is te onderscheiden in operationele prestaties (generiek deel) en financiële doelmatigheid (specifiek deel).

Doelmatigheidsparagraaf								
(Bedragen x € 1.000)	2014	2015	2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
Indicator Generiek								
Housing	2.541	1.061	1.200	800	742	763	763	762
Defensiepas / MFSC	7.016	6.521	5.364	5.561	5.156	5.302	5.304	5.292
Handelsgoederen	20.181	17.870	–	–	–	–	–	–
Dienstontwikkeling en klantopdrachten	12.096	12.432	4.044	12.010	11.134	11.450	11.455	11.428
Werkplekdiensten	104.529	88.042	78.066	92.289	85.557	87.988	88.025	87.817
Communicatie	21.768	14.176	12.872	14.835	13.753	14.144	14.150	14.116
Connectivity	37.327	33.526	29.749	35.114	32.553	33.478	33.492	33.413
Totale omzet product(groep) Generiek	205.457	173.628	131.295	160.610	148.894	153.125	153.189	152.827
Advies en applicaties	6.313	7.697	5.396	14.134	13.103	13.475	13.481	13.449
IT-Services	102.574	68.512	72.477	67.904	62.951	64.740	64.767	64.614
IT-I (inhuur + inkoop)	18.575	51.489	48.721	30.792	28.546	29.357	29.369	29.300
Niet standaard aanvragen	143	295	200	300	278	286	286	285
Totale omzet product(groep) Specifiek	127.606	127.993	126.794	113.130	104.878	107.858	107.903	107.649
Totale omzet	333.063	301.621	258.089	273.740	253.772	260.983	261.092	260.476
Gemiddeld gewogen tarief per uur	€ 76,08	€ 73,60	€ 76,20	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80
Totaal aantal FTE per 31 december T-1 (exclusief inhuur)	1.593	1.559	1.595	1.520	1.520	1.520	1.520	1.520
Saldo baten/lasten als percentage totale baten	3%	– 2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Betrouwbaarheid informatievoorziening	99,5%	99,6%	99,0%	99,0%	99,0%	99,0%	99,0%	99,0%
Indicator specifiek	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ontwikkeling tarief werkplek Defensie (2007 = 100%)	57%	50%	57%	50%	50%	50%	50%	50%
Gemiddeld gewogen kostprijs applicatietaken	€ 63,19	€ 64,10	€ 63,30	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00
Gemiddeld gewogen kostprijs ontwikkeltaken	€ 66,88	€ 63,50	€ 67,00	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40
Percentage niet facturable medewerkers	10%	10%	9%	10%	10%	10%	10%	10%
Declarabiliteit in uren per jaar	1.428	1.390	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450
Aantal externe inhuur t.b.v. eigen apparaat	172	130	40	109	109	109	109	109
Aantal externe inhuur t.b.v. klanten(opdrachten)	79	108	128	125	125	125	125	125

Toelichting

Als indicator voor de ontwikkeling van de doelmatigheid wordt de prijs per werkplek gebruikt. De prijs per werkplek in het jaar 2007 is gesteld op 100 procent. De daling van de kostprijs per werkplek is het gevolg van efficiencymaatregelen. Het tarief is in 2017 gebaseerd op de afgenomen accounts, printers en beeldschermen etc.

De werkplekprijs daalt ten opzichte van de begroting 2016 met 7 procent (conform realisatie 2015). De dalende trend zal zich echter niet voortzetten na 2017.

Hoewel de fysieke werkplekken steeds verder worden afgebouwd en daarmee ook de kosten, komen daar nieuwe kosten voor terug in de vorm van licentiekosten en kosten voor mobile device management.

Ten opzichte van realisatie 2015 stijgt het gemiddelde uurtarief en de kostprijs van applicatietaken/ontwikkeltaken als gevolg van de CAO verhoging.

De benodigde externe inhuur ten behoeve van klantopdrachten heeft betrekking op de aanvullende capaciteit die nodig is voor de uitvoering van IT-I projecten.

5.2. Paresto

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het Commando DienstenCentra. Paresto is een professionele cateringorganisatie die een hoogwaardig pakket aan cateringdiensten levert aan de gehele defensieorganisatie en aan NAVO-bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt op een zo doelmatig, doeltreffend en klantgericht mogelijke wijze.

De Minister van Defensie heeft op 23 september 2015 de Tweede Kamer geïnformeerd dat het uitbestedingstraject wordt beëindigd. De cateringdienstverlening moet op termijn meer in samenwerking met de markt uitgevoerd worden. Hiervoor worden plannen uitgewerkt.

Begroting van baten en lasten

(bedragen x € 1.000)							
	Realisatie 2015	Begroting 2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
BATEN							
Omzet moederdepartement	70.592	69.264	58.325	57.325	56.550	56.200	56.250
Omzet overige departementen							
Omzet derden	645	773	675	675	675	675	675
Rentebaten	30	65					
Vrijval voorzieningen	148						
Bijzondere baten	1.030		900	1.150	1.150	1.150	1.150
Totaal baten	72.445	70.102	59.900	59.150	58.375	58.025	58.075
LASTEN							
Apparaatskosten							
• personele kosten	40.321	37.483	36.410	35.482	34.582	34.093	33.987
– <i>Waarvan eigen personeel</i>	34.315	33.805	32.755	31.845	30.963	30.483	30.379
– <i>Waarvan externe inhuur</i>	4.821	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000
– <i>Waarvan overige personele kosten</i>	1.185	678	655	637	619	610	608
• materiële kosten	32.379	32.619	23.356	23.275	23.401	23.542	23.699
– <i>Waarvan apparaat ICT</i>	409	524	400	300	300	300	300
– <i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	872	939	875	875	875	875	875
– <i>Waarvan overige materiele kosten</i>	673	1.977	623	623	623	623	623
Rentelasten			9	8	7	5	4
Afschrijvingskosten							
• materieel	4		125	385	385	385	385
– <i>Waarvan apparaat ICT</i>				260	260	260	260
• immaterieel							
Overige kosten							
• dotaties voorzieningen							
• bijzondere lasten	143						
Totaal Lasten	72.847	70.102	59.900	59.150	58.375	58.025	58.075
Saldo van baten en Lasten	– 402						

Toelichting begroting baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit omzet lopende bedrijfsvoering en omzet werkgeversbijdragen. De omzet werkgeversbijdragen bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen ter dekking van de personele en overige kosten die gemaakt worden om de service op locaties te kunnen bieden.

Voor 2017 en verder is rekening gehouden met een reductie als gevolg van sluiten van locaties vanwege de nota «In Het Belang Van Nederland». In 2016 heeft de overdracht van de operationele catering plaatsgevonden van Paresto naar resp. het CLAS en CZSK. Dit heeft als gevolg gehad dat de bijbehorende omzet en kosten bij Paresto in mindering zijn gebracht. Het totale financiële effect is € 10,6 miljoen.

Omzet derden

De omzet derden betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt bij het CDC voor de cateringkosten van het Militair Revalidatie Centrum.

Bijzondere baten

De bijzondere baten betreffen producentenbonussen en betalingskorting

Lasten

Personele kosten

In 2015 bestond de personele sterkte van Paresto uit 731 vaste vte'n. Vanwege de overdracht van de Operationele Catering (27,5 vte), pensioen-uitstroom en sluiten van locaties neemt de personele sterkte in 2017 af tot 689 vte'n, wat de daling in personele kosten verklaart. Op plekken waar dit noodzakelijk is, worden capaciteitsproblemen opgevangen met inhuur.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor 90 procent uit de kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. Vanwege de overdracht van de Operationele Catering worden er minder ingrediënten verbruikt (€ 9,2 miljoen), waardoor de kosten vanaf 2017 lager zijn. De overige materiële kosten bestaan voornamelijk uit exploitatiekosten van de locaties, het servicekantoor en het onderhoud van IT, waaronder kassa's.

Investeringskosten in bedrijfsvoeringsmiddelen

De afschrijvingskosten betreffen de nieuwe kleding voor medewerkers.

Kasstroomoverzicht

(bedragen x € 1.000)							
	Realisatie 2015	Begroting 2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
1. Rekening courant RHB 1/1	8.914	8.591	8.473	8.159	7.938	7.724	7.689
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	7.565		125	385	385	385	385
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 5.718						
2. Totaal operationele kasstroom	1.847		125	385	385	385	385
Totaal investeringen (-/-)			- 2.425				
Totaal boekwaarde desniveringen (+/+)							
3. Totaal investeringskasstroom			- 2.425				
Eenmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	- 2.170	- 118	- 315	- 221	- 214	- 35	- 18
Eenmalige storting door moederdepartement (+/+)							
Aflossingen op leningen (-/-)			- 125	- 385	- 385	- 385	- 385
Beroep op leenfaciliteit (+/+)			2.425				
4. Totaal financieringskasstroom	- 2.170	- 118	1.985	- 606	- 599	- 420	- 403
5. Rekening courant RHB 31/12	8.591	8.473	8.159	7.938	7.724	7.689	7.671

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

In het overzicht van de kasstromen staan de meerjarige verwachting van de omvang en de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting in het algemeen centraal.

Investeringskasstroom

In 2017 investeert Paresto in de vervanging van de kledinglijn, nieuwe kassa's en IT. Hiervoor wordt een beroep gedaan op de leenfaciliteit.

Financieringskasstroom

In 2017 wordt een beroep gedaan op de leenfaciliteit voor de geplande investeringen. De uitkering aan het moederdepartement betreft de afstorting van het overschot aan eigen vermogen van Paresto, indien de realisatie conform begroting verloopt.

Doelmatigheidsparagraaf

De onderstaande tabel is verdeeld in een generiek en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de dienstverlening door Paresto.

Kengetallen en doelmatigheidsindicatoren Paresto							
	Realisatie 2015	Begroting 2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
Generiek deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	43.619	43.775	34.200	34.400	34.625	34.875	35.125
Vte'n totaal	814	838	749	735	714	701	688
– waarvan in eigen dienst	731	768	689	675	654	641	628
– waarvan inhuur	84	70	60	60	60	60	60
Saldo van baten en lasten	– 0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Specifiek deel							
Aantal locaties	77	80	76	75	75	75	75
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	53.559	52.212	45.667	46.811	48.475	49.749	51.023
% Ziekteverzuim	7,4%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	37,2%	37,8%	37,2%	37,2%	37,2%	37,2%	37,2%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet / aantal vte) en het percentage bruto marge (verbruik ten opzichte van de omzet).

De productiviteit per vte laat in 2017 een daling zien door de overdracht van de operationele catering. Vanaf 2018 laat deze een lichte stijging zien door een daling in het aantal vte'n. In de bruto marge van 2016 zit een eenmalige meevaller, Paresto verwacht vanaf 2017 de bruto marge op het niveau van 2015 te kunnen voortzetten.

6. BIJLAGEN

6.1. Verdiepingshoofdstuk

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2016 kort toegelicht.

Toelichting mutaties

Bijdrage ruilvoet HGIS

Om te blijven voldoen aan de Europese begrotingsregels is het kabinet genoodzaakt een taakstelling door te voeren in verband met het ruilvoet-verlies. Dit betreft voor Defensie voor de jaren 2017 en verder een taakstelling van structureel € 2,6 miljoen. Dit zal ten laste worden gebracht van de voorziening van het BIV-budget op artikel 1.

Versterking basisgereedheid

Met dit extra budget kunnen de komende jaren de resterende beperkingen in de basisgereedheid worden weggenomen. De materiële gereedheid, personele gereedheid en geoefendheid worden, met andere woorden, op peil gebracht. Defensie geeft prioriteit aan eenheden die gereed moeten worden gesteld voor inzet, inclusief snelle reactiemachten. In de eerste jaren is een deel van de intensivering gereserveerd voor dubbele beheerlasten IT. De intensivering komt in 2021 in volle omvang beschikbaar voor de versterking van de basisgereedheid. Een verdiepende tabel met nadere toelichting wordt gegeven in het mutatieoverzicht per artikel.

Personele gereedheid

Er wordt toegewerkt aan herstel van balans tussen personeelsbudget en formatieplan. Binnen de budgettaire kaders kan de vulling van eenheden verder worden verbeterd. Hierdoor ontstaat er bij gevechtseenheden meer ruimte voor het uitvoeren van kerntaken.

Materiële gereedheid

Door het verhogen van de materiële gereedheid kan de krijgsmacht voldoen aan de aangescherpte eisen die de NAVO aan de bondgenootschappelijke strijdkrachten stelt.

Geoefendheid

De generieke geoefendheid wordt verder op peil gebracht, ook met betrekking tot grootschalig optreden op hogere geweldsniveaus. Om dit mogelijk te maken wordt er geïnvesteerd in onder meer brandstof, oefenmunitie, operationele IT en verbindingsmiddelen. Door meer capaciteit aan te wenden voor initiële opleidingen, functieopleidingen en de opleiding «Veiligheid & Vakmanschap», kunnen organieke eenheden worden ontlast.

Faciliteren operationele gereedheid

Ter ondersteuning van het op orde brengen van de basisgereedheid worden enkele diensten versterkt die ondersteunend zijn aan die basisgereedheid. Dit betreft met name de directe ondersteuning vanuit het CDC aan de operationeel commando's.

Herschikking tussen de defensieonderdelen

Dit betreft het overhevelen van enkele activiteiten van het ene naar het andere Defensieonderdeel. Het betreft de operationele catering (gevechtsrantsoenen bij oefeningen) van CZSK, CLSK en CDC naar het CLAS. De mutaties zijn verder het gevolg van het beleggen van de assortimenten «Lucht-(wapen-)systemen en (wapen-) systeemgebonden specifieke artikelen/reservedelen» en «(wapen-)systeemgebonden algemene artikelen/reservedelen» bij het CLSK en het CLAS.

Op artikel 6 Investerings is vanaf 2021 de reeks voor de exploitatiekosten voor de instandhouding Kromhout overgeheveld naar het CDC. Dit komt omdat deze mutatie niet eerder structureel is verwerkt. Ook is er in 2021 een eenmalige correctie verwerkt van de overheveling van de afstotingskosten vanuit de DMO.

Als gevolg van de oprichting van het Eerstelijns Gezondheidszorg Bedrijf en de Defensie Tandheelkundige Dienst gaan de ontvangstenbudgetten (€ 9 miljoen) van de geneeskundige behandelingen over van het CLAS naar het CDC.

Extrapolatie (mutaties 1e suppletoire begroting 2016)

De extrapolatie betreft technische mutaties die voortkomen uit de 1e suppletoire begroting en daar al toegelicht zijn. Dit betreft onder andere het voor een deel corrigeren van de eerder genomen maatregel korting op het personele exploitatie, de (restant) toewijzing van het cyberbudget en de eindheffing van de werkkostenregeling.

Interdepartementale overboekingen

In onderstaand overzicht worden alle budgetoverhevelingen van en naar andere departementen weergegeven. Door deze mutaties stijgt het uitgavenkader van defensie per saldo met € 4,9 miljoen voor 2017.

Art.no.	Omschrijving	Omschrijving	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2	Taakuitvoering zeesrijdkrachten	Bijdrage van I&M tbv Noodsleephulp	3.400					
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten	Bijdrage van V&J tbv Mobiel Toezicht	52					
4	Taakuitvoering luchtsrijdkrachten	Bijdrage van V&J tbv Mobiel Toezicht	3					
6	Investeringen krijgsmacht							
6.1	Opdracht Voorzien in nieuw materieel	Bijdrage van EZ tbv oprichting motoren faciliteit F-35 op LCW		1.000	10.000	10.000	1.950	
		Bijdrage van I&M, RWS/ZD tbv kustwacht	650		250			
		Bijdrage van I&M, RWS / IL&T tbv kustwacht	108	167	42			
		Bijdrage van EZ / NVWA tbv kustwacht	108	167	42			
		Bijdrage van VenJ DG Politie tbv kustwacht	108	167	42			
		Bijdrage van I&M tbv Kustwacht Maritime Operations Centre	500					
6.2	Opdracht Voorzien in Infrastructuur	Bijdrage van V&J tbv Behoud Van Ghent kazernes			500	500	500	500
		Bijdrage min Wonen en Rijksdienst: Verkoopactiviteiten RVB		3.750	3.750	3.750	3.750	3.750
6.3	Opdracht Voorzien in ICT	Bijdrage aan BZK tbv Verwerving MIVD Materiaal	- 739					
8	Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	Bijdrage van Buza tbv Kolonel functie VN	73	156				
		Aflossen egalisatieschuld RVB	2.695	- 371	- 371	- 371	- 371	- 371
9	Algemeen	Bijdrage aan BZKB tbv Bundeling Wet Normering Topinkomens	- 2	- 2				
		Bijdrage aan BZK tbv Overheveling Sociaal Beleid Defensiescholen	- 413	- 401	- 418	- 343	- 299	- 203
		Bijdrage aan BZK tbv Financiering Loonkosten 1 FTE	- 118	- 118	- 118	- 207	0	0
		Bijdrage aan I&M tbv Benchmark Persvoorlichting RWS	- 7					
		Totaal	6.688	4.515	13.719	13.329	5.530	3.676

Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen

De komende jaren wordt een aantal nieuwe systemen in gebruik genomen. Voor deze nieuwe systemen worden financiële middelen voor de exploitatie vanuit het Defensie Investerings Plan (DIP) overgeheveld naar de instandhouding van wapensystemen. Ook voor een aantal bestaande systemen is de exploitatiereeks geactualiseerd. Dit betreft de volgende nieuwe en bestaande systemen:

- Joint fires (naar de operationele commando's).
- Mobiele hijskraan (naar het CLAS).
- Medium Power Radars (van het CLSK naar investeringen).
- Nederlands Operationeel Inlichtingen Systeem (naar de operationele commando's).
- Radiologische meetuitrusting (van het CLAS naar investeringen).
- Radio's fase II (naar het CLAS).
- Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (van het CDC naar investeringen).
- *Theatre Independent Tactical Army Air force Network* (TITAAN) naar de DMO.
- NOIS) Nederlandse Operationele Inlichtingen Services – het herschikken van de budgetten van de operationele commando's naar het DMO vanwege het beheer van het assortiment.
- De vervanging van de vrachtauto's van de DAF-familie en van de Landrovers van CZSK is herhaaldelijk uitgesteld als gevolg van vertragingen in het project DVOW. Er zijn extra maatregelen nodig om het huidige bestand voertuigen in ieder geval deels in gebruik te kunnen houden.

Harmoniseren DIP

Om de budgetten en de investeringsplannen beter op elkaar aan te laten sluiten, is een deel van het investeringsbudget (binnen het artikel investeringen) verschoven in de jaren. Hiermee wordt ook de gewenste bandbreedte voor IT en infrastructurele projecten gerealiseerd.

Lening ABP

Defensie is met het ABP een lening overeengekomen voor het op kapitaaldekking brengen van de militaire ouderdomspensioenen. De ramingen voor opname en aflossing van de lening zijn aangepast naar de actuele cijfers.

Business case civiel dienstopvoerdersauto's

Defensie heeft besloten om het wagenpark voor niet-operationele dienstopvoerders in een sneller tempo te gaan vervangen. Een business case heeft uitgewezen dat het doelmatiger is om dienstopvoerders na twee jaar te vervangen. Door dit besluit nemen zowel de verkoopopbrengsten als de investeringsuitgaven toe en de exploitatieuitgaven nemen af.

Risicobijdrage aan dubbele beheerlasten IT en voorziening schadeclaims veteranen

Naast de bijdrage uit de extra middelen voor dubbele beheerlasten IT, worden vanuit de verschillende beleidsartikelen middelen gereserveerd voor de dubbele beheerlasten IT.

Naar aanleiding van de uitspraak van de Centrale Raad van Beroep van 14 december jl. zal Defensie in de begroting een voorziening treffen voor de kosten van de schadeloosstelling van de (rest)schade voor veteranen met een schadeclaim.

Doorwerking ontvangsten (huur Nationaal Militair Museum)

Met de oplevering van de nieuwe locatie in Soesterberg is Defensie eigenaar van het gebouw waarin het Nationaal Militair Museum is gehuisvest. Defensie verhuurt dit aan de Stichting Defensie Musea. Defensie betaalt een maandelijkse gebruiksvergoeding aan het consortium dat verantwoordelijk is voor de nieuwbouw en het beheer van de locatie. Met ingang van 2016 gebeurt dit door het CDC. Dit betekent voor het CDC dat de in de begroting zowel de ontvangsten (huur) als de uitgaven (gebruiksvergoeding) stijgen.

Doorwerking verkoopopbrengsten

Met het harmoniseren van het Defensie Investeringsplan (DIP) zijn ook te verwachten verkoopopbrengsten van de roerende en onroerende goederen bijgesteld. Deze bijstelling in de ontvangsten werken ook door op het uitgavenkader.

De meest prominente wijzigingen voor afstoting van groot materieel zijn:

- Een herziene betaalreeks van de Leopard 2A6 tanks waarmee een groot gedeelte in eerdere jaren wordt betaald (ruim € 58 miljoen).
- De 16 resterende Leopard tanks zijn overgegaan naar Duitsland als onderdeel van VDS1. Hiermee daalt de inkomstenderving met € 18 miljoen.
- De raming van de PzH2000 is op basis van actuele marktinformatie neerwaarts bijgesteld met € 16 miljoen.
- Gebleken is dat in de financiële administratie een onrealistische structurele reeks aan geplande verkoopopbrengsten. In 2020 en 2021 was opgenomen. Deze was beduidend hoger dan de geplande opbrengsten conform het DAP. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat de hoeveelheid te verkopen groot materieel de komende jaren nog verder afneemt.
- In het kader van de beantwoording van de motie Van der Staaij II is besloten dat tot nader order geen onomkeerbare besluiten tot afstoting (voor de projecten AMBV's en PzH2000) worden genomen.

Voor de ramingen van vastgoed voor 2017 en verder is opnieuw naar de ramingssystematiek gekeken en de ontwikkelingen van het Rijksvastgoed-bedrijf. De defensieobjecten worden nu getaxeerd conform Kader Overname RijksVastgoed (KORV)-systematiek.

Doorwerking overige ontvangsten

Dit betreft de ontvangsten van IT medische investeringen en de ontvangsten van de stichting ziektekosten verzekering krijgsmacht als bijdrage voor de infrastructurele aanpassingen van het Centraal Militair Hospitaal.

Doorwerking overige ontvangsten (investeringen)

Dit betreft de verwachte ontvangsten van het bouwrijp van de Mariniers-kazerne en de verwachte ontvangsten medegebruik van de van Ghentkazerne.

Aanvullende middelen personele gereedheid (PG)

De middelen voor de personele gereedheid in het kader van het versterken van de basisgereedheid worden voor een deel op het artikel Nominaal en onvoorzien op Nader te verdelen geparkeerd. Bij de voorjaarsnota 2017 wordt de definitieve inzet van deze middelen gezien. Defensie onderzoekt met het Ministerie van Financiën de nu berekende personele kosten en beziet welke mogelijkheden er zijn om deze omlaag

te brengen. Als dit niet mogelijk is zonder de basisgereedheid te raken, dan zullen de middelen alsnog worden overgemaakt ten behoeve van de personele gereedheid. Als dit wel mogelijk is, kan het geld op het artikel Nominaal en onvoorzien beschikbaar komen voor stappen op het terrein van investeringen of CS/CSS. Bij het opstellen van de doelstellingenmatrices is rekening gehouden met de middelen voor de personele gereedheid die geraamd zijn op de post Nominaal en onvoorzien.

Mutatieoverzicht per artikel

Artikel 1 Inzet uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	272.617	367.889	318.389	318.389	318.388	318.388	318.387
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		– 78.288	10.022	22	22	22	22
Stand 1e suppletoire begroting 2016	272.617	289.601	328.411	318.411	318.410	318.410	318.409
Nieuwe mutaties							
Bijdrage ruilvoet HGIS			– 2.618	– 2.618	– 2.618	– 2.618	– 2.618
Stand ontwerpbegroting 2017	272.617	289.601	325.793	315.793	315.792	315.792	315.791

Artikel 2 Taakuitvoering zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	744.365	689.550	684.177	674.286	674.158	676.368	676.089
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		35.372	28.582	34.609	43.818	50.866	50.684
Stand 1e suppletoire begroting 2016	744.365	724.922	712.759	708.895	717.976	727.234	726.773
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			– 900	– 900	– 900	– 900	– 900
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			18	18	18	18	18
Interdepartementale Budgetoverhevelingen		3.400					
Personele gereedheid			3.900	7.852	6.140	4.516	2.019
Materiële gereedheid			8.800	3.900	6.900	5.300	7.300
Geoefendheid			700	700	1.300	1.500	1.700
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 3.800	– 3.800	– 3.800	– 3.800	
Stand ontwerpbegroting 2017	744.365	728.322	721.477	716.665	727.634	733.868	736.910

Artikel 3 Taakuitvoering landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	1.221.224	1.137.980	1.125.045	1.117.259	1.116.346	1.111.648	1.113.398
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		76.241	67.202	94.805	110.639	132.805	139.333
Stand 1e suppletoire begroting 2016	1.221.224	1.214.221	1.192.247	1.212.064	1.226.985	1.244.453	1.252.731
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			2.650	2.650	2.650	2.650	2.650
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			7.444	3.855	– 158	– 158	– 148
Interdepartementale Budgetoverhevelingen		52					
Personele gereedheid			20.596	17.680	15.866	12.139	6.339
Materiële gereedheid			27.613	26.867	27.713	28.111	30.300
Geoefendheid			7.291	7.094	7.317	7.422	8.000
Risicobijdrage aan modernisering IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 6.500	– 6.500	– 6.500	– 6.500	
Stand ontwerpbegroting 2017	1.221.224	1.214.273	1.251.341	1.263.710	1.273.873	1.288.117	1.299.872

Artikel 4 Taakuitvoering luchtmacht (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	711.856	633.799	633.609	631.473	623.416	621.628	618.539
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		39.096	24.669	31.590	41.079	47.140	46.988
Stand 1e suppletoire begroting 2016	711.856	672.895	658.278	663.063	664.495	668.768	665.527
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			– 1.570	– 1.570	– 1.570	– 1.570	– 1.570
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			– 6.530	– 30	2.570	1.970	570
Interdepartementale Budgetoverhevelingen		3					
Personele gereedheid			6.746	6.496	4.083	3.292	1.935
Materiële gereedheid			25.321	27.636	19.968	21.342	25.900
Geofendheid			2.933	3.201	2.313	2.472	3.000
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 3.500	– 3.500	– 3.500	– 3.500	
Stand ontwerpbegroting 2017	711.856	672.898	681.678	695.296	688.359	692.774	695.362

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	337.157	319.517	323.890	319.724	320.102	320.097	320.097
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		33.037	12.262	13.483	14.736	15.736	15.736
Stand 1e suppletoire begroting 2016	337.157	352.554	336.152	333.207	334.838	335.833	335.833
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			– 50	– 50	– 50	– 50	– 50
Personele gereedheid			4.450	3.838	4.030	2.924	1.472
Risicobijdrage aan modernisering IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 1.800	– 1.800	– 1.800	– 1.800	
Stand ontwerpbegroting 2017	337.157	352.554	338.752	335.195	337.018	336.907	337.255

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	1.101.504	1.446.203	1.737.320	1.774.760	1.866.337	1.732.509	1.673.438
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		– 109.404	– 161.856	– 15.667	42.652	183.914	36.827
Stand 1e suppletoire begroting 2016	1.101.504	1.336.799	1.575.464	1.759.093	1.908.989	1.916.423	1.710.265
Nieuwe mutaties							
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	0	1.474	42.669	– 29.767	– 57.730	– 88.780	14.157
Herschikking tussen de defensieonderdelen							– 6.703
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			5.268	957	3.170	3.470	4.960
Interdepartementale Budgetoverhevelingen		1.474	1.501	10.376	10.000	1.950	
Doorwerking verkoopopbrengsten roerend goed			8.900	– 35.100	– 19.000	– 119.200	– 25.100
Doorwerking ontvangsten medische IT investeringen			1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
Harmoniseren Defensie Investeringsplan			5.900	– 41.500	– 70.900	6.000	22.000
Doorwerking Verkoopopbrengsten Business Case Dienstauto's			22.600	37.000	20.500	20.500	20.500
Faciliteren operationele gereedheid			– 3.000	– 3.000	– 3.000	– 3.000	– 3.000
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	0	– 4.710	3.305	– 8.355	4.520	– 5.480	– 21.080
Doorwerking ontvangsten van SVZK voor renovatie van CMH		– 4.710	2.385	2.125	200		
Doorwerking verkoopopbrengsten onroerend goed			– 2.400	– 12.300	2.500	– 7.300	– 22.900

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Doorwerking overige ontvangsten investeringen			- 530	- 2.530	- 2.530	- 2.530	- 2.530
Interdepartementale Budgetoverhevelingen			3.750	4.250	4.250	4.250	4.250
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			100	100	100	100	100
Opdracht Voorzien in IT	0	- 739	17.100	69.500	98.900	22.000	- 24.000
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			- 2.000				
Harmoniseren Defensie Investeringsplan			- 7.900	39.500	68.900	- 8.000	- 24.000
Interdepartementale Budgetoverhevelingen		- 739					
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			27.000	30.000	30.000	30.000	
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	0	0	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Harmoniseren Defensie Investeringsplan			2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Reserve valutaschommelingen		- 40.000					
Reservering valutaschommelingen		40.000					
Stand ontwerpbegroting 2017	1.101.504	1.372.824	1.640.538	1.792.471	1.956.679	1.846.163	1.681.342

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Stand ontwerpbegroting 2016	1.700.083	1.723.996	1.737.196	1.751.146	1.748.806	1.771.556	1.772.856
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016	11.319	- 7.760	- 7.770	- 7.780	- 10.731	- 10.083	- 10.083
Stand 1e suppletoire begroting 2016	1.688.764	1.716.236	1.729.426	1.743.366	1.738.075	1.761.473	1.762.773
Nieuwe mutaties							
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	19.660	19.650	19.750	19.540	19.640	19.640	19.630
Herschikking tussen de defensieonderdelen	- 2.200	- 2.200	- 2.200	- 2.200	- 2.200	- 2.200	- 2.200
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen	4.860	4.850	4.950	4.740	4.840	4.840	4.830
Doorwerking ontvangsten medische IT investeringen	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
Harmoniseren Defensie Investeringsplan	- 2.000	- 2.000	- 2.000	- 2.000	- 2.000	- 2.000	- 2.000
Doorwerking Verkoopopbrengsten Business Case Dienstauto's	20.500	20.500	20.500	20.500	20.500	20.500	20.500
Faciliteren operationele gereedheid	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 3.000
Opdracht Voorzien in infrastructuur	1.820	1.820	1.820	1.820	1.820	1.820	1.820
Doorwerking verkoopopbrengsten onroerend goed	- 2.430	- 2.430	- 2.430	- 2.430	- 2.430	- 2.430	- 2.430
Bijdrage V&J Behoud Van Ghent kazerne	500	500	500	500	500	500	500
Interdepartementale Budgetoverhevelingen	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750	3.750
Opdracht Voorzien in IT	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872
Extrapolatie mutaties 1e suppletoir 2016	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872	- 18.872
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Harmoniseren Defensie Investeringsplan	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Stand ontwerpbegroting 2017	1.712.244	1.739.706	1.752.996	1.766.726	1.761.535	1.784.933	1.786.223

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	758.507	743.894	735.066	731.362	718.756	742.071	746.321
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		38.018	49.394	55.510	70.380	75.978	66.352
Stand 1e suppletoire begroting 2016	758.507	781.912	784.460	786.872	789.136	818.049	812.673
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen							4.503

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			2.600	2.600	2.600	2.600	2.600
Personele gereedheid			2.975	2.625	2.283	1.722	834
Materiële gereedheid			14.200	14.200	14.200	14.200	14.200
Geoefendheid			29.400	29.400	29.900	29.800	34.000
Faciliteren operationele gereedheid			1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 4.300	– 4.300	– 4.300	– 4.300	
Stand ontwerpbegroting 2017	758.507	781.912	830.335	832.397	834.819	863.071	869.810

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra (bedragen x € 1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	1.051.112	1.040.571	1.023.483	999.341	972.377	976.188	980.419
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		126.040	96.993	101.906	107.719	118.091	118.063
Stand 1e suppletoire begroting 2016	1.051.112	1.166.611	1.120.476	1.101.247	1.080.096	1.094.279	1.098.482
Herschikking tussen de defensieonderdelen			– 130	– 130	– 130	– 130	2.070
Doorwerking Ontvangsten huur Nationaal Militair Museum			8.277	8.277	8.277	8.277	8.277
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			– 6.900	– 7.500	– 8.300	– 8.000	– 8.100
Interdepartementale Budgetoverhevelingen		73	156				
Personele gereedheid			5.349	4.799	5.740	4.542	2.012
Geoefendheid			5.964	6.066	8.339	8.747	8.000
Faciliteren operationele gereedheid			6.262	6.369	8.756	9.184	8.400
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			23.000	18.000	16.000	14.000	
Aflossen egalisatieschuld RVB		2.965	– 371	– 371	– 371	– 371	– 371
Stand ontwerpbegroting 2017	1.051.112	1.169.649	1.162.083	1.136.757	1.118.407	1.130.527	1.118.770

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	84.447	100.136	96.386	97.236	96.949	96.440	96.339
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		7.259	352	359	357	353	352
Stand 1e suppletoire begroting 2016	84.447	107.395	96.738	97.595	97.306	96.793	96.691
Interdepartementale Budgetoverhevelingen:		– 540	– 521	– 536	– 550	– 299	– 203
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 500	– 500	– 500	– 500	
Stand ontwerpbegroting 2017	84.447	106.855	95.717	96.559	96.256	95.994	96.488

Niet-beleidsartikel 10 centraal apparaat (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	1.527.669	1.595.554	1.554.518	1.535.397	1.454.377	1.437.616	1.437.236
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		– 6.730	2.853	– 5.794	48.742	65.320	75.939
Stand 1e suppletoire begroting 2016	1.527.669	1.588.824	1.557.371	1.529.603	1.503.119	1.502.936	1.513.175
Nieuwe mutaties							
Personele gereedheid			1.893	1.670	1.480	1.116	589
Faciliteren operationele gereedheid			3.607	3.607	3.672	3.672	4.000
Aflossing ABP lening en rente aan Minfin		– 28.342	– 34.200	– 30.544	– 18.118	– 19.665	– 28.490
Doorwerking ontvangsten aflossing oude lening en rente		28.342	34.200	30.544	18.118	19.665	28.490
Vervallen oude lening		– 10.743	– 11.039	– 11.138	– 11.011	– 10.607	– 9.886
Raming nieuwe lening		43.578	37.500	26.900	10.200	2.500	0
Risicobijdrage aan dubbele beheerslasten IT en voorziening schadeclaims veteranen			– 8.600	– 8.600	– 8.600	– 8.600	
Stand ontwerpbegroting 2017	1.527.669	1.621.659	1.580.732	1.542.042	1.498.860	1.491.017	1.507.878

Niet-beleidsartikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016	5.385	5.353	5.352	5.354	5.351	5.350	5.350
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		37	37	37	37	37	37
Stand 1e suppletoire begroting 2016	5.385	5.390	5.389	5.391	5.388	5.387	5.387
Nieuwe mutaties							
Stand ontwerpbegroting 2017	5.385	5.390	5.389	5.391	5.388	5.387	5.387

Niet-beleidsartikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand ontwerpbegroting 2016		153.484	178.628	228.979	282.725	356.568	340.894
Mutaties 1e suppletoire begroting 2016		– 102.843	– 126.221	– 167.552	– 268.157	– 321.811	– 328.555
Stand 1e suppletoire begroting 2016		50.641	52.407	61.427	14.568	34.757	12.339
Nieuwe mutaties							
– personele gereedheid				– 6.000	– 12.000	– 22.000	– 39.000
Stand ontwerpbegroting 2017	0	50.641	52.407	67.427	26.568	56.757	51.339

6.2. Financieel overzicht Wapensystemen

De nota «In het belang van Nederland» (Kamerstuk 33 763, nr. 1) is mede gebaseerd op de zogenaamde wapensysteemsjablonen. Deze wapensysteemsjablonen bevatten de investeringen en de relevante samenhangende exploitatie van de belangrijkste wapensystemen en geven daarmee aanvullende informatie op de begroting. Bij deze ontwerpbegroting 2017 worden de wapensysteemsjablonen wederom geactualiseerd.

Met de brief «Inzicht in kosten en uitgaven van wapensystemen en plan van aanpak daarvoor» (Kamerstuk 33 763, nr. 27) is gemeld hoe Defensie zijn financiële duurzaamheid op langere termijn structureel zal verankeren in de bedrijfsvoering.

De sjablonen dienen om te laten zien op welke manier de benodigde investeringen en exploitatielasten van wapensystemen binnen de meerjarige financiële kaders passen. De sjablonen dragen bij aan de integrale beoordeling van operationele en financiële gevolgen die voortvloeien uit gebruik en inzet, vervanging en modernisering. Door investeringen en exploitatie in samenhang te bekijken, worden gevolgen van systeemveroudering en obsolescence beter inzichtelijk. Ook wordt duidelijker waar het nodig is om systemen operationeel te verbeteren of tenminste operationeel relevant en veilig te houden.

Werkwijze opbouw wapensysteemsjablonen

De wapensysteemsjablonen (tabel 1) zijn op dezelfde wijze opgesteld als voor de ontwerpbegroting 2016. Er is een breed gedragen besef dat verbetering van ramingen een meerjarig proces is dat vanuit het groeitraject financiële duurzaamheid verder vorm gaat krijgen.

Het proces van totstandkoming vergt nog veel handwerk om informatie zodanig bruikbaar te maken dat het kan worden gebruikt in de bedrijfsvoering. Het betreft verschillende soorten broninformatie, zoals realisatiegegevens, de investerings- en exploitatieplannen, maar ook gegevens over personele sterkte en de bijbehorende middensommen die voor ramingen worden gebruikt. Het geactualiseerde inzicht wordt op basis hiervan *zero base* opgebouwd.

In de aansluitingstabel (tabel 2) wordt weergegeven op welke wijze de sjablonen aansluiten op de artikelen in de begroting. In de tabel is te herleiden hoe de uitgaven op de (beleids)artikelen worden toegerekend aan inzet, defensiebrede uitgaven, organieke eenheden en wapensystemen. Per uitgave is bekeken onder welke categorie dit type uitgave valt. Dit betekent dat er een dwarsdoorsnede is gemaakt van zowel de beleidsartikelen als van de uitgavencategorieën zoals die in de sjablonen zijn opgenomen. Als voorbeeld de JSS, hiervoor zijn opgenomen in de aansluitingstabel:

- de uitgaven in beleidsartikel 6 voor de verwerving van het JSS;
- de uitgaven uit beleidsartikel 2 voor personele en materiële exploitatie (de bemanning respectievelijk de instandhouding van het JSS);
- de uitgaven uit beleidsartikel 7 voor het resterende deel aan materiële exploitatie (brandstof en munitie).

De uitgaven voor het wapensysteem JSS zijn dus afkomstig uit verschillende beleidsartikelen. In de aansluitingstabel wordt deze dwarsdoorsnede inzichtelijk gemaakt.

De beleidsartikelen 2 tot en met 5 financieren het merendeel van de instandhoudingsuitgaven voor wapensystemen en uitgaven voor opwerken en gereedstellen van operationele eenheden. Deze uitgaven worden gedeeltelijk toegerekend aan wapensystemen en gedeeltelijk aan organieke eenheden. Uitgaven die direct toe te rekenen zijn aan een wapensysteem, zoals de bemanning van een schip, een vliegtuigsquadron of een voertuig, worden aan het betreffende wapensysteem toegerekend. De overige uitgaven, zoals de resterende formatie van operationele eenheden en de staf van een operationeel commando, worden aan organieke eenheden toegerekend.

Uitgaven voor wapensystemen die ten laste komen van artikel 1 Inzet en de niet-beleidsartikelen 9 Algemeen, 10 Centraal Apparaat, 11 Geheime Uitgaven en 12 Nominaal en onvoorzien zijn geheel aan de categorieën Inzet respectievelijk defensiebreed toegerekend.

De investeringsprojecten worden gefinancierd uit beleidsartikel 6 Investeringsprojecten. Het grootste deel van de uitgaven op beleidsartikel 6 wordt aan de wapensystemen toegerekend. Beleidsartikel 6 omvat ook investeringen in vastgoed en algemene uitgaven, zoals de uitgaven voor onderzoek en de NAVO. Deze worden toegerekend aan defensiebrede uitgaven.

Beleidsartikel 7 DMO is van belang voor wapensystemen, omdat hieruit de behoefte aan munitie en brandstof wordt gefinancierd die nodig is voor gereedstelling en opwerken naar inzetgereedheid, maar bijvoorbeeld ook kleding en uitrusting voor militairen. Deze uitgaven zijn toegerekend aan de wapensystemen.

Daarnaast is de DMO ook de organisatie die functionele behoeftestellingen voor investeringen transformeert naar materieel projecten zodat deze verworven kunnen worden. DMO heeft voorts ook het merendeel van de technische expertise in huis voor het uitvoeren van configuratie-management. Deze uitgaven zijn toegerekend aan organieke eenheden.

Beleidsartikel 8 (CDC) is overwegend toegerekend aan defensiebrede uitgaven, een klein deel (transport en voeding) is toegerekend aan organieke eenheden.

Actualisatie van de wapensysteemsjablonen

De grootste wijzigingen in deze actualisatie van de wapensysteemsjablonen zijn het gevolg van het actualiseren van het DIP waaronder het herfasen van projecten in de tijd van 2015 naar latere jaren, het toevoegen van prijscompensatie en het verwerken van veranderingen in wisselkoersen. Daarnaast hebben deze herfaseringen van grote projecten invloed op een scala aan kleinere projecten. Ook de loonbijstelling in het kader van het arbeidsvoorwaardenakkoord is verwerkt. Tenslotte zijn de toegekende extra budgetten in het kader van de doorontwikkeling krijgsmacht verwerkt in de actualisatie van de wapensysteemsjablonen.

Als voorbeelden van wapensystemen die met name zijn beïnvloed door de actualisatie van het DIP zijn te noemen:

- LCF (WS-sjabloon 1): overloop uit 2015 naar 2016 en het bijstellen van de raming van de vervanging vanaf 2017;
- AGBADS (WS-sjabloon 10B): overloop uit 2015 naar de betalingsjaren 2016 en 2017;

- NH-90 (WS-sjabloon 22): De financiële fasering is gewijzigd. Dit is het gevolg van het later contracteren van deelbehoeften en de verschuiving van de risicoreservering.

Het aandeel voor de wapensystemen van de toegekende extra budgetten in het kader van de doorontwikkeling krijgsmacht is als volgt verdeeld:

- Bij het CZSK worden extra budgetten voor instandhouding en gereedstelling toegevoegd aan alle scheepstypen, maar vooral bij de wapensysteemsjablonen 1 (LCF), 4 (LPD) en 5 (AOR/JSS).
- Bij het CLSK zijn extra budgetten voor gereedstelling aan alle vliegende systemen toegevoegd. Extra budgetten voor instandhouding zijn toegevoegd aan de sjablonen 16A (F-16) en 22 (NH-90).
- Bij het CLAS zijn alle extra budgetten vooralsnog toegevoegd aan wapensysteemsjabloon 28B (overige systemen land). Een substantieel deel van deze budgetten (ter waarde van € 21,7 miljoen structureel vanaf 2021) dient nog nader te worden verdeeld over de diverse landsystemen. Deze nadere verdeling zal worden verwerkt en nader toegelicht in het financieel overzicht Wapensystemen bij de Ontwerp-begroting 2018.

In het Materieelprojecten Overzicht (MPO) wordt inhoudelijk dieper ingegaan op individuele en met elkaar samenhangende projecten.

Overzicht Wapensystemen en overige kostensoorten

FINANCIEEL OVERZICHT 2016 BIJ ONTWERPBEGROTING 2017	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
TOTAAL BEGROTING NAAR BELEIDSARTIKELEN	7.788	7.916	8.367	8.686	8.800	8.880	8.856	8.716	8.691	8.674	8.676	8.679	8.680	8.680	8.680	8.671	8.671	8.671
INZET																		
<i>subtotaal 1 (inzet)</i>	253	273	290	326	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
DEFENSIEBREED																		
Algemeen	100	84	107	96	97	96	96	96	97	97	97	97	97	97	97	97	97	97
Centraal apparaat	1.589	1.528	1.622	1.581	1.542	1.499	1.491	1.508	1.457	1.428	1.414	1.395	1.391	1.368	1.360	1.347	1.349	1.345
Geheime uitgaven	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Nominiaal en onvoorzien	0	0	51	52	67	27	57	51	66	60	65	65	72	81	72	94	92	96
Exploitatie huisvesting en infrastructuur	391	359	365	352	351	338	349	346	346	346	346	346	346	346	346	350	346	350
Exploitatie ICT	232	200	212	227	228	232	233	232	232	232	232	232	231	231	231	231	231	231
Niet toerekenbare apparaatskosten ondersteunende diensten CDC/DMO	619	606	717	728	708	701	702	694	694	692	692	693	693	693	693	694	693	694
Investeringen overig (niet gespecificeerd naar wapensystemen)	470	362	480	306	302	358	472	588	198	204	600	560	675	1.136	1.369	1.558	1.648	1.662
<i>subtotaal 2 (Defensiebrede uitgaven)</i>	3.405	3.145	3.559	3.347	3.301	3.256	3.404	3.521	3.094	3.063	3.451	3.399	3.515	3.957	4.173	4.376	4.462	4.481
ORGANIEKE EENHEDEN																		
Formatie organieke eenheden	1.603	1.613	1.551	1.556	1.559	1.562	1.581	1.581	1.551	1.599	1.608	1.607	1.607	1.607	1.606	1.606	1.606	1.597
Formatie operationeel commando indirect	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gereedstelling en overige exploitatie operationeel commando indirect	360	438	355	304	302	292	300	320	318	285	283	284	283	278	296	288	287	284
Dienstverlening CDC indirect	93	90	91	86	81	83	84	83	83	83	83	83	83	83	83	83	83	83
<i>subtotaal 3 (Organieke eenheden)</i>	2.055	2.141	1.997	1.947	1.943	1.936	1.965	1.984	1.982	1.966	1.973	1.974	1.973	1.968	1.985	1.976	1.975	1.965
WAPENSISTEEMEN																		
Wapensysteem 1 – Luchtverdedigings- en commandofregatten	106	163	112	119	111	126	126	112	113	106	97	90	90	90	90	90	90	90
Wapensysteem 2 – Multipurpose fregatten	48	43	61	55	44	44	42	41	41	48	165	331	237	83	59	41	41	41
Wapensysteem 3 – Patrouilleschepen	38	33	43	41	39	39	39	39	39	39	39	39	39	39	39	39	39	39
Wapensysteem 4 – Landing Platform Docks	41	41	43	54	38	37	37	45	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Wapensysteem 5 – Joint Support Ship	105	36	36	29	26	21	21	21	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22
Wapensysteem 6 – Onderzeeboten	61	78	85	90	99	110	95	87	224	404	436	488	508	441	313	189	76	55
Wapensysteem 7 – Mijnenbestrijdingsvaartuigen	31	32	31	31	31	32	39	38	41	32	32	32	32	32	32	32	32	32
Wapensysteem 8 – CV9035NL Infanteriegevechtsvoertuigen	58	42	66	46	43	43	42	41	43	48	63	56	41	41	41	41	41	41
Wapensysteem 9 – Pantserwielvoertuigen	197	164	241	211	109	103	96	96	96	96	96	96	96	96	96	96	96	99
Wapensysteem 10 – Grondgebonden luchtverdediging	66	71	80	96	93	95	84	101	107	76	73	73	73	73	73	73	73	74
Wapensysteem 11 – WisselLaadSystemen en TrekkerOpleggerCombinaties	27	40	42	43	44	46	46	46	46	46	45	43	43	43	43	43	43	44
Wapensysteem 12 – Ondersteunende tanks	33	25	26	16	40	53	14	14	16	26	26	14	16	16	15	15	16	19
Wapensysteem 13 – Artillerie	50	31	58	50	63	45	46	52	75	104	38	35	35	35	35	35	35	38
Wapensysteem 14 – Unmanned Aerial Vehicle's	7	5	24	25	8	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Wapensysteem 15 – Mercedes Benz Terreinvloertuigen	121	120	135	142	128	128	128	128	128	128	127	127	127	127	127	127	127	127
Wapensysteem 16A – Jachtvliegtuigen F-16	223	259	373	300	278	225	186	140	104	58	14	21	43	18	21	14	14	14
Wapensysteem 16B – Vervanging jachtvliegtuigen F-16 (F-35)	37	35	139	335	551	723	696	717	778	641	409	306	260	260	301	260	260	293
Wapensysteem 17 – Tankvliegtuigen KDC-10	49	54	167	231	63	71	53	44	124	121	51	51	51	51	51	51	51	51
Wapensysteem 18 – Transportvliegtuigen C-130	44	38	38	38	34	35	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36	36
Wapensysteem 19 – Gevechtshelikopters AH-64 Apache	82	92	102	87	117	91	90	90	87	157	249	215	166	164	75	74	74	74
Wapensysteem 20 – Transporthelikopters CH-47 Chinook	62	68	78	158	331	253	208	109	172	215	96	96	94	91	89	79	79	79
Wapensysteem 21 – Transporthelikopters AS-532 Cougar	30	32	29	25	18	18	14	13	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wapensysteem 22 – Maritieme helikopters NH-90	81	80	95	122	136	109	93	92	94	92	85	85	85	85	85	85	85	85
Wapensysteem 23 – Klein Kaliber Wapens	41	48	69	79	61	53	52	53	54	53	54	54	56	56	56	56	56	56
Wapensysteem 24 – Kleding en Persoonlijke Uitrusting	52	60	74	143	122	119	95	82	83	70	70	71	72	77	73	70	69	70
Wapensysteem 25 – Militaire Satelliet Communicatie	18	25	24	40	26	18	21	17	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Wapensysteem 26 – TITAN commandooverigingsysteem	19	16	31	25	21	34	34	32	20	20	20	20	20	20	20	20	20	19
Wapensysteem 27 – Mobile Combat Training Centre	6	5	6	6	5	5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Wapensysteem 28 – overige wapensystemen	334	520	719	807	818	882	872	741	663	619	521	518	503	371	341	345	346	342
Vrije ruimte / spanning 1)	0	0	-508	-378	-254	-175	-149	-148	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>subtotaal 4 (wapensystemen)</i>	2.066	2.258	2.521	3.067	3.240	3.371	3.171	2.895	3.289	3.329	2.936	2.991	2.877	2.439	2.206	2.003	1.919	1.910
TOTAAL BEGROTING NAAR WAPENSISTEEMEN	7.788	7.917	8.367	8.686	8.800	8.880	8.856	8.716	8.691	8.674	8.676	8.679	8.680	8.680	8.680	8.671	8.671	8.671

Aansluitingstabel bij ontwerpbegroting 2017

Bedragen * € miljoen

Begrotingsoverzicht / aansluitingstabel	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
TOTAAL BEGROTING	7.788	7.816	8.367	8.686	8.800	8.880	8.856	8.716	8.691	8.674	8.676	8.679	8.680	8.680	8.680	8.671	8.671	8.671
INZET volgens financieel overzicht	253	273	290	326	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
INZET naar begrotingsartikel	253	273	290	326	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
waarvan beleidsartikel 1 – Inzet	253	273	290	326	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
DEFENSIEBRED volgens financieel overzicht	3.405	3.145	3.559	3.347	3.301	3.256	3.404	3.521	3.094	3.063	3.451	3.399	3.515	3.957	4.173	4.376	4.462	4.481
DEFENSIEBRED naar begrotingsartikel	3.405	3.145	3.559	3.347	3.301	3.256	3.404	3.521	3.094	3.063	3.451	3.399	3.515	3.957	4.173	4.376	4.462	4.481
waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten	9	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
waarvan beleidsartikel 6 – Investerings	470	362	480	306	302	358	472	588	198	204	600	560	675	1.136	1.369	1.558	1.648	1.662
waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie	264	198	210	225	225	229	230	230	229	229	229	229	229	229	229	229	229	229
waarvan beleidsartikel 8 – Commando DienstenCentra	969	961	1.079	1.076	1.055	1.036	1.047	1.036	1.036	1.034	1.034	1.035	1.035	1.035	1.035	1.040	1.036	1.040
waarvan niet-beleidsartikel 9 – Algemeen	100	84	107	96	97	96	96	96	97	97	97	97	97	97	97	97	97	97
waarvan niet-beleidsartikel 10 – Centraal Apparaat	1.589	1.528	1.622	1.591	1.542	1.499	1.491	1.508	1.457	1.428	1.414	1.395	1.391	1.368	1.360	1.347	1.349	1.345
waarvan niet-beleidsartikel 11 – Geheime uitgaven	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
waarvan niet-beleidsartikel 12 – Nominaal en Onvoorzien	0	0	51	52	67	27	57	51	66	60	65	72	78	81	72	94	92	96
ORGANIEKE EENHEDEN volgens financieel overzicht	2.055	2.141	1.997	1.947	1.943	1.936	1.965	1.984	1.992	1.966	1.973	1.974	1.973	1.968	1.985	1.976	1.975	1.965
ORGANIEKE EENHEDEN naar begrotingsartikel	2.055	2.141	1.997	1.947	1.943	1.936	1.965	1.984	1.992	1.966	1.973	1.974	1.973	1.968	1.985	1.976	1.975	1.965
waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten	452	437	424	396	393	396	403	404	404	404	404	403	404	404	403	404	404	404
waarvan beleidsartikel 3 – taakuitvoering landstrijdkrachten	803	812	747	761	769	780	789	798	798	798	798	798	796	794	810	800	799	788
waarvan beleidsartikel 4 – taakuitvoering luchtmacht	202	256	204	191	189	181	194	201	212	194	206	208	208	206	208	208	208	208
waarvan beleidsartikel 5 – taakuitvoering marechaussee	331	334	349	335	332	333	333	334	334	334	334	334	334	334	334	334	334	334
waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie	176	212	183	177	179	162	162	165	162	164	148	148	148	148	148	148	148	148
waarvan beleidsartikel 8 – Commando DienstenCentra	93	90	91	86	81	83	84	83	83	83	83	83	83	83	83	83	83	83
WAPENSISTEMEN volgens financieel overzicht	2.074	2.258	2.521	3.067	3.240	3.371	3.171	2.895	3.289	3.329	2.936	2.991	2.877	2.439	2.206	2.003	1.919	1.910
WAPENSISTEMEN naar begrotingsartikel	2.074	2.258	2.521	3.067	3.240	3.371	3.171	2.895	3.289	3.329	2.936	2.991	2.877	2.439	2.206	2.003	1.919	1.910
waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten	275	301	298	319	318	325	325	327	326	326	326	326	326	326	326	326	326	326
waarvan beleidsartikel 3 – taakuitvoering landstrijdkrachten	401	409	468	490	495	494	499	502	508	505	505	505	508	508	507	507	508	518
waarvan beleidsartikel 4 – taakuitvoering luchtmacht	451	456	469	490	506	507	499	494	482	497	482	482	482	482	482	482	482	481
waarvan beleidsartikel 5 – taakuitvoering marechaussee	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
waarvan beleidsartikel 6 – Investerings	596	740	1.401	1.713	1.744	1.774	1.524	1.241	1.491	1.513	1.130	1.184	1.067	629	397	194	109	91
waarvan beleidsartikel 6 – Investerings (spanning) ¹	0	0	-508	-378	-254	-175	-149	-148	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie	348	348	389	429	428	443	470	475	478	465	490	490	490	490	490	490	490	490

¹ Een negatief bedrag betekent spanning

6.3. Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranen-beleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende posten in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht zijn deze posten samengebracht.

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Centraal apparaat, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Stichting het Veteraneninstituut

De Stichting het Veteraneninstituut richt zich primair op de directe dienstverlening aan veteranen en hun relaties en versterkt daarmee de erkenning en waardering voor veteranen. Het Veteranenloket is bij de Stichting het Veteraneninstituut ondergebracht en hierdoor verzorgt de Stichting het Veteraneninstituut de loketfunctie naar dienstverlening en zorg voor veteranen en hun relaties. Stichting het Veteraneninstituut fungeert daarnaast als kennis- en onderzoekscentrum op veteranen-gebied.

Stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD)

De Stichting NLVD heeft tot doel het bevorderen van de maatschappelijke erkenning en waardering voor Nederlandse veteranen onder regie van het Nationaal Comité Veteranendag. De Stichting NLVD bereikt deze doelstelling door onder meer het jaarlijks organiseren van de Nederlandse Veteranendag, waarbij ook aandacht wordt besteed aan het initiëren, coördineren en stimuleren van educatieve activiteiten. Daarnaast wordt een publiciteitscampagne gevoerd, worden diverse evenementen georganiseerd en lokale veteranendagen gestimuleerd.

Vereniging Veteranen Platform

Het Veteranen Platform (VP) behartigt, als overkoepelend samenwerkingsverband van de Nederlandse veteranenorganisaties, de belangen van veteranen. Het VP vervult voor Defensie een waardevolle klankbord- en adviesfunctie op het gebied van veteranen. Het VP draagt tevens zorg voor de integrale coördinatie van de nuldelijnsondersteuning.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers

Sinds 2006 worden dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD-ers) georganiseerd. De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning en waardering aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers, die geregistreerd zijn in het reünieregister van het Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast organiseert elk operationeel commando een eigen veteranendag die, waar mogelijk, wordt gecombineerd met de open dag van het operationeel commando.

Het bedrag voor deze faciliteiten op de begrotingen van de operationele commando's is als volgt te specificeren:

Operationele commando's	Bedragen x € 1.000
Commando Zeestrijdkrachten	294
Commando Landstrijdkrachten	400
Commando Luchstrijdkrachten	102
Commando Koninklijke Marechaussee	75
Totaal	871

Totaaloverzicht van uitgaven voor veteranen erkenning en waardering	
Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Subsidie Stichting het Veteraneninstituut ¹	5.597
Subsidie Nederlandse Veteranendag	2.553
Subsidie Vereniging Veteranen Platform ²	306
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers	330
Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's (zie bovenstaande tabel)	871
Totaal	9.657

¹ inclusief uitgaven voor zorg en nazorg, die zijn onderdeel van de kosten van het Veteranenloket

² inclusief tijdelijke bijdrage nuldelijnsondersteuning

Uitgaven zorg en nazorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op beleidsartikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra en niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Centraal apparaat.

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, militaire oorlogs- en dienstslachtoffers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2017 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 66,7 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2017 zijn de uitgaven begroot op € 23,8 miljoen.

Medio 2014 is de volledige schadevergoedingsregeling voor militaire oorlogs- en dienstslachtoffers vastgesteld. Deze regeling beoogt finale kwijting te bieden voor alle ten gevolge van een dienstongeval of dienstverbandaandoening veroorzaakte schade. Met deze regeling worden juridische procedures over aansprakelijkheid overbodig en kan Defensie proactief voorzien in materiële zorg. De hiermee gemoeide uitgaven zijn voor 2017 begroot op € 8,8 miljoen.

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties. Met ingang van 1 januari 2015 is, in het kader van de hervorming langdurige zorg, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 (Wmo 2015) van kracht. Voorzieningen die met

ingang van 1 januari 2015 niet of niet meer volledig worden toegekend op grond van de Wmo 2015, zullen aanvullend worden vergoed via de Voorzieningenregeling militaire oorlogs- en dienstsachtoffers. Deze meerkosten voor Defensie zijn moeilijk vooraf in te schatten. Meerkosten die het gevolg zijn van wijzigingen in de Wmo 2015 worden daarom achteraf op basis van realisatiecijfers vergoed door het Ministerie van VWS. De benodigde ondersteuning blijft daarmee voor de groep veteranen en MOD-ers ongewijzigd op het niveau zoals dat is vastgelegd in de Veteranenwet.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van dienstverband. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 1,3 miljoen geraamd.

Landelijk Zorgsysteem Veteranen

Defensie heeft een belangrijke verantwoordelijkheid voor veteranen met maatschappelijke of psychische problemen. Hiervoor is het Landelijk Zorgsysteem Veteranen (LZV) ingericht dat bestaat uit militaire en civiele instellingen voor maatschappelijk werk en geestelijke gezondheidszorg. Voor 2017 zijn de uitgaven begroot op € 750.000.

In de personeelsrapportage wordt ingegaan op de toezegging om de wachttijden die door het LZV zijn gemeld bij de RZO aan uw Kamer te melden.

Maatschappelijke ondersteuning voor veteranen

Binnen het LZV verzorgt de Stichting de Basis het gespecialiseerd maatschappelijk werk voor post-actieve veteranen die een traumatische ervaring hebben meegemaakt. Hiermee wordt beoogd te bereiken dat de post-actieve veteraan weer deel kan nemen aan het maatschappelijk verkeer. De kosten van het maatschappelijk werk voor veteranen bedragen voor 2017 € 3 miljoen.

Het Veteranenloket

Op 11 juni 2014 is het Veteranenloket opgericht met als doel de toegang tot zorg en dienstverlening voor veteranen, MOD-ers en hun relaties te verbeteren en eenvoudig toegankelijk te maken. Daarnaast monitort het Veteranenloket de procesgang van veteranen, MOD-ers en hun relaties met een materiële of immateriële zorgvraag, zodat wordt voorkomen dat zij uit het zicht raken. Het Veteranenloket betreft een samenwerkingsverband tussen het Vi, het ABP, Stichting de Basis, het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk (DCBMW), het Uitvoeringsbedrijf Veteranen, Reservisten en Decoraties (UBVRD) en het VP. Het Veteranenloket registreert de zorgvraag en geeft toegang tot revalidatie, re-integratie, materiële zorg, maatschappelijke ondersteuning, en het LZV. De kosten (€ 6,5 miljoen) betreffen de centrale kosten voor het veteranenloket en de totale uitvoeringskosten (inclusief zorgcoördinatoren van het ABP).

Nuldelijnsondersteuning

Het VP is belast met de integrale coördinatie van de nuldelijnsondersteuning aan post-actieve veteranen en de aansluiting daarvan op de professionele hulpverlening van het LZV. Het VP voert de regie over de inrichting van dit landelijk dekkend en financieel zelfdragend systeem van nuldelijnsondersteuning. Tot en met 2018 draagt Defensie jaarlijks bij aan de organisatie-, opleidings- en inzetkosten van de nuldelijnschelpers van het landelijk dekkend en genormeerd nuldelijnsondersteuningssysteem. De uitgaven voor Defensie bedragen € 135.000 per jaar. Ter versterking hiervan heeft het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) toegezegd om de regionale nuldelijnsactiviteiten voor dezelfde periode financieel te ondersteunen. De bijdrage van het fonds bedraagt € 100.000 per jaar.

Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)

De onafhankelijke RZO oefent toezicht uit op de ketenzorg aan veteranen die gebruik maken van het LZV en bevordert de gewenste specialisatie van de betrokken (LZV) instanties. De RZO adviseert daarnaast over (de richting van) het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeningen die verband houden met uitzendingen en draagt zorg voor en bewaakt de noodzakelijke convergentie tussen die onderzoeken. De RZO is door zijn samenstelling in staat om het veteranenzorgsysteem vanuit verschillende perspectieven te beschouwen. Voor 2017 bedragen de begrote uitgaven € 100.000.

Onderzoeken

In de begroting van de Militair Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) is € 1 miljoen opgenomen ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek dat vanuit de MGGZ wordt verricht. Dit bedrag is verdeeld in twee categorieën onderzoek. Er wordt € 500.000 beschikbaar gesteld ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd. Ten behoeve van onderzoek naar de verbetering van de kwaliteit van zorg in het LZV is eveneens € 500.000 euro beschikbaar. LZV heeft op haar eigen begroting zelf ook € 500.000 euro gereserveerd voor onderzoek naar de verbetering voor de kwaliteit van zorg.

Overige

Verscheidene organisatiedelen houden zich bezig met de zorg en nazorg aan veteranen in werkelijke dienst, post-actieven en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers, zoals het Eerstelijns Gezondheidszorgbedrijf (EGB), het Centraal Militair Hospitaal, de Militaire Geestelijke gezondheidszorg (MGGZ), het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk werk (DCBMW), de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) en het Militair Revalidatie Centrum (MRC). De taken van deze organisatiedelen gaan verder dan alleen de zorg en nazorg aan veteranen. In de bedrijfsvoering van deze organisatiedelen wordt geen onderscheid gemaakt in veteranenzorg en overige zorg. Een dergelijke registratie is ook niet eenvoudig te realiseren. Dit deel van de uitgaven aan veteranenzorg is daarom niet inzichtelijk. Overigens wordt ook bij de zorg aan post-actieve militairen in veel gevallen dat onderscheid niet gemaakt, dus de financiële omvang van dat deel van de veteranenzorg is eveneens niet eenvoudig zichtbaar te maken. Defensie laat TNO onderzoek verrichten naar een kostenmodel voor veteranenzorg, waarin de zorgbehoefte op grond van meetbare parameters kan worden voorspeld. Dat onderzoek bevindt zich nog in de beginfase.

Totaaloverzicht van uitgaven voor zorg en nazorg voor veteranen	
Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Invaliditeitspensioenen	66.700
Nabestaandenpensioenen	23.800
Volledige schadevergoedingsregeling voor MOD-slachtoffers	8.800
Ereschulduitkering	1.900
Sociale zorg (Voorzieningenregeling MOD-slachtoffers)	9.700
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	1.300
Landelijk Zorgsysteem Veteranen	750
Maatschappelijk ondersteuning voor veteranen (subsidie)	3.000
Veteranenloket ¹	6.500
Nuldelijnsondersteuning ²	135
Raad voor civiele-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)	100
Bijdragen aan onderzoeken MGGZ	1.000
Totale uitgaven	123.685

¹ Inclusief deel dat onderdeel is van de subsidie Veteranen Instituut.

² Dit is onderdeel van de subsidie Veteranen Platform.

6.4. Overzicht uitgaven IT

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een integraal overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven aan IT. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt op de begrotingsartikelen *Investerings krijgsmacht* (investeringen IT) en *Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie* (exploitatie IT). In het overzicht wordt het gereserveerde bedrag van € 40 miljoen voor het vernieuwen van IT-infrastructuur, waarover de Kamer in de brief *Ontwerp IT-infrastructuur en herijking IT-sourcing* is geïnformeerd, separaat inzichtelijk gemaakt in lijn met de toezegging.

Tabel: Overzicht uitgaven aan IT						
Totaaloverzicht van uitgaven aan IT						x € 1.000
Omschrijving	Begroting	2017	2018	2019	2020	2021
Voorzien in IT, exploitatie	Artikel 2	2.680	2.679	2.679	2.678	2.678
Voorzien in IT, investering	Artikel 6	185.382	180.270	180.154	80.093	50.160
– waarvan reservering van 40,2 miljoen vernieuwing IT (vanaf 2016)		22.200	6.800	5.100	700	
– waarvan reservering dubbele beheerlasten IT		27.000	30.000	30.000	30.000	
Bijdrage aan DMO/OPS /IT exploitatie	Artikel 7	181.442	182.112	189.323	189.432	188.816
Voorzien in IT, exploitatie (overig)	Artikel 7	43.137	43.135	40.164	40.982	40.982
Totaal uitgaven IT		412.641	408.196	412.320	313.185	282.636

De reservering van € 40,2 miljoen vernieuwing IT bestaat uit drie posten: IV-problematiek (€ 31,8 miljoen), versterken IT-regie (€ 4,3 miljoen) en Programma Grensverleggende IT (GRIT) (€ 4,1 miljoen). Hiervan is tot en met 2016 € 5,4 miljoen gerealiseerd.

6.5. Overzicht Cyber

Het digitale domein is, naast het land, de lucht, de zee en de ruimte, inmiddels het vijfde domein voor militair optreden. Tijdens de recente top in Warschau heeft ook de NAVO het digitale domein erkend als domein voor militair optreden. Om de inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht te waarborgen en haar effectiviteit te verhogen, versterkt Defensie haar digitale weerbaarheid en het vermogen om cyberoperaties uit te voeren. Defensie heeft de afgelopen jaren forse stappen in het digitale domein gezet en forse investeringen gedaan. De Defensie Cyber Strategie legde daarvoor de basis. De nota «In Het Belang Van Nederland» versnelde de tenuitvoerlegging. In 2015 is de Defensie Cyber Strategie geactualiseerd en aan de Kamer gepresenteerd (Kamerstuk [33 321, nr. 5](#)). De actualisering bepaalt de richting waarin Defensie zich op dit vlak de komende jaren verder zal ontwikkelen. In maart 2016 is de voortgang op de uitvoering van de strategie gerapporteerd en aan de Kamer aangeboden (Kamerstuk [33 321, nr. 7](#)).

De doelstellingen uit de eerste Defensie Cyber Strategie uit 2012 zijn grotendeels nog valide en blijven staan, in het volle besef dat de digitale revolutie om flexibiliteit in de uitvoering van deze strategie vraagt. De geactualiseerde strategie uit 2015 legt de nadruk op het organiseren van de benodigde randvoorwaarden voor effectief optreden in het digitale domein:

1. Het boeien, binden en ontwikkelen van cyberprofessionals;
2. Het verruimen van de mogelijkheden binnen Defensie om in het digitale domein snel te innoveren;
3. Het bundelen van de krachten bij Defensie en het intensiveren van de samenwerking met partners;
4. Het verbreden en verdiepen van de kennis over het digitale domein binnen Defensie

Een deel van het in de Miljoenennota 2015 beschikbaar gestelde extra budget voor Defensie wordt geïnvesteerd in cyber. Het betreft een bedrag van € 7 miljoen in 2016 en € 9 miljoen vanaf 2017. De gelden uit de intensivering zullen worden ingezet om Defensie op vier kerngebieden te versterken:

1. Ontwikkeling operationele cybermiddelen;
2. Doorontwikkeling inlichtingenvermogen;
3. Versterking digitale weerbaarheid;
4. Ontwikkeling cybercapaciteit KMar, ten behoeve van uitvoering taken in het digitale domein.

6.6. Overzicht Subsidies

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Verder zijn de subsidie beschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op een wettelijk voorschrift anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensiesubsidies (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>).

Defensie publiceert deze beschikkingen niet en kan daarom geen externe publicaties of bronnen weergeven. Bij reguliere verantwoording over beleid wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de effectiviteit van het instrument.

De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie.

Een toekomstig evaluatiemoment is niet meer van toepassing (zie «n.v.t.» in kolom einddatum) wanneer, volgend uit een eerder evaluatiemoment, is besloten de subsidie te stoppen. Voor de overige subsidies betreft de einddatum, voor zover er geen specifieke andere afspraken bestaan omtrent eindigheid, het jaar van de volgende evaluatie. Dit om voorzichtigheidshalve met een mogelijke afbouw van jaar rekening te houden (dit voor arrangement 2 + 3 subsidies).

x € 1.000										
Naam Subsidies	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Laatste evaluatie ¹	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Homosexualiteit en Krijgsmacht	10	10	10	10	-	-	-	2013	2018	2018
Stichting Protestantse Interkerkelijk Thuisfront	30	15	15	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Nationaal Katholiek Thuisfront	10	10	10	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Nederlandse Veteranendag	2.538	2.538	2.553	-	-	-	-	2012	2017	2017
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	15	25	25	25	25	25	-	2013	2020 ²	2020
Multicultureel netwerk Defensie	10	10	10	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Veteranen Platform	165	303	306	139	-	-	-	2012	2017 ³	2017
Stichting Veteraneninstituut	5.782	5.685	5.597	-	-	-	-	2012	2017	2017
Koninklijke Stichting Defensie Musea	16.420	15.800	15.893	15.894	15.894	-	-	nieuw	2019	2019 ⁴
Stichting Nationale Taptoe	263	263	265	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting de Basis (Maatschappelijk werk voor veteranen)	3.056	2.945	2.962	-	-	-	-	2012	2017	2017
Universiteit van Amsterdam (leerstool militair recht)	74	74	74	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Maritiem Kenniscentrum	28	28	28	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Gasturbine Onderwijs	5	5	5	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Phantasy in Blue	19	25	25	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Historische Vlucht	100	100	100	-	-	-	-	2012	2017	2017
SWoon NLDA	20	22	22	-	-	-	-	n.v.t.	2017	2017
ASL BISL Foundation	39	40	40	-	-	-	-	n.v.t.	2017	2017
Wapen- en dienstvakverenigingen	23	35	35	-	-	-	-	2012	2017	2017
Stichting Vincent van Gogh	399	399	-	-	-	-	-	n.v.t.	2016	2016
Koning Boudewijn Stichting, ten behoeve van project Hougoumont	125	125	-	-	-	-	-	n.v.t.	n.v.t.	2016
Subsidies te verstrekken na evaluatie	29.131	28.457	28.748	12.790	12.869	28.736	28.610	-	-	-
Totaal subsidies				28.858	28.788	28.761	28.610			

¹ Voor toekomstige evaluaties wordt onderzocht hoe deze op effectieve wijze kunnen worden ontsloten d.m.v. publicatie;

² In 2015 zijn concrete afspraken gemaakt tussen Defensie en de Stichting Nationaal Comité Herdenking Capitulaties voor de periode van 2016 – 2020

³ Per 2016 is de financiering van de nuldeijns-ondersteuning aan de subsidie aan het Veteranenplatform toegevoegd. Daar deze voor 3 jaar is toegezegd zal de nuldeijns-ondersteuning nog tot 2018 doorlopen. Het reguliere subsidiedeel zal in 2017 worden geëvalueerd.

⁴ Einddatum betreft eerstvolgend evaluatiemoment. Onderliggende verplichtingen, volgende uit o.a. de publieke-private samenwerking die hierbij van tot 2040 (Kamerstuk [33 864, nr. A\(1\)](#)).

6.7. Overzicht Evaluaties- en overig onderzoek

Tot het overige evaluatieonderzoek behoren onder meer de toetsingskade-revaluaties naar lopende en voltooide operaties waaraan Nederlandse militairen deelnemen. Op grond van het Toetsingskader 2014 sturen de Ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken elk jaar op de derde woensdag in mei een tussentijdse evaluatie van lopende operaties naar het parlement. Na beëindiging van de inzet wordt een eindevaluatie opgesteld waarin zowel militaire als politieke aspecten aan de orde komen. Indien dit opportuun is, bijvoorbeeld bij een specifiek verzoek van de Kamer of vanwege de omvang van de Nederlandse bijdrage, wordt de evaluatie afzonderlijk aan het parlement aangeboden. Evaluatie en monitoring van Nederlandse bijdragen aan internationale operaties dienen twee doelen. Ten eerste bieden ze de mogelijkheid tussentijds bij te sturen om de effectiviteit van de inzet verder te vergroten. Ten tweede zijn ze instrumenteel met het oog op de verantwoording van de inzet van Nederlands personeel en materieel in internationale operaties, waarbij sprake is van bijzondere risico's.

Onderwerp	Artikel	Aanvang	Voltooiing
Evaluatie Veteranenbeleid	8; CDC	2016	2016
Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2016	1; Inzet	2017	2017
Evaluatie Basisimplementatie ERP	6; Investerings	2017	2017

6.8. Toezichtrelaties en ZBO/RWT's

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen						
Naam Organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
Stichting Ziektekosten-Verzekering Krijgsmacht (SZVK)	X		De SZVK is namens het Ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële Regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst: militairen vallen niet onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW).	Wordt per Defensie-onderdeel (artikel 2, 3, 4, 5, 7, 8 en 10) betaald uit de post salarissen en sociale lasten	€ 92,4 miljoen Bedrag is gebaseerd op de begroting/premiestelling 2016. Bedrag omvat de te betalen werknemers en werkgevers-premie.	www.szvk.nl
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON)	X		In 2011 is de stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) opgericht. De stichting verzorgt als onderdeel van de officiersopleiding van officieren in de Nederlandse krijgsmacht de wetenschappelijke bachelor en master programma's, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat opleidingen accrediten en geaccrediteerd houden en verzorgt het wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie (zie 4.6 Subsidies). Tevens stelt Defensie «om niet» middelen ter beschikking. Deze middelen bestaan uit uitgaven voor salarissen en sociale lasten, IV/IT, huisvesting en overige ondersteuning. De middelen zijn begroot in artikel 8.	8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando Dienstencentra	€ 14,4 miljoen	
KSD	X		Beheer van de museum collectie van Defensie	Beleidsartikel 9 subsidies en bijdragen	€ 15,8 miljoen	www.nmm.nl

6.9. Moties en toezeggingen

Door de Staten-Generaal aanvaarde moties		
Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken
Eijsink c.s. over monitoren van geluidscontouren rond vliegbases Volkel en Leeuwarden.	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763 , nr. 22	In behandeling, deels afgedaan met 26 488 , nr. 404 en 33 763 , nr. 96
Hachchi en Eijsink over verkennen van mogelijkheden tot samenwerking met België.	Notaoverleg toekomst van de krijgsmacht, 6 november 2013, 33 763 , nr. 30	Afgedaan met 33 729 , nr. 10 en 33 729 , nr. 12 en 33 279 , nr. 16
Hachchi c.s. over besparen via <i>pooling and sharing</i> .	Begrotingsbehandeling Defensie, 14 november 2013, 33 750-X , nr. 28	Afgedaan met 31 125 , nr. 63, en 33 279 , nr. 16
Van Tongeren-Smaleng over de Kamer op de hoogte houden over de voortgang van de aanplant van compensatiebos.	VAO AWACS, 13 mei 2014, 33 750-XII , nr. 86	In behandeling, deels afgedaan met 34 300-XII , nr. 69
Cegerek over afspraken met de NAVO over het structureel maken van de 35% geluidsreductie.	VAO AWACS, 13 mei 2014, 33 750-XII , nr. 88	In behandeling, deels afgedaan met 34 000-XII , nr. 27 en 34 300-XII , nr. 69
Van der Staaij c.s. over het noodzakelijke ambitieniveau van onze krijgsmacht in de komende jaren.	Algemene Politieke Beschouwingen, 18 september 2014, 34 000 , nr. 23	In behandeling, deels afgedaan met 33 763 , nr. 81 en 33 763 , nr. 98 en deze begroting
Eijsink-Bosman over een evaluatie van het beleid en aanzien van de inzet en inhuur van lokaal personeel.	Nederlandse deelname aan vredesmissies, 14 oktober 2014, 29 521 , nr. 262	Afgedaan met 29 521 , nr. 316
Knops over opschorten van de verkoop van modern materieel.	Begrotingsbehandeling, 3 november 2014, 34 000-X , nr. 27	In behandeling
Segers en Eijsink over een thuisfrontcheck.	Wetgevingsoverleg personeel, 3 november 2014, 34 000-X , nr. 24	Afgedaan met 30 139 , nr. 154
Eijsink en Bosman over onevenredige effecten op het ondersteunend personeel.	Wetgevingsoverleg personeel, 3 november 2014, 34 000-X , nr. 19	In behandeling
Knops over een inhaalslag op het gebied van loonontwikkeling.	Wetgevingsoverleg personeel, 3 november 2014, 34 000-X , nr. 18	Afgedaan met 34 300-X , nr. 11
Segers over de benodigde capaciteit van de MIVD.	Begrotingsbehandeling Defensie, 13 november 2014, 34 000-X , nr. 55	In behandeling, deels afgedaan met 33 763 , nr. 81 en deze begroting
Knops over het bij de uitvoering van de motie-Van der Staaij voorzien in een structurele oplossing voor de problematiek van onvoldoende ontvangen prijsbijstelling en stijgende kosten van defensiematerieel.	Wetgevingsoverleg jaarverslag Defensie, 17 juni 2015, 34 200-X , nr. 9	In behandeling, deels afgedaan met 33 763 , nr. 81 en 33 763 , nr. 98 en deze begroting
Hachchi c.s. over een realistische inschatting van de investeringen.	Wetgevingsoverleg jaarverslag Defensie, 17 juni 2015, 34 200-X , nr. 11	Afgedaan in deze begroting
Eijsink en Teeven over aanvullende middelen om ambities waar te maken.	Wetgevingsoverleg jaarverslag Defensie, 17 juni 2015, 34 200-X , nr. 12	Afgedaan met 33 763 , nr. 81 en 33 763 , nr. 98 en deze begroting
Servaes en Eijsink over het integraal opnemen en expliciteren van de gevolgen van deelname aan missies voor de interne bedrijfsvoering en gereedheid van eenheden, inclusief de gevolgen van het uitzenden van specialistische functies.	Plenair debat ISIS, 2 juli 2015, 27 925 , nr. 550	Doorlopend

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken
Knops over het pleiten voor een gezamenlijke inzet van de coalitie om te komen tot betere coördinatie en effectievere leverantie van wapens en andere benodigdheden voor de Peshmerga in Irak.	Plenair debat ISIS, 2 juli 2015, 27 925, nr. 553	In behandeling
Knops en Teeven over het op korte termijn serieus onderzoeken van de gevolgen van valutawisselingen en de ontwikkeling van materieel- en munitieprijzen en daarop in de begroting van 2016 nadrukkelijk terug te komen.	VAO Materieel, 2 juli 2015, 27 830, nr. 154	In behandeling
Teeven en Eijssink over het sneller volgen van richtinggevende jurisprudentie om de afwikkeling van schadeclaims sneller te laten verlopen.	AO Veteranen 26 juni 2015, 30 139 nr. 149	Afgedaan met 30 139, nr. 155
Knops over het niet toelaten van sympathiseren met het salafisme.	VAO MIVD, 22 september 2015, 29 924 nr. 134	Afgedaan met 29 614, nr. 39
Teeven en Eijssink over de bezetting en uitrusting van de medische troepen.	Wetgevingsoverleg Personeel 2 november 2015, 34 300-X, nr. 24	In behandeling
Knops over met kracht het reservistenbeleid voort te zetten, de groeiende inzet van reservisten voluit te accommoderen binnen de Defensieorganisatie en af te zien van toekomstige bezuinigingen of tijdelijke beheersmaatregelen ten koste van reservisten.	Wetgevingsoverleg Personeel 2 november 2015, 34 300-X, nr. 25	In behandeling
Knops over het voorzien in een structurele versterking van de personele capaciteit in de verwervingsketen en de Kamer hierover uiterlijk 1 mei 2016 te informeren.	Wetgevingsoverleg Materieel 2 november 2015, 34 300-X, nr. 34	Afgedaan met 34 300-X, nr. 39 en 34 300-X, nr. 115
Gunal-Gezer en Vuijk over een overzicht van de toegekende prijsbijstelling, de verdeling daarvan over de investeringsprojecten en exploitatie-uitgaven en de mate waarin de prijsbijstelling toereikend is.	Wetgevingsoverleg Materieel 2 november 2015, 34 300-X, nr. 35	Doorlopend
Eijssink c.s. over oriëntatie op de voordelen van meerjarige defensieplannen.	Wetgevingsoverleg Materieel 2 november 2015, 34 300-X, nr. 63	Afdoening aan Kamer
Teeven en Knops over een relevante, substantiële en langdurige bijdrage van de krijgsmacht aan het bewaken van de Europese en Nederlandse grenzen, alsmede de bestrijding van mensen-smokkel en de informatie daarover effectief uit te wisselen.	Begrotingsbehandeling 24 november 2015, 34 300-X, nr. 62	Afgedaan met 32 317, nr. 399
Teeven over evaluatie van de inzet van civiel en diplomatiek personeel.	VAO kleine missies, 18 november 2015, 29 521, nr. 302	Afgedaan met 29 521, nr. 315
Belhaj en Dijk over aantal ingediende claims en causaliteit met werken met PX-10.	Plenair debat over het gebruik van wapenolie PX-10 bij Defensie, 18 februari 2016, 34 300-X, nr. 86	In behandeling
Samsom en Pechtold over onvoorwaardelijke en dwingende informatie-uitwisseling op het terrein van de politie en de inlichtingendiensten binnen de EU.	Plenair debat Bestrijding Internationaal Terrorisme, 12 april 2016, 29 754 en 27 925, nr. 380	Afgedaan met 27 925, nr. 595

Omschrijving van de motie	Vindplaats	Stand van zaken
Knops c.s. over met meer urgentie en tempo de huidige knelpunten bij de reservisten oplossen.	VAO Reservistenbeleid, 7 juli 2016, 34 300-X, nr. 121	In behandeling
Knops en Dijkgraaf over het werkelijk aan opleiding en training bestede aantal uren per Natres-reservist vaststellen op minimaal 121 uur per jaar.	VAO Reservistenbeleid, 7 juli 2016, 34 300-X, nr. 122	In behandeling

Door de Minister gedane toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Kamer ontvangt de eindevaluatie van het project SPEER na de afronding van de migratie in de lijnorganisatie en na de uitschakeling van de oude (IT-)systemen.	AO SPEER, 2 april 2013, 31 460, nr. 33	In behandeling, deels afgedaan met 31 460, nr. 41
De Kamer ontvangt een brief over de verkoop van overtollige F-16's, zodra er daadwerkelijk sprake is van overeengekomen verkoop.	AO Vervanging F-16, 25 april 2013, 26 488, nr. 322	In behandeling
De Minister zegt toe om in de Voorjaarsnota 2014 de financiële gevolgen van de vervanging van de Cutters toe te lichten. Indien de commissie eerder informatie wil over het vervangingsplan dan moet zij de Minister daar na oktober 2013 over informeren.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 14 mei 2013, 33 400-X, nr. 86	Afgedaan met 34 300-X nr. 102
De Minister informeert de Kamer over de BTW-compensatie zodra hier meer informatie over bekend is.	AO Personeel, 13 juni 2013, 33 400-X, nr. 94	In behandeling, deels afgedaan met 34 300-X, nr. 75
De Minister stuurt het onderzoek over zelfdoding, met de correctie van het CBS, aan de Kamer wanneer deze af is (termijn nog niet bekend).	Notaoverleg Veteranen, 24 juni 2013, 30 139, nr. 118	Afgedaan met 30 139, nr. 122 en 30 139, nr. 148
De Kamer ontvangt voor de behandeling van de begroting voor 2016 het evaluatie-rapport over <i>Life Cycle Costs</i> bij defensie-materieel.	Begrotingsbehandeling, 14 november 2013	Afgedaan met 33 763, nr. 89
De Minister komt terug op de vragen van het lid Eijssink over de re-integratie van langdurig zieken in relatie tot het Dienstencentrum re-integratie.	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	Afgedaan met 28 719, nr. 96
De Kamer ontvangt eind 2014 een nadere brief over de uitkomsten van het lopende onderzoek naar homo's, lesbiennes, bi- en transgenders.	AO Personeel, 23 januari 2014, 33 763, nr. 38	In behandeling, deels afgedaan met 33 763, nr. 49
De Minister zegt toe de Kamer bij brief meer duidelijkheid te verschaffen over de LCC-systematiek, voor zover de vertrouwelijkheid zich daartegen niet verzet.	AO Drones/UAV's, 5 februari 2014, 30 806, nr. 22	Afgedaan met 27 830, nr. 136 en 33 763, nr. 89
Voor de behandeling van de begroting voor het jaar 2015 doet de Minister verslag van de uitgevoerde analyse van de problemen bij de re-integratiebegeleiding.	AO Jaarverslag IMG, 24 juni 2014, 34 000-X, nr. 9	Afgedaan met 28 719 nr. 96

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De weergave van de personeelscijfers in het jaarverslag zullen meer in lijn worden gebracht met de verantwoording in plaats van (alleen) in de personeelsrapportage.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2013, 24 juni 2014, 33 930-X, nr. 6	Afgedaan met 34 200-X, nr. 3
De Kamer ontvangt nadere informatie over de inspanningen van Defensie om de capaciteit van de Defensie Materieel Organisatie op orde te houden.	AO Helikopters, 2 juli 2014, 25 928, nr. 67	Afgedaan 34 300-X, nr. 39
De Minister zal in het kabinet de mogelijkheden bespreken om Nederlandse deelname aan NAVO-toppen ook voor Kamerleden open te stellen en ze op te nemen in de delegatie.	AO EU informele Defensieraad, 3 september 2014, 21 501-28, nr. 118	Afgedaan
De Kamer wordt geïnformeerd als een Nederlander in Irak wordt ingezet voor <i>Forward Air Controlling</i> .	AO ISIS, 2 oktober 2014, 27 925, nr. 523	In behandeling
De Kamer ontvangt in de eerste helft 2015 een brief over de toekomst van Pareto na het toetsmoment.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan met 34 300-X, nr. 5
De Kamer ontvangt eind 2015 een brief over de resultaten van de pilots uit de Reservistennota, waarin ook wordt ingegaan op geleerde lessen en slimme doelen.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan met 34 300-X, nr. 70
De Kamer ontvangt medio 2015 een plan van aanpak over de verbetering van het re-integratieproces, met als doel dat dit vóór eind 2015 wordt uitgevoerd.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan met 28 719, nr. 96
De Kamer ontvangt in het voorjaar van 2015 een brief over de lessen die uit de ervaringen in Australië te leren zijn voor de inzet van de doorstroomorganisatie.	WGO Personeel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 42	Afgedaan 34 300-X, nr. 17
In de volgende begrotingen wordt een toelichting op de berekening van de investeringsquote opgenomen.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	Afgedaan met 34 300-X, nr. 12
De Minister zegt toe de Kamer bij brief te informeren over het cultuurtraject binnen de DMO-verbeteringsprocessen.	WGO Materieel, 3 november 2014, 34 000-X, nr. 58	Afgedaan met 32 678, nr. 31
De Kamer krijgt voor het eind van het jaar of begin 2015 informatie over de afspraken omtrent de tolken. Dit is een herhaling van de toezegging die de Minister eerder plenair heeft gedaan.	AO Nederlandse bijdrage aan NAVO-missie in Afghanistan, 11 november 2014, 29 521, nr. 280	Afgedaan met 29 521, nr. 316
De Minister stuurt een brief over de uitkomsten van het interne onderzoek naar de wijze waarop Defensie nu met gevaarlijke stoffen omgaat en naar de beschikbare capaciteit voor de uitvoering en handhaving van beschermingsmaatregelen, inclusief de rol van de IGK, IMG, HDBV en HDP.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 22, item 26	In behandeling, deels afgedaan met 34 000-X, nr. 87
De Minister stuurt een brief over de resultaten van het aanvullende onderzoek van de GGD Zuid Limburg en andere GGD's.	Plenair debat Giftige stoffen bij Defensie, 11 november 2014	In behandeling, deels afgedaan met 34 000-X, nr. 95

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister gaat in de eerstvolgende jaarrapportage over internationale militaire samenwerking dieper in op het soevereiniteitsvraagstuk in relatie tot verdergaande internationale militaire samenwerking, de uitgangspunten en het onlangs aangepaste toetsingskader voor de artikel-100 procedure.	Begrotingbehandeling Defensie, 12-13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23 , item 2 en nr. 24 , item 17	Afgedaan met 29 521 , nr. 310
De resultaten van het Zweedse onderzoek naar herinvoering van de dienstplicht worden t.z.t. naar de Kamer verzonden.	Begrotingbehandeling Defensie, 12-13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23 , item 2 en nr. 24 , item 17	Afgedaan met 34 300-X , nr. 79
Alle suggesties die op het punt van emancipatie en inclusiviteit zijn gemaakt over doorstroom naar hogere rangen en deelname aan de HDV worden meegenomen bij de verdere uitwerking van de agenda van de toekomst.	Begrotingbehandeling Defensie, 12-13 november 2014, Handelingen 2014–2015, nr. 23 , item 2 en nr. 24 , item 17	Afgedaan met 34 300-X , nr. 108
Indien er concrete ontwikkelingen zijn waarmee de huidige achterstand in het Nederlandse werkaandeel ingelopen wordt, zal dat gemeld worden in de volgende voortgangsrapportage.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928 , nr. 70	In behandeling
Indien het opzetten van een poule met andere landen, met name Duitsland, tot concrete afspraken leidt, zal dat in een volgende rapportage Internationale samenwerking worden opgenomen.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928 , nr. 70	Afgedaan met 33 279 , nr. 16
De Minister zal de Kamer in het eerste kwartaal van 2015 informeren over de definitieve invulling van de SAR-taken, met name wat betreft het ziekenvervoer.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928 , nr. 70	Afgedaan met 34 000-X , nr. 93 en 34 000-X , nr. 103 en 34 000-X , nr. 104 en 34 000-X , nr. 110
De Minister zal de Kamer proactief informeren als zich grote problemen voordoen met de NH90 die niet in de reguliere voortgangsrapportage kunnen worden meegenomen.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928 , nr. 70	Doorlopend
Ontwikkelingen met betrekking tot de Cougar zullen worden opgenomen in een separate paragraaf in de volgende rapportage over de NH90.	AO Helikopters, 17 december 2014, 25 928 , nr. 70	Afgedaan met 25 928 , nr. 72
Begin 2015 ontvangt de Kamer een beleidsstandpunt over de ruimte die er is nadat de grenzen in zicht zijn van de <i>Vessel Protection Detachments</i> , militair, tenzij.	AO Evaluatie piraterijbestrijding, 17 december 2014, 29 521 , nr. 285	Afgedaan met 32 706 , nr. 74

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Tussen nu en het MoU over de Joint Expeditionary Force zal de Minister het beeld over de invulling van deze samenwerking verder inkleuren. De Kamer ontvangt hierover informatie in een bijlage bij de brief ter voorbereiding van de NAVO-Ministeriële in juni 2015, en daarna opnieuw in de brief over de IMS in oktober 2015. Als de agenda's van de Europese Raad in 2015 en de NAVO-Ministeriële te laat komen, komt er vooruitlopend op de geannoteerde agenda's een aparte brief naar de Kamer. Daarmee is zeker gesteld dat de informatie waarom gevraagd is, zal worden ontvangen.	AO Europese en internationale defensiesamenwerking, 11 februari 2015, 33 279, nr. 4	Afgedaan met 33 279, nr. 16
De volgende brief over de IMS zal een verdiepbingsbrief zijn, waarin onder andere wordt ingegaan op de vier prioritaire landen die door de Minister zijn genoemd, en op de criteria zoals gevraagd.	AO Europese en internationale defensiesamenwerking, 11 februari 2015, 33 279, nr. 4	Afgedaan met 33 279, nr. 16
De Minister informeert de Kamer in een brief over het EU-voorzitterschap hoe parlementen betrokken kunnen worden bij POLEX tijdens het Nederlandse voorzitterschap. Dit vergt enig overleg met lead nation Duitsland.	AO EU Defensieraad, 12 februari 2015, 21 501-28, nr. 124	Afgedaan met 21 501-28, nr. 125
De Kamer wordt bij toekomstige aanschaf van meer F-35 toestellen opnieuw vooraf geïnformeerd, echter niet meer met een DMP-D brief.	AO DMP-D vervanging F-16, 26 februari 2015, 26 488, nr. 384	In behandeling, deels afgedaan met 26 488, nr. 401 en 26 488, nr. 408
De Kamer blijft het jaarlijkse rapport van de Amerikaanse Rekenkamer (GAO) toegezonden krijgen, inclusief een appreciatie van het kabinet.	AO DMP-D vervanging F-16, 26 februari 2015, 26 488, nr. 384	In behandeling, deels afgedaan met 26 488, nr. 407
De Minister zal de Kamer voor eind 2015 informeren over de stand van zaken met betrekking tot de thuisfrontcheck, zo mogelijk nog voor de begrotingsbehandeling van 2016.	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	Afgedaan met 30 139, nr. 154
De Minister zal de Kamer voor het wetgevingsoverleg Personeel een reactie toezenden op het boek «De Colombo-tragedie» (auteurs J.C. Bijkerk en J.F. van Wijnen).	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	Afgedaan met 34 300-X, nr. 7
De Minister zendt de Kamer na de zomer de stand van zaken/resultaten van haar evaluatie van het rapport van de commissie-De Veer Georganiseerd Overleg van april 2013.	AO Personeel, 11 maart 2015, 34 000-X, nr. 85	Afgedaan met 34 300-X, nr. 87
De Kamer wordt geïnformeerd zodra er duidelijkheid bestaat over waar de <i>main operating base</i> wordt gevestigd in het kader van het MRTT.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	Afgedaan met 27 830, nr. 183
De Minister is bereid het gesprek aan te gaan over de mogelijkheden van een privaat investeringsfonds en zal de Kamer hierover informeren.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer zal tijdig worden geïnformeerd over een voorgenomen verkoop van materieel in lijn met de motie-Van den Doel.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	In behandeling, deels afgedaan met 26 396, nr. 102 en 22 054, nr. 261
De Minister informeert de Kamer over zowel de aanschafkosten als onderhoudskosten van onbemande vliegtuigen.	AO Materieel Defensie, 26 maart 2015, 27 830, nr. 152	Afgedaan met 33 763, nr. 89 en 34 300-X, nr. 2
In de volgende rapportage van de Defensie Cyber Strategie wordt de Kamer geïnformeerd over de ontwikkeling van capaciteiten in relatie tot <i>zero-bases</i> (kwetsbaarheden).	AO Defensie Cyber Strategie, 21 april 2015, 33 321, nr. 6	Afgedaan met 28 676, nr. 249
In de volgende rapportage van de Defensie Cyber Strategie wordt een uitwerking opgenomen van de scheiding tussen militaire en civiel-humanitaire doelen/netwerken.	AO Defensie Cyber Strategie, 21 april 2015, 33 321, nr. 6	Afgedaan met 33 321, nr. 7
De Minister stuurt de Kamer een reactie op het AIV-rapport van 30 april. De Minister zal laten weten hoeveel sneller dan de gebruikelijke drie maanden zij de reactie zal toesturen.	AO EU Defensieraad, 30 april 2015, 21 501-28, nr. 128	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
In september volgt een update over de coulanceregeling.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
De Minister stuurt indien mogelijk de uitkomsten van het vervolgonderzoek van de GGD Zuid-Limburg in september naar de Kamer, of wanneer dit gereed is.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
De Minister deelt eind juni de overige vervolgonderzoeken van de GGD'en (locaties Vriezenveen, Ter Apel, Coevorden) met de Kamer (één op één).	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
De Minister deelt de onderzoeksvragen en het plan van het RIVM met de Kamer, naar verwachting in september.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 77
Inzake de verschillende onderzoeken naar het gebruik van chroomverf bij Defensie zal de Minister de Kamer in september informeren over (1) de stand van zaken met betrekking tot de uitvoering van de aanbevelingen van het Coördinatiecentrum Arbeidsomstandigheden en Gezondheid (CEAG) en (2) de stand van zaken met betrekking tot de luchtmetingen door de GGD, waarbij ook de metingen in ter Apel worden meegenomen.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
In kwartaalrapportages wordt de Kamer geïnformeerd over de stand van zaken van de onderwerpen op het gebied van chroom. Hierbij doet de Minister aan verwachtingenmanagement voor lopende onderzoeken en/of maatregelen.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling, deels afgedaan met 34 300-X nr. 10

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zal de Kamer in september 2015 informeren over de stand van zaken met betrekking tot (de implementatie van) het communicatieplan van de paritaire commissie (commissie Freeman).	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	In behandeling, deels afgedaan met 34 300-X, nr. 65
De Minister informeert de Kamer later dit jaar over de tekorten aan capaciteit op veiligheidsgebied, naar aanleiding van de evaluaties van de reorganisaties.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
De Minister blijft de capaciteit van de DC BMW monitoren en komt hier later dit jaar op terug.	Plenair debat Chroomverf bij Defensie, 3 juni 2015, Handelingen 2014–2015, nr. 91, item 3	Afgedaan met 34 300-X, nr. 10
De uitkomst van het onderzoek van de vakbonden naar de super-RHIBS wordt opgenomen in het volgende jaarverslag.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	Afgedaan met 34 300-X, nr. 102
De Minister zal, in samenwerking met de verantwoordelijke partijen, meer inzicht verkrijgen in de exacte cijfers van (illegale) immigratie en het resultaat daarvan opnemen in de volgende jaarrapportage.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	Afgedaan met 34 300-X, nr. 102
De Minister geeft in het volgende jaarverslag de stand van zaken met betrekking tot de inzet van UAV's (drones) weer.	AO Kustwacht Caribisch gebied, 11 juni 2015, 33 750-X, nr. 106	Afgedaan met 34 200-X, nr. 3
De Minister gaat in het volgende jaarverslag in op de (effecten van) eventuele prijsbijstellingen.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	Afgedaan met 34 200-X, nr. 3
De Minister zendt het rapport over het op orde brengen van de verwervingsketen in het najaar van 2015 aan de Kamer.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	Afgedaan met 34 300-X nr. 39
De Minister geeft in de volgende begroting een overzicht van de geraamde budgetten en de realisatie daarvan (investerings).	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	Afgedaan in deze begroting
De Minister geeft bij de komende begroting in een aparte brief aan wanneer knelpunten bij de materiële gereedstelling te verwachten zijn, wat ervoor nodig is om deze op te lossen en wat de doorwerking daarvan is op de materiële gereedheid.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	Afgedaan met 33 763, nr. 74 en 33 763, nr. 78
De Minister neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	WGO Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2014, 11 en 17 juni, 34 200-X, nr. 15	In behandeling, deels afgedaan met 27 925, nr. 570
De Minister informeert de Kamer over de kosten voor deelname aan test bed VJTF voor het einde van dit jaar.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	Afgedaan met 29 521, nr. 306
De Minister informeert de Kamer over de inzichten die zijn opgedaan naar aanleiding van de oefeningen met de test bed VJTF die op dit moment gaande zijn in Polen wanneer zij zich hiervan een beeld heeft gevormd.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	Afgedaan met 29 521, nr. 306

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zegt uitbreiding toe van de jaarlijkse brief over de Nederlandse bijdrage aan snelle reactiemachten. Te ontvangen voor het kerstreces.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	Afgedaan met 29 521, nr. 306
De Minister komt bij de eerstvolgende brief over de EU Defensieraad terug op de inhoud van de overeenkomst tussen de EDA en Oekraïne (en de gevolgen hiervan voor de capaciteit van EDA) waarover is bericht.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	Afgedaan met 21 501-28, nr. 129
De Minister zal in het contact met haar Turkse ambtgenoot de berichten ter sprake brengen dat via Turkije steun wordt verleend aan IS, zoals ook in de ambtelijke contacten gebeurt. Een eventuele ontmoeting (op dit moment niets voorzien) zal pas in het najaar van 2015 zijn.	AO NAVO Ministeriële, 16 juni 2015, 28 676, nr. 228	In behandeling
In de eerstvolgende rapportage over internationale samenwerking gaat de Minister nader in op de samenwerking met de Duitsers, in het bijzonder op het gebied van de Patriots/Meads.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 33 279, nr. 16
De Kamer wordt geïnformeerd als de Minister het voornemen heeft om alsnog over te gaan tot de verkoop van een of meer pantserhouwitsers.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 34 200-X, nr. 3
De Kamer wordt in een volgende voortgangsrapportage Verwerving F-35 nader geïnformeerd zodra er iets te melden is over nadere plannen met betrekking tot capaciteitsbehoefte F-35 voor opleiding en inzetbaarheid, binnen de financiële kaders.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 26 488, nr. 393
De Kamer ontvangt waarschijnlijk eind 2015 de DMP-A brief voor vervanging onderzeeboten en het streven is om uiteindelijk in 2018 de D-brief aan de Kamer te zenden.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 34 225, nr. 13
In de volgende brief over patiëntenvervoer Friese Waddeneilanden zal de Minister ook ingaan op de stand van zaken aangaande de Search and Rescue-taken.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 34 000-X, nr. 110
Bij het Materieelprojectenoverzicht bij de begroting 2016 komt de Minister terug op de stand van zaken met de MQ-9 Reaper.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 27 830, nr.158
Rond Prinsjesdag ontvangt de Kamer een nadere brief over Defence agreement.	AO Materieel Defensie, 17 juni 2015, 27 830, nr. 156	Afgedaan met 33 763, nr. 85
De Kamer zal twee keer per jaar worden geïnformeerd over IT en ERP. De eerste rapportage komt in september. De rapportage bevat, als verfijning van het <i>high level ontwerp</i> , de concrete plannen in termen van product, tijd en geld voor de komende 1–2 jaar. Voorts bevat de rapportage plannen voor latere jaren op hoofdlijnen.	AO IV ICT en ERP, 23 juni 2015, 31 125, nr. 60	In behandeling, deels afgedaan met 31 125, nr. 67

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
Naar aanleiding van het rapport van Gartner geeft de Minister een reactie op de financiële consequenties, zoals verwoord op pagina's 23 en 29 van het rapport.	AO IV ICT en ERP, 23 juni 2015, 31 125, nr. 60	Afgedaan met 31 125, nr. 64
De Minister zal in de volgende Veteranennota op grond van uitgevoerd onderzoek ingaan op de maatregelen die zij neemt om de respons op de nazorgvragenlijsten te vergroten, inclusief de monitor nazorgtraject en een meer individuele benadering. De conclusies en resultaten van het onderzoek worden in de nota vermeld, waarbij eventuele alternatieven voor het verplichtstellen van het invullen van de vragenlijst worden beschreven.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	Afgedaan met 30 139, nr. 159
Eind 2015 stuurt de Minister de Kamer een brief met de stand van zaken over het PTSS-protocol en een overzicht van afgehandelde en openstaande bezwaarschriften en beroepszaken BNMO. In deze brief wordt ook opgenomen of er eventueel maatwerk wordt geleverd in bepaalde gevallen en wat de stand van zaken is omtrent de motie Teeven/Eijssink (aanwezige richtinggevende jurisprudentie volgen om de afwikkeling van schadeclaims sneller te laten verlopen). Tevens wordt de Kamer in deze brief geïnformeerd over de duur tussen het intakegesprek en de start van een behandeling in de GGZ. Deze termijn wordt vergeleken met de hiervoor vastgestelde norm en bij afwijking hiervan wordt gemeld welke actie hierop wordt ondernomen.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	Afgedaan met 30 139, nr. 155
De Minister meldt in de volgende Veteranennota de stand van zaken met betrekking tot alle materiële voorzieningen (Inkomensvoorziening, Ereschuldregeling, Regeling volledige schadevergoeding, Kaderwet militaire pensioenen). Tevens wordt in de nota het verschil duidelijk gemaakt tussen bezwaarschriften BNMO/PTSS en aanvullend ingediende claims ten aanzien van de zorgplicht van Defensie.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	Afgedaan met 30 139, nr. 159
De Minister geeft in de volgende Veteranennota een reactie (appreciatie) op de adviezen van de Veteranenombudsman.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	Afgedaan met 30 139, nr. 159
Vanaf volgend jaar wordt in elke Veteranennota een apart hoofdstuk over de ISAF-veteranen opgenomen.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	In behandeling, deels afgedaan met 30 139, nr. 159
De Minister stuurt de Kamer voorafgaand aan de komende begrotingsbehandeling en na consultatie van betrokken partijen per brief een outline van de beleidsdoorlichting/evaluatie van het Veteranenbesluit.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	Afgedaan met 30 139, nr. 151

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister stuurt de Kamer voor het eind van 2015 per brief een overzicht van de samenwerking tussen het Ministerie van Defensie en het Ministerie van Veiligheid en Justitie inzake de nazorg aan militairen en politiemensen.	Notaoverleg Veteranen, 26 juni 2015, 30 139, nr. 150	Afgedaan met 30 139, nr. 155
De Minister zal in de volgende brief over de RBZ een korte passage opnemen op het rapport van Clingendael.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	Afgedaan met 21 501-28, nr. 127
De Minister geeft in de bijlage bij de volgende brief over de RBZ een overzicht met defensiesamenwerkingsverbanden tussen de lidstaten.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	Afgedaan met 21 501-28, nr. 127
Als er stukken van de Hoge Vertegenwoordiger komen, dan zit er ook een appreciatie van het kabinet bij.	AO EU Defensieraad, 1 juli 2015, 21 501-28, nr. 128	Doorlopend
De toezegging van 11 maart jl. (AO personeel) ten aanzien van duidelijkheid over wel of niet outsourcen Paresto staat nog steeds. Zo spoedig mogelijk ontvangt de Kamer daarover een brief.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan met 34 300-X, nr. 5
In de volgende P-rapportage ontvangt de Kamer ook informatie over de voortgang naar aanleiding van het rapport van de Onderzoeksraad Integriteit Overheid over vliegveiligheid, inclusief wel/geen disciplinaire maatregelen.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan met 34 300-X, nr.17 en 34 300-II, nr. 3121
In de volgende P-rapportage wordt inzicht gegeven in de stand van zaken met de tekorten per personeelscategorie.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108
In de eerder toegezegde evaluatie van het reservistenbeleid wordt ook in gegaan op de optie om een reservistengeneraal aan te stellen.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan met 34 300-X, nr. 70
Bij de begrotingsbehandeling komt de Minister terug op de vragen over de tooth to tail.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	In behandeling
In de P-rapportage komt de Minister terug op de best practices ten aanzien van genderbeleid.	AO Personeel/IGK/IMG, 1 juli 2015, 34 000-X, nr. 108	Afgedaan met 34 300-X, nr. 17
De Minister herhaalt haar eerdere toezegging om, indien mogelijk, de Kamer voor het einde van het jaar te informeren over de stand van zaken in de aanschaf van een nieuwe onderzeedienst.	AO Defensieraad, 1 september 2015, 21 501-28, nr. 130	Afgedaan met 34 225, nr. 13
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over het proces van de Strategic Review, als er nieuwe ontwikkelingen zijn of tussenrapportages door de Hoge Vertegenwoordiger worden geagendeerd, en neemt de rol van de nationale parlementen daarin mee.	AO Defensieraad, 1 september 2015, 21 501-28, nr. 130	Afgedaan met 21 501-20, nr. 1140

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zal de Kamer informeren over de resultaten van het onderzoek naar de actief dienende militair die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS, zodra de vertrouwelijkheid zich daartegen niet meer verzet.	AO MIVD, 9 september 2015, 29 924, nr. 135	In behandeling
De Minister zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statale actoren).	AO MIVD, 9 september 2015, 29 924, nr. 135	In behandeling
De Minister zal in de volgende voortgangsrapportage ingaan op het vraagstuk van vredesverliezen.	AO Behoeftestelling vervanging F-16, 29 september 2015, 26 488, nr. 398	Afgedaan met 26 488, nr. 404
De P-rapportage wordt in 2016 gelijktijdig met de begrotingsstukken op Prinsjesdag aan de Kamer toegezonden.	Wetgevingsoverleg Personeel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 67	In behandeling
De Kamer ontvangt in het voorjaar van 2016 en voor de behandeling van het jaarverslag de reactie op het rapport en de nadere uitwerking van de aanbevelingen uit het rapport over de oorzaken van de onderrealisatie in de «voorzien in»-keten van Defensie.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	Afgedaan met 34 300-X, nr. 39 en 34 300-X, nr. 115
De Minister informeert de Kamer in het tweede kwartaal van 2016 over de evaluatie van (het proces van) uitbesteding van cateringdiensten bij Defensie.	Wetgevingsoverleg Personeel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 67	In behandeling, deels afgedaan met 34 300-X, nr. 113
De Minister brengt in kaart hoe het staat met diversiteit, inclusiviteit en doorstroommogelijkheden van vrouwen binnen Defensie. De Kamer wordt hierover in de P-rapportage bij de volgende begrotingsstukken geïnformeerd.	Wetgevingsoverleg Personeel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 67	Afgedaan met 34 300-X nr. 108
Zoals eerder toegezegd ontvangt de Kamer voor het einde van dit jaar een brief over de internationale samenwerking met betrekking tot het Joint Support Ship Zr. Ms. Karel Doorman.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	Afgedaan met 33 763, nr. 104
De Kamer ontvangt de DMP-A brief over de onderzeedienst niet meer dit jaar maar in april 2016.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	Afgedaan met 34 225, nr. 13
De Minister informeert de Kamer bij de volgende P-rapportage over de mogelijke openstelling van het Korps Mariniers voor vrouwen.	Wetgevingsoverleg Personeel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 67	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108
De Kamer ontvangt bij de begroting Defensie 2017 en het Materieelprojectenoverzicht 2016 nadere informatie over de lease-optie Male UAV en eventuele andere opties voor de komende jaren.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door Minister van Financiën.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	Doorlopend, deels afgedaan in deze begroting
De Kamer ontvangt hopelijk eind dit jaar de uitkomst over de verhuizing DMO, afhankelijk van de voortgang van het proces.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	In behandeling
De Kamer ontvangt bij begroting 2017 of eerder in een aparte brief nadere informatie over de toekomstige opzet cq. invulling van de investeringsquote.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	Afgedaan in deze begroting
De Kamer ontvangt nadere informatie over het Codemofonds en specifiek de royalties.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	In behandeling
De Minister informeert de Kamer bij de P-rapportage in voorjaar van 2016 over de (stand van zaken met betrekking tot de) doorstroming van lagere rangen.	Wetgevingsoverleg Personeel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 67	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108
De Minister zal in de volgende Materieel-projectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten. Dit met als voorbeeld dit jaar om de MALE UAV voor een aantal jaar uit te stellen.	Wetgevingsoverleg Materieel Defensie, 2 november 2015, 34 300-X, nr. 68	Doorlopend
De Kamer ontvangt een brief over de lopende onderzoeken naar de EULEX missie in Kosovo, als daar aanleiding toe is.	AO Evaluatie inzet Nederlandse militairen 2014 – Nederlandse deelname aan vredesmissies, 4 november 2015, 29 521, nr. 308	In behandeling
De Kamer ontvangt bij het jaarverslag 2015 inzicht in de nationale inzet van militairen en de ontwikkelingen door de jaren heen.	AO Evaluatie inzet Nederlandse militairen 2014 – Nederlandse deelname aan vredesmissies, 4 november 2015, 29 521, nr. 308	Afgedaan met 34 200-X, nr. 3
De Minister zal in het voorjaar 2016 opnieuw een stand van zaken GVDB overzicht (incl. uitvoering raadsconclusies 2013 en de daarop volgende raadsconclusies) naar de Kamer sturen en zij zal onderzoeken of dit overzicht nog voor de van 6 tot en met 8 april 2016 interparlementaire GBVB/EVDB conferentie aan de Kamer kan worden toegezonden.	AO EU Defensieraad, 10 november 2016, 21 501-28, nr. 134	Afgedaan met 21 501-20, nr. 1128 en 21 501-20, nr. 1129
De Minister informeert de Kamer in de loop van 2016 met een nieuwe Reservistennota over de stand van zaken met betrekking tot het reservistenbeleid, waaronder de nadere uitwerking van de aangekondigde intensivering.	Plenair debat Begroting Defensie 2016, 12 november 2015, Handelingen II 2015/16, nr. 24, Begroting Defensie	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister herhaalt de tijdens het wetgevingsoverleg Materieel Defensie op 2 november 2015 gedane toezegging dat de Kamer bij de begroting Defensie 2017 en het Materieelprojectenoverzicht 2016 nadere informatie ontvangt over de lease-optie Male UAV en eventuele andere opties voor de komende jaren.	Plenair debat Begroting Defensie 2016, 12 november 2015, Handelingen II 2015/16, nr. 24, Begroting Defensie	Doorlopend
De Minister gaat bij de volgende vastgoedrapportage in op de uitvoering van de motie Knops c.s. over recreatie medegebruik (32 123-X, nr. 69), mede o.b.v. signalen van de leden.	AO Vastgoed Defensie, 1 maart 2016, 33 763, nr. 99	Afgedaan met 33 763, nr. 106
De Minister gaat bij de volgende vastgoedrapportage in op het traject en de resultaten om te komen tot verbetering van de risicobeheersing van en de verantwoording over de vastgoedportefeuille.	AO Vastgoed Defensie, 1 maart 2016, 33 763, nr. 99	Afgedaan met 33 763, nr. 106
De Minister gaat in de volgende vastgoedrapportage nader in op de second opinion Rijksvastgoedbedrijf (RVB).	AO Vastgoed Defensie, 1 maart 2016, 33 763, nr. 99	Afgedaan met 33 763, nr. 106
De Minister informeert de Kamer als er meer resultaat is van de onderhandelingen met de VS over Eygelshoven, op zijn vroegst waarschijnlijk na deze zomer.	AO Vastgoed Defensie, 1 maart 2016, 33 763, nr. 99	In behandeling
De Minister beschrijft in de volgende vastgoedrapportage duidelijker wat de herinrichting van de munitieketen inhoudt.	AO Vastgoed Defensie, 1 maart 2016, 33 763, nr. 99	Afgedaan met 33 763, nr. 106
De Minister neemt contact op met de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu over de heliport Eemshaven i.r.t. De Kooij en stuurt daarover een brief aan de Kamer.	AO Vastgoed Defensie, 1 maart 2016, 33 763, nr. 99	In behandeling
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over de financiële belasting van een eventuele Nederlandse bijdrage aan het initiatief om op rotatiebasis eenheden van beperkte omvang te stationeren op het grondgebied van de oostelijke bondgenoten, indien daar meer duidelijkheid over is.	AO NAVO, 9 februari 2016, 29 676, nr. 240	In behandeling
De Minister zegt toe de Kamer in de aanloop naar de NAVO-top in Warschau te informeren over de Nederlandse inzet op het financiële meerjarenperspectief voor het defensiebudget.	AO NAVO, 9 februari 2016, 29 676, nr. 240	Afgedaan met 28 676, nr. 249
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over de samenstelling van de klankbordgroep.	AO Toekomst van de Nederlandse onderzeedienst, 23 maart 2016, 34 225, nr. 12	Afgedaan met 34 225, nr. 10
De Minister zegt toe de beleidsdoorlichting Samenstelling Koninklijke Marine zeer binnenkort naar de Kamer te sturen.	AO Toekomst van de Nederlandse onderzeedienst, 23 maart 2016, 34 225, nr. 12	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister zegt toe in juni 2016 het eerste rapport over de uitwerking van het rapport van Policy Research toe te zenden en neemt – op verzoek van dhr. Knops – daarin mee een aantal zaken zo SMART mogelijk te formuleren.	AO Defensie materieelproces, 31 maart 2016, 27 830, nr. 170	Afgedaan met 34 300-X, nr. 39 en 34 300-X, nr. 115
De Minister zegt toe rond de zomer 2016 de nieuwe DMP-brochure toe te zenden aan de Kamer.	AO Defensie materieelproces, 31 maart 2016, 27 830, nr. 170	In behandeling
De Minister zegt toe het juridisch advies ten aanzien van de defensiesamenwerking met Oekraïne wat betreft de overeenkomst tussen het EDA en Oekraïne aan de Kamer toe te zenden. Indien er gezamenlijke projecten met Oekraïne worden geïnitieerd, wordt de Kamer daarover geïnformeerd.	AO Defensieraad, 14 april 2016, 21 501-28, nr. 141	Afgedaan met 21 501-28, nr. 142
De Minister zegt toe de Kamer nader te zullen informeren over het vervolg op de Group of Personalities in de vorm van een Europese Defensieraad of anderszins met een kabinetsappreciatie dienaangaande.	AO Defensieraad, 14 april 2016, 21 501-28, nr. 141	In behandeling
De Minister zal – indien er tijdens de tweede helft van dit jaar een Political Exercise (POLEX) wordt georganiseerd voor de zes EU Battle Group-landen – het hierbij betrekken van de parlementen actief bevorderen.	AO Defensieraad, 14 april 2016, 21 501-28, nr. 141	In behandeling
De Minister zegt toe de Kamer zo spoedig mogelijk nader te informeren over het technisch defect van de Karel Doorman en de gevolgen daarvan voor de Nederlandse bijdrage aan internationale missies, mede naar aanleiding van de reeds gestelde Kamervragen hierover.	AO Defensieraad, 14 april 2016, 21 501-28, nr. 141	Afgedaan met 33 763, nr. 103 en 33 763, nr. 104 en 33 763, nr. 108
In het verslag van de EU-Defensieraad zal de Minister terugkomen op de stand van zaken rond de EUPOL-missie.	AO Defensieraad, 14 april 2016, 21 501-28, nr. 141	Afgedaan met 21 501-28, nr. 140
De Minister zegt toe de Kamer, zodra deze informatie met haar gedeeld kan worden, te zullen informeren over eventuele initiatieven van EU-lidstaten voor een Center of Excellence.	AO Defensieraad, 14 april 2016, 21 501-28, nr. 141	In behandeling
De Minister zegt toe vóór 12 mei 2016 een brief te sturen, waarin inzicht wordt gegeven in het gemiddeld aantal geplande uren voor oefenen/trainen en inzet en de realisatie daarvan en besteedt daarin speciaal aandacht aan de cyberreservisten.	AO Reservistenbeleid, 20 april 2016, 34 300-X, nr. 112	Afgedaan met 34 300-X, nr. 118
De Minister neemt mee in de nieuwe reservistennota in de vorm van een Plan van Aanpak, het punt van de vrijwilligheid die de reservist ervaart ten aanzien van de inzet bij missies.	AO Reservistenbeleid, 20 april 2016, 34 300-X, nr. 112	In behandeling
De Minister neemt het onderwerp ziekteverzuim op in de volgende Personeelsrapportage.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister komt in de eerstvolgende nota Veteranen terug op de nazorg vragenlijst.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	Afgedaan met 30 139, nr. 159
De Minister laat contact opnemen met de wethouder in Rotterdam ten aanzien van de werkloze jongeren die nog net niet geheel voldoen aan de opleidingseisen.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108
De Minister komt in de volgende Personeelsrapportage terug op de vraag van dhr. Houwers over de kortlopende contracten die worden aangeboden aan artsen.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108
De Minister zal de verklaringen van de twee supervisors over Chroom 6, ontvangen van dhr. van Dijk, aan de RIVM doorgeleiden en betrekken bij het onderzoek.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	In behandeling
De Minister houdt de Kamer op de hoogte van de gesprekken met het Ministerie van VWS en de consequenties voor het calamiteitenhospitaal en de rol 4 als een deel van de financiering wordt stopgezet.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	In behandeling
De Minister informeert de Kamer nader over de ophanging van de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID) onder de Secretaris-generaal.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	In behandeling
De Minister informeert de Kamer over het vervoer van «flares» op vliegbasis Eindhoven zodra er meer informatie beschikbaar is.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	In behandeling
De Minister komt in het eerstvolgende verslag NAVO Ministeriële terug op haar gesprek met haar Turkse collega over de Turkse dienstplicht voor Nederlanders met Turkse achtergrond.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	In behandeling
De Minister gaat in de eerstvolgende Personeelsrapportage in op de ongelijkheid die in de praktijk is ontstaan tussen het personeel van de Defensie bewakingsorganisatie.	AO Personeel Defensie, 21 april 2016, 34 300-X, nr. 116	Afgedaan met 34 300-X, nr. 108
Eind deze maand krijgt de Kamer, zoals bekend, de inbreng van het kabinet voor de NAVO-top in Warschau, daarin o.a. ingaand op standpunt samenwerking NAVO en Oekraïne.	AO NAVO Defensie ministeriële, 9 juni 2016	Afgedaan met 21 501-28, nr. 142
Naar verwachting wordt de Europese Global Strategie op 28/29 juni 2016 gepresenteerd in de Europese Raad. Over de verdere planning van de strategie en de toezending aan en de betrokkenheid van de Kamer, wordt de Kamer z.s.m. geïnformeerd.	AO NAVO Defensie ministeriële, 9 juni 2016	Afgedaan met 21 501-20, nr. 1128 en 21 501-20, nr. 1129
De Kamer ontvangt spoedig na volgende week, indien beschikbaar, nadere informatie over de stand van zaken met de Poles bijeenkomst.	AO NAVO Defensie ministeriële, 9 juni 2016	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Kamer ontvangt ten behoeve van het algemeen overleg over de NAVO-top een nadere brief over de samenwerking en inzet EU-NAVO op het terrein van Cyber(defence).	AO NAVO Defensie ministeriële, 9 juni 2016	Afgedaan met 28 676, nr. 249
In de volgende voortgangsrapportage over de Nederlandse bijdrage aan de strijd tegen ISIS gaat het kabinet nader in op het contact met Turkije over de vermeende banden met ISIS.	AO NAVO Defensie ministeriële, 9 juni 2016	In behandeling
De Minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	Wetgevingsoverleg Jaarverslag Defensie 2015, 16 juni 2016, 34 475 X, nr. 15	In behandeling, deels afgedaan in deze begroting
De Minister stuurt een brief over wat mogelijk is om het bedrag van de pensioenen en uitkeringen apart te boeken.	Wetgevingsoverleg Jaarverslag Defensie 2015, 16 juni 2016, 34 475 X, nr. 15	In behandeling
Bij het volgende Wetgevingsoverleg Personeel Defensie zal de Minister ingaan op de stand van zaken rond de aanbeveling van de veteranenombudsman t.a.v. de Bosnië veteraan, zonder specifiek in te gaan op de casus zelf.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
Voor het eind van het jaar stuurt de Minister de resultaten van het onderzoek t.a.v. het PTSS protocol naar de Kamer.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
De Minister informeert de Kamer over de resultaten van de gesprekken met het Ministerie van VWS o.a. over de verantwoordelijkheid voor de zorgkosten en de uitkomsten van de evaluatie van de Veteranenwet, in de vorm van een toekomstvisie of iets van dien aard, voor eind van dit jaar.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
De Minister komt in de volgende Veteranennota terug op het punt van de reiskosten op Veteranendag en op het punt van de schadeclaims.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
In de evaluatie van de Veteranenwet komt de Minister terug op het punt van de flexibele schil van het Veteranenloket.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
De Minister stuurt de afgeronde onderzoeken van het RZO meteen naar de Kamer (en niet 1x per jaar).	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
De Minister kijkt nog naar de praktijk rond het begrip relatie van de veteraan.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
In een brief bij de begroting en in de veteranennota neemt de Minister de wachttijden bij de LZV instellingen op, zoals gemeld bij de RZO.	Notaoverleg Veteranenzorg, 20 juni 2016, 30 139, nr. 164	In behandeling
De Minister geeft de Kamer inzage in de extra kosten die gemoeid waren met de belevingsvluchten.	AO Verwerving F-35, 23 juni 2016	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
In de volgende voortgangsrapportage Verwerving F-35 (bij Prinsjesdag 2016) informeert de Minister de Kamer verder over de vervolgstappen n.a.v. de aanbevelingen van de Stuurgroep Geluid.	AO Verwerving F-35, 23 juni 2016	In behandeling
Indien er sprake is van het aanschaffen van toestellen middels een Block Buy, informeert de Minister de Kamer daarover tijdig.	AO Verwerving F-35, 23 juni 2016	In behandeling
De Minister stuurt een brief over het convenant met de Noren.	AO Verwerving F-35, 23 juni 2016	Afgedaan met 26 488, nr. 409
De Minister stuurt de bevindingen van de studiegroep Begrotingsruimte naar de Kamer zodra deze beschikbaar zijn, hopelijk rond de zomer 2016.	AO Verwerving F-35, 23 juni 2016	Afgedaan met 34 300, nr. 74
De Minister stuurt een aparte brief, naast de al toegezegde brochure, over het nieuwe DMP-proces, waarin alle wijzigingen zijn opgenomen (in een overzichtelijke tabel), naar verwachting eind augustus 2016.	AO Materieel Defensie, 29 juni 2016	In behandeling
De Minister stuurt, naar verwachting voor het eind van het jaar, een brief over de vervanging van de kanonnen van de LC-fregatten.	AO Materieel Defensie, 29 juni 2016	In behandeling
De Minister informeert de Kamer bij de komende begrotingsbehandeling over de gevolgschade van de JSS, de Karel Doorman, en de extra te maken kosten.	AO Materieel Defensie, 29 juni 2016	In behandeling
De Minister stuurt nadere informatie aan de Kamer over het weer operationeel zijn van de Patriots en over de modern man stations en over de B/C/D-brief, nog voor het zomerreces (2016).	AO Materieel Defensie, 29 juni 2016	Afgedaan met 27 830, nr. 178
De Minister stuurt de Global Strategy (on Foreign and Security Policy) zo spoedig mogelijk naar de Kamer, naar verwachting binnen een week.	AO MIVD, 29 juni 2016	Afgedaan met 21 501-20, nr. 1128 en 21 501-20, nr. 1129
Bij de eerstvolgende voortgangsrapportage actualiseert de Minister de tabel en de vijf criteria van Gartner.	AO Sourcing, IV/ICT en ERP, 5 juli 2016	In behandeling
De Minister neemt de Kamer voortaan in de voortgangsrapportages, de eerstvolgende in okt/nov 2016, (nog) meer mee in alle voortgang en behaalde en nog te behalen mijlpalen, alsmede in het overzicht/schema t.a.v. de basisimplementatie etc. en stuurt deze vóór de begrotingsbehandeling toe.	AO Sourcing, IV/ICT en ERP, 5 juli 2016	In behandeling
De Minister komt schriftelijk terug op de cijfers van de onterecht nog actieve toegangspassen van in- en externe medewerkers, nog voor het eind van het zomerreces.	AO Sourcing, IV/ICT en ERP, 5 juli 2016	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken
De Minister geeft in de begroting een overzicht van de kosten van IT uitgesplitst naar investeringen en exploitatie inclusief de gereserveerde bedragen.	AO Sourcing, IV/ICT en ERP, 5 juli 2016	Afgedaan in deze begroting
De Minister is bereid om een vertrouwelijke briefing te geven over de resultaten (een terugblik) van de inzet tegen ISIS na zomer 2016.	AO Nederlandse bijdrage strijd tegen ISIS, 7 juli 2016	In behandeling
De Minister stuurt een brief over de problemen en de mogelijke vertraging die is opgetreden met de aanbesteding en de verschillende leveringen van de communicatiemiddelen, zoals radio's en IED-scanners, zo snel mogelijk en in ieder geval voor het einde van het zomerreces.	AO Nederlandse bijdrage strijd tegen ISIS, 7 juli 2016	In behandeling

6.10. Lijst van afkortingen

(BG)T	(Bedrijfsgroep) Transport
AAS	Amsterdam Airport Schiphol
ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
AC	Aanmeldcentrum
ACOTA	African Contingency Operations Training and Assistance
AE	Aanhoudingseenheid
AEHF	Advanced Extreme High Frequency
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMBV	Alkmaar-klasse Mijnenbestrijdingsvaartuig
AMDTF	Air Missile Defence Taskforce
AMISOM	African Union Mission Somalia
AO	Algemeen Overleg
AOCS	Air Operations Control Station
AOM	Allied Operations and Missions
AR	Algemene Rekenkamer
ASE	Aircraft Survivability Equipment
ASSM	Anti Surface Ship Missiles
ATF ME	Air Taskforce Middle-East
AUP	Afghan Uniformed Police
AVDD	Audio-Visuele Dienst Defensie
AWACS	Airborne Early Warning and Control System
BE	Bijstandseenheid
BES	Bonaire, Sint Eustatius en Saba
BETER	Biologische effecten van traumatische ervaringen, behandeling en herstel
BG	Bedrijfsgroep
BMS	Battlefield Management System
BPB	Beleids-, Plannings- en Begrotingsprocedure
BS	Bestuursstaf
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
BTW	Belasting op de Toegevoegde Waarde
C2	Command and Control
C4ISR	Command & Control, Communications, Computers & Information and Intelligence, Surveillance & Reconnaissance
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CARIB	Caribisch Gebied
CBMI	Capacity Building Mission in Iraq
CBO	Crisisbeheersingsoperaties
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nucleair
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CC	Central Command
CDC	Commando DienstenCentra
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CE	Chemische Energie
CG	Cluster Gezondheidszorg
C-IED	Counter Improvised Explosive Devices
CIMIC	Civil-Military Cooperation
CIS	Communicatie- en informatiesysteem
CKMAR	Commando Koninklijke marechaussee
CLAS	Commando landstrijdkrachten
CLSK	Commando luchstrijdkrachten
CMF	Combined Maritime Forces

CMH	Centraal Militair Hospitaal
CODEMO	Commissie Defensie Materieelontwikkeling
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COMPA- TRIOT	Communication Patriot
CPA	Comprehensive Peace Agreement
CPD	Cluster Personele Diensten
CPT	Close Protection Teams
CRC	Crowd and Riot Control
CS	Combat Support
CSS	Combat Service Support
CTF	Combined Task Force
CUP	Capability Upgrade Programme
CV	Commandovoertuig
CZMCARIB	Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied
CZSK	Commando zeestrijdkrachten
DBB	Defensie Bedrijfsstoffenbedrijf
DBBO	Defensie Bewaking en Beveiligingsorganisatie
DBBS	Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem
DBV	Dienst Beveiliging Vastgoed
DC	DienstenCentrum
DCC	Defensie Cybercommando
DCDI	Dienstencentrum Documentaire Informatievoorziening
DCDV	Dienstencentrum Dienstverlening
DCIOD	Dienstencentrum Internationale Ondersteuning Defensie
DCMO	Datacommunicatie Mobiel Optreden
DDG	Duik- en Demonteer Groep
DDN	Defensie Duurzaamheidsnota
DEFCERT	Defensiebreed Computer Emergency Response Team
DGI	Defensie Gerelateerde Industrie
DGLC	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando
DHC	Defensie Helikopter Commando
DI	Documentaire Informatie
DIC	Defensie Innovatie Competitie
DIS	Defensie Industrie Strategie
DLBE	District Landelijke en Buitenlandse Eenheden
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DMUNB	Defensie Munitiebedrijf
DNB	De Nederlandsche Bank
DOKS	Defensie Operationeel Kledingsysteem
DPD	Defensie Personele Diensten
DR&D	Defence Research and Development
DSI	Dienst Speciale Interventies
DTO	Defensie Telematica Organisatie
DVD	Dienst Vastgoed Defensie
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
EATC	European Air Transport Command
EDA	Europees Defensie Agentschap
EFP	Enhanced Forward Presence
EGF	Europese Gendarmerie Force
EKMS	Electronic Key Management System
EOD	Explosieven Opruimingsdienst
EOV	Elektronische Oorlogsvoering
EPA	Energie Prestatie Adviezen
ERP	Enterprise Resource Planning

ERP M&F	Enterprise Resource Planning: materieel en financieel
EU	Europese Unie
EUFOR	European Force
EULEX	European Union Rule of Law Mission (Kosovo)
EUPOL	EU Police (Afghanistan)
EUSEC	EU Communications Security and Evaluation Agency
EVC	Erkenning van eerder verworven competenties
EVDB	Europees Veiligheids- en Defensiebeleid
EZB	Enkel Zijband
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FBD	Facilitair Bedrijf Defensie
FBUH	Fysieke Bescherming en Uitrusting Hulpverleners
FDC	Financieel Dienstencentrum
FES	Fonds Economische Structuurversterking
FMW	Faculteit Militaire Wetenschappen
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FPS	Flexibel Personeelssysteem
FRISC	Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft
FRONT	Future Relevant Operations with Next-generation Technology
FS	Facility Services
GET	Green Energy Technologies
GLA	Geweer Lange Afstand
GPM	Geïntegreerde Politietrainingsmissie
GPW	Groot Pantserwielvoertuig
GZ	Gezondheidszorg
HDP	Hoofd Directie Personeel
HDV	Hogere Defensie Vorming
HF	High Frequency
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HQ	Headquarter
HR	Human Resource
HRB	Hoogrisico Beveiliging
HRF(L)	High Readiness Forces (Land)
HRM	Human Resource Management
HV	Helderheid Versterkend
I&M	Infrastructuur en Milieu
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICMS	Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
ID	Identification
IDL	Instituut Defensie Leergangen
IDP	Internally Displaced Person
IDS	Indringer Detectie Systeem/Intrusion Detection System
IED	Improvised Explosive Device
IFF	Identification Friend or Foe
IG	Innovation Game
IGK	Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht
IGV	Infanterie Gevechtsvoertuig
IJC	ISAF Joint Command
IOT&E	Initial Operational Test & Evaluation
IPU	Integrated Police Unit
IRF	Immediate Response Force
IRTC	International Recommended Transit Corridor
ISAF	International Security Assistance Force

ISTAR	Intelligence Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
IV	Informatie Voorziening
IVENT	Informatievoorziening en -Technologie
JCG	Joint CIS Group
JIP	Joint Investment Programs
JISTARC	Joint ISTAR Commando
JIVC	Joint Informatievoorziening Commando
JSF	Joint Strike Fighter
JSS	Joint Support Ship
KFOR	Kosovo Force
KIM	Koninklijk Instituut voor de Marine
KMA	Koninklijke Militaire Academie
Kmar	Koninklijke Marechaussee
KORV	Kader Overname Rijksvastgoed
KPU	Kleding- en Persoonsgebonden Uitrusting
KWCARIB	Kustwacht voor het Koninkrijk in het Caribisch gebied
KWW	Klein Kaliber Wapens
LC(F)	Luchtverdedigings- en Commando(fregat)
LCW	Logistiek Centrum Woensdrecht
LION	Light Infrared Observation Night Sight
LIVS	Licht Indirect Vurend Systeem
LOKKMAR	Landelijk Opleidings- en Kenniscentrum Kmar
LPD	Landing Platform Dock
LRIP	Low Rate Initial Production
LTC	Landelijk Tactisch Commando (Kmar)
LTD	Leergang Topmanagement Defensie
LZV	Landelijk Zorgsysteem Veteranen
M(-FREGAT)	Multi-purpose(-fregat)
MALE UAV	Medium Altitude Long Endurance Unmanned Air Vehicle
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland
MBMD	Maritime Ballistic Missile Defence
ME	Mobiele eenheid
MECHBRIG	Gemechaniseerde Brigade
MG	Materiele Gereedheid
MGGZ	Militair Geestelijke Gezondheidszorg
MIA(-V)	Maatschappelijke Innovatie Agenda (Veiligheid)
MILSATCOM	Military Satellite Communications
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
MIP	Militair Invaliditeitspensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MK	Medische Keuringen
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MLU	Midlife Upgrade
MOD	Militair Oorlogs- of Dienstslachtoffer
MOR	Mortier Opsporingsradar
MOU	Memorandum of Understanding
MPO	Materieel Projecten Overzicht
MRTT	Multirole Tanker Transport
MSMT	Multi ship, multi type
MTADS	Modernized Target Acquisition and Designation Sight
MTF	Maritime Task Force/Mentoring Task Force
MTV	Mobiel Toezicht Veiligheid
NAR	Noord-Atlantische Raad
NATO	North Atlantic Treaty Organization

NATRES	Nationale Reserve
NAVFOR	Naval Force
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NBI	Nationale Bijdrage aan ISAF-staven
NCIRC	NATO Computer Incident Response Capability
NCSC	Nationaal Cyber Security Center
NDMC	Nationale Datalink Managementcel
NIC	Nationale Inlichtingen Cel
NIDV	Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid
NIMH	Nederlands Instituut voor de Militaire Historie
NLD	Nederland
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLR	Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium
NLTC	Netherlands Liaison Team CENTCOM
NRF	NATO Response Force
NSE	National Support Element
NTM	Notice To Move
O&T	Oefeningen & Trainingen
OAD	Operationele Aanpassingen Diemaco
OD	Operationele doelstelling
OG	Operationeel Gereed
OG	Operationele Gereedheid
OGRV	Object Grondverdediging
OIV	Operationele Informatievoorziening
OOCL	Operationeel Ondersteuningscommando Land
OZD	Onderzeedienst
PA	Palestijnse Autoriteit
PALS	Project Aanpassingen Legacy Speer
Paresto	Paarse Restaurant Organisatie
PDC	Producten- en Dienstencatalogus
PG	Personele Gereedheid
PGM	Precision Guided Munition
PGU	Persoonsgebonden Uitrusting
PI	Prestatie-Indicator
PPS	Publiek-Private Samenwerking
PRISMO	Prospectie in stressgerelateerd militair onderzoek
PRTL	Pantserupsvoertuig tegen luchtdoelen
PSFD	Production, Sustainment and Follow – on Development
PTG	Police Trainings Group
PTSS	Post-Traumatisch Stress Syndroom
PZH	Pantserhouwitser
QRA	Quick Reaction Alert
R&D	Research and Development
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RC	Regional Command
RDTF	Redeployment Taskforce
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RSM	Resolute Support Mission
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RWT	Rechtspersoon met een wettelijke taak
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
SAC	Strategic Airlift Command
SAP	Systemen, Applicaties en Producten

SAR	Search and Rescue
SBIR	Small Business Innovation Research
SBK	Sociaal Beleidskader
SDD	System Development and Demonstration
SHF	Super High Frequency
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda
SLA	Service Level Agreements
SNMG	Standing NATO Reaction Force Maritime Group
SPEER	Strategic Process and Enterprise Resource Planning Enabled Reengineering
SSM	Single Service Management
SSO	Shared Service Organisatie
SSR	Security Sector Reform
STARS	Sensor Technology Applied in Reconfigurable Systems for Sustainable Security
SZVK	Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht
TACF	Transportable Air Control Facility
TACTIS	Tactische Indoor Simulation
TFU	Task Force Uruzgan
TITAAN	Theatre Independent Tactical Army and Airforce Network
TNO	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TU	Technische Universiteit
UAS	Unmanned Aerial Systems
UIM	Unit Interventie Mariniers
UMS	Unmannend Maritime Systems
UN	United Nations
UNAMID	United Nations African Union Mission in Darfur
UNMIS	United Nations Mission in Sudan
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNTSO	United Nations Truce and Supervision Organization
USCENT-	
COM	United States Central Command
VAO	Verslag Algemeen Overleg
VHF	Very High Frequency
VJTF	Very High readiness Joint Taskforce
VN	Verenigde Naties
VNVR	Verenigde Naties Veiligheidsraad
VOSS	Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem
VPD	Vessel Protection Detachment
VTE	Voltijdsequivalent
WGO	Wetgevingsoverleg
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
WIV	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
WVO	Wet Veiligheidsonderzoeken
YPR	Pantserwagensvoertuig, type Y
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
Zr. Ms.	Zijner Majesteits
ZVW	Zorgverzekeringswet

Rijksbegroting 2017

x Defensie

Aangeboden aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal door de Minister van Financiën.

Vervaardiging parlementaire stukken en begeleiding productieproces

Sdu Uitgevers
afdeling Dataverwerking
e-mail traffic@sdu.nl

Vormgeving omslag
Studio Dumbar

DTP omslag
Xerox/OBT, Den Haag

Uitgave
Ministerie van Financiën

www.rijksbegroting.nl

